

Det här är en handbok om medieutveckling och beståndsutveckling med Götabiblioteken som exempel. Folkbiblioteken i Östergötland har en lång tradition i att arbeta med medieplanering. Det är också en berättelse om ett mångårigt strategiskt utvecklingsarbete med fokus på bibliotekens medier, där också strategiska beslutsdokument lyfts fram.

Boken är tänkt att ge handledning, hjälp och inspiration i hur folkbibliotekens utvecklingsarbete långsiktigt och kortsiktigt kan bedrivas kring beståndsutveckling och sammansättning. Den digitala medieutvecklingen väcker ständigt nya frågor om hur biblioteken ska förhålla sig i arbetet med beståndets sammansättning av tryckta medier och e-medier.

I bokens olika avsnitt förs en diskussion hur bibliotekslagens intentioner med demokrati, fri åsiktsbildning och kvalitet ska kunna gestaltas och synliggöras i det egna bibliotekets arbete med beståndsutveckling och mediestrategiskt arbete.

Boken är tänkt för dig som arbetar på folkbibliotek oavsett vilken målgrupp av bibliotekets besökare du just nu arbetar med, den är tänkt för dig som i framtiden kommer att arbeta på bibliotek. Boken är också tänkt för chefer och andra beslutsfattare såsom förtroendevalda politiker.

Medieutveckling och beståndsförnyelse

en praktisk handledning
för folkbibliotek

Götabiblioteken som exempel

Rolf Holm

Medieutveckling och beståndsförnyelse

en praktisk handledning
för folkbibliotek

Götabiblioteken som exempel

Rolf Holm

Första upplagan
© Regionbibliotek Östergötland
Ansvarig utgivare: Kerstin Olsson
Fotografier: Rolf Holm
Layout och redigering: Errol Tanriverdi
Tryckt hos Linköpings Tryckeriaktiebolag, mars 2017
ISBN 978-91-88151-04-9

Innehåll

Förord	
Sammanfattning och disposition	3
1. Bakgrund	6
2. Litteratur inom området	10
3. Nutida trender inom medieplanering	16
4. Ansvar och arbetsmodell	26
5. Götabiblioteken som exempel – ett regionalt samarbete	30
6. Regional medieförsörjning	34
6.1 Barn – medier	42
6.2 Tillgänglighet – medier	56
6.3 Medier på andra språk än svenska – Göta mångkultur	68
6.4 Nationella minoritetsspråk och finskt förvaltningsområde	84
6.5 Ny webb	88
6.6 E-böcker	90
6.7 Medieplaner och mediestrategiskt arbete	102
6.8 Förslag på upplägg och innehåll medieplan	108
7 Lokalhistoria och medier	112
7.1 Östgötaförfattare	126
8 Libris och Götabiblioteken	136
9 Demokrati, fri åsiktsbildning och kvalitet	140
Slutord	143
Tack	145
Käll- och litteraturförteckning	147
Bilagor	151

Förord

Den här boken skrivs för att fortsätta en diskussion som handlar om folkbibliotekens medieprocesser, medieplanering och beståndsutveckling. Syftet är att fånga upp, beskriva och ge förslag på olika metoder för medieplanering. Det handlar om en medieplanering där tryckta medier och digitala medier bildar en helhet. Hur ska dagens beståndsuppbyggnad och medieplanering se ut?

Boken är tänkt att vara till hjälp i det praktiska arbetet med beståndsuppbyggnad på det egna biblioteket och i relation till regionalt mediesamarbete där bibliotekskataloger slagits samman. Idag saknas en framställning som tar upp dessa olika medieprocesser ur ett regionalt perspektiv. Vanligt är istället att behandla dem var för sig. Boken är också tänkt att, i likhet med ett känt arbete från 2001, vara en praktisk hjälp i det strategiska mediesamarbetet.¹ Meningen är dessutom att visa på och dokumentera det utvecklingsarbete som pågår i Östergötland, men att boken ändå ska vara så pass generell att de tankar och idéer som presenteras ska kunna användas i andra kommuner och regionala samarbeten inom biblioteksområdet och på de biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningar som finns i landet.

Boken skrivs på uppdrag av Regionbibliotek Östergötland. Just Östergötland har sedan länge aktivt och medvetet arbetat med frågor som berör medieplanering. Ett exempel på det är Götakatalogen, den gemensamma bibliotekskatalogen. Här har 14 kommuner skapat en gemensam katalog som inneburit ett gemensamt resursutnyttjande i form av tillgång till alla medier, global reservation och ett gemensamt bibliotekskort.

Detta samarbete mellan 14 kommuner utgör Götabiblioteken och består av Regionbibliotek

---

¹ Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, Strategisk medieplanering för bibliotek, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 8.

Östergötland, folkbiblioteken i Boxholm, Finspång, Kinda, Linköping, Mjölby, Motala,

Norrköping, Söderköping, Vadstena, Valdemarsvik, Ydre, Åtvidaberg, Ödeshög samt Tranås. Det är detta samarbete som avses när begreppet Götasamarbetet används, samt när begreppen Götabiblioteken eller Östergötland används.

Den fortsatta framställningen kommer i mångt och mycket att bygga och hämta näring från det arbete som gjorts och nu görs på Götabiblioteken. Samtidigt är det arbetet ett bra exempel på en biblioteksutveckling som pågår även på andra håll i landet. Visst är Östergötland på sitt sätt unikt, men mycket av förändring, diskussion och kvalitetsarbete är allmängiltigt.

Den digitala medieutvecklingen fortsätter att väcka en rad nya frågeställningar kring medieplanering på folkbibliotek runt om i landet. Frågor som hur det lokala bibliotekets beståndsuppbyggnad förhåller sig till det regionala mediebeståndet blir relevanta för bibliotekens personal när mediebeståndet i en region/ett län bygger på ett samutnyttjande för att erbjuda invånarna i regionen/länet en likvärdig tillgång till information och medier.

De senaste åren har fört med sig en rad strukturella förändringar som starkt påverkar biblioteksvärlden och bibliotekens sätt att arbeta med medier. Den nya bibliotekslag som trädde i kraft 1 januari 2014 (SFS 2013:801) och Kungliga bibliotekets förändrade uppdrag är två viktiga komponenter i den nya bibliotekskarta som biblioteken har att förhålla sig till. Det finns också flera olika internationella biblioteksmanifest, som t.ex. Unescos olika biblioteksmanifest, varav ett av dem är Folkbiblioteksmanifestet. Också FN:s Barnkonvention påverkar och ska påverka bibliotekens arbete.

Linköping i januari 2017

Rolf Holm

Sammanfattning och disposition

I Förordet tecknas bakgrund och syfte med boken. Syftet är att fånga upp, beskriva och ge förslag på olika metoder för medieplanering.

I avsnittet om Bakgrund tecknas översiktligt hur samarbetet kring medieförsörjning växt fram från 1930-talet till nutid. Här tas också den s.k. fjärrlånekedjan upp.

I avsnittet om Litteratur inom området berörs framförallt den litteratur som handlar om, och som har påverkat, folkbibliotekens diskussioner om medieutveckling och beståndsutveckling.

Nutida trender inom medieplanering tar avstamp i boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* som gavs ut 2001, och den fortsatta utvecklingen fram till idag. Kungliga bibliotekets nya roll, och hur den påverkar utvecklingen inom medieområdet för folkbibliotek, lyfts fram.

Avsnitt 4–9 har det gemensamt att varje avsnitt inleds med ett syfte. Därefter diskuteras vad som kan vara användbart för att uppnå syfte/mål. Efter varje avsnitt formuleras ett antal frågor som kan vara till hjälp i arbetet med att bygga ett bestånd med kvalitet, bredd och djup.

Avsnitten Ansvar och arbetsmodell och Götabiblioteken som exempel – ett regionalt samarbete, kan sägas vara en berättelse om vad Götasamarbetet är. Det första avsnittet innehåller ett tydliggörande av framväxten, samarbetet och de olika arbetsgrupper som finns. Det andra är ett avsnitt som innehåller och tar upp de rapporter och överenskommelser som ligger till grund för Götasamarbetet.

Därefter följer det, till omfånget, största avsnittet om Regional medieförsörjning, som bl.a. innehåller en diskussion om beståndsuppbyggnad avseende de grupper som biblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet, d.v.s. barn, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och människor med annat modersmål än svenska. Avsnittet behandlar också den nya webben och e-böcker. Det avslutas med tankar om hur medieplanering kan definieras samt ett förslag på upplägg och innehåll i en medieplan på lokal nivå.

Avsnitt 7 tar upp Lokalhistoria och medier. Här lyfts bibliotekens lokalthistoriska rum fram och medier, ansvars- och bevarandefrågor diskuteras. Även Östgötaförfattarnas roll förs in i diskussionen. Det följande avsnittet ger en bakgrund till Götabibliotekens beslut om övergången till Libris och arbetet i riktning mot en nationell bibliotekskatalog.

Det avslutande avsnittet tar upp Demokrati, fri åsiktsbildning och kvalitet. Syftet är att sätta in bokurvals- och beståndsuppbyggnaden i en samhällskontext.

÷

1. Bakgrund

Bibliotek har på ett eller annat sätt alltid samarbetat kring medier och beståndsuppbyggnad. I modern tid, och om vi håller oss till Sverige och kommunala bibliotek, har samarbetet mycket handlat om att biblioteken lånat böcker av varandra för att täcka upp luckor i det egna beståndet. Ofta kallat fjärrlån, interurbanlån eller som idag mediasamarbete.

Det internationella och nationella fjärrlånesamarbetet har inneburit att det lilla biblioteket kunnat ge sin låntagare tillgång till all världens litteratur, oavsett var i landet det varit beläget. Från 1930 års biblioteksförfattning utvecklades länsbibliotekens roll och den kompletterande medieförsörjningen framträdde tydligare. Detta i och med att staten gick in med resurser och gav länsbiblioteken i uppdrag att sköta den kompletterande medieförsörjningen till landets mindre folkbibliotek. Efterhand skapades ett antal olika aktörer för att stärka den demokratiska tillgången till litteratur oavsett geografisk placering.² Huvudfrågan som återkommer är: Hur ska sammansättningen på ett mediebestånd vara uppbyggt för att vara intressant i den samhälleliga kontext biblioteket har att verka i och samtidigt följa uppsatta politiska mål för verksamheten?

Den s.k. fjärrlånekedjan som växt fram kom att beskrivas som att det egna folkbiblioteket skulle sträva efter att ha ett mediebestånd som motsvarade efterfrågan i den egna kommunen. Fanns inte det efterfrågade materialet i det egna biblioteket fick man vända sig till det egna länsbiblioteket som effektuerade beställningen från samlingarna ur det större stadsbibliotek varifrån

² För en mer detaljerad historik: Folkbiblioteksutredningen, Folkbibliotek i tal och tankar: en faktagrapport från Folkbiblioteksutredningen, LiberFörlag, Stockholm, 1982.

länsverksamheten sköttes. Med hjälp av statsbidrag växte också lånecentraler fram vid länsbiblioteken i Malmö, Umeå och Stockholm. Lånecentralerna hade ansvar för var sin region. Dit vände sig länsbiblioteken då de egna samlingarna inte räckte till. Det blev också lånecentralerna som blev förbindelselänken till lån från vetenskapliga bibliotek och lån från andra länder. Depåbibliotek inrättades vid de tre lånecentralerna för att samla äldre litteratur. Idag återstår Umeå som depåbibliotek. Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) har sedan 1979 fungerat som lånecentral för talböcker. År 2013 bytte biblioteket namn till MTM, Myndigheten för tillgängliga medier.

Ett fenomen inom mediasamarbetet under tidigt 2000-tal var att ett utökat mediasamarbete mellan regioner och inom den egna regionen växte fram. Ett exempel är DUSTWEICA-samarbetet, där nio länsbibliotek och lånecentralen i Stockholm bildade ett nätverk.³ De nio länsbokstäverna bildade begreppet och bokstaven E stod för Östergötland. Ambitionen var att bli i princip självförsörjande när det gällde att göra medier tillgängliga för medborgare inom nätverkets region.⁴ Idag används förmodligen beteckningen invånare eller besökare i större utsträckning eftersom det på många håll är så att lån av medier sker på annan ort än där en person är bosatt.

Ett vanligt sätt att kategorisera litteratur inom alla ämnesområden (signa) var tidigare en uppdelning i tre olika nivåer. Nivå ett var mer avancerade böcker, utredningar och avhandlingar. Nivå två var populärvetenskaplig litteratur och debattböcker.

---

3 Stockholms länsbibliotek, Länsbibliotek Västmanland, Stads- och länsbiblioteket i Uppsala, Örebro länsbibliotek, Länsbiblioteket i Värmland, Gotlands länsbibliotek, Länsbibliotek Östergötland, Eskilstuna stads- och länsbibliotek samt Länsbibliotek Dalarna.

4 Hirvonen, Maaret, Fjärrlån Analys av den förda debatten under 1990-talet med en fördjupning på Stockholms lånecentral, Uppsala universitet/institutionen för ABM, magisteruppsats, 2001, www.uppsok.libris.kb.se, s.67.

Nivå tre var de mycket populära och modebetonade faktaböckerna.⁵ Det här sättet att kategorisera medier har påverkat folkbibliotekens beståndsuppbyggnad samt bibliotekens fjärrlån och mediasamarbete.

Tiden från 1930 och framåt har inneburit en rad rapporter och statliga utredningar där den regionala biblioteksverksamheten utretts. Också bibliotekslagen från 2014 behandlar det regionala uppdraget, litteratur och kvalitet.

Den tydliga förändring som har skett de senaste åren handlar mycket om att den tekniska utvecklingen har öppnat upp för och påskyndat olika former av utvecklingssamarbete kring medieförsörjning lokalt, regionalt och nationellt.

÷

---

5 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, Strategisk medieplanering för bibliotek, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 30.

2. Litteratur inom området

I biblioteksverksamheten har man så länge bibliotek och mediasamlingar funnits arbetat med medieplanering, inköp, beståndsuppbyggnad och gallring. På många håll medvetet och framgångsrikt, på andra håll mer ad hoc betonat. Som inom alla professionella områden där verksamheten blir alltmer komplicerad och svår att överblicka behövs olika styrinstrument för kvalitetssäkring. Teorier och metoder gör detta möjligt.

Ett urval av aktuell litteratur inom området kommenteras och presenteras i boken *Mäta och väga* av Malin Ögland, Lena Lundgren och Kerstin Wockatz⁶ och i källförteckningen till boken *Taxonomier* av Malin Ögland.⁷ Till dessa kan läggas den pågående publiceringen av uppsatser vid landets biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningar.

Det finns ett antal tidiga publicerade arbeten som avtecknar sig tydligare än andra arbeten när det gäller referensarbete, fjärrlån och medieplanering på svenska folkbibliotek. Åtminstone om vi ser från 1970-talet och framåt. Internationellt finns en mer omfattande publicering i ämnet. Framförallt gäller det de vetenskapliga biblioteken. Under 1970-talet i Sverige publicerade Lillemor Widgren böcker om referensarbete och att söka information.⁸ Målgruppen här var biblioteksstuderande samt bibliotekspersonal.

⁶ Ögland, Malin, Lundgren, Lena & Wockatz, Kerstin, *Mäta och väga: om statistik och effektivitet på folkbibliotek*, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2010.

⁷ Ögland, Malin, *Taxonomier: verktyg för biblioteksutveckling*, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2013

⁸ Widgren, Lillemor, *Att söka information: om referenslitteratur och referensarbete*, Bibliotekstjänst, Lund, 1972 och *Referensarbete, 2., helt omarb. uppl.*, Bibliotekstjänst, Lund, 1977.

Under 1990-talet tillkom ett antal arbeten med Anna-Lena Höglund som författare. *Mäta för att veta* och *Äntligen en riktig fråga* tilldrog sig uppmärksamhet inom den inhemska biblioteksvärlden.⁹ År 2001 utgavs boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* som huvudsakligen tar upp tryckta medier.¹⁰ Den sistnämnda boken fokuserar på tekniker och metoder för bestånds- och uppbyggnad och har använts och används fortfarande flitigt, både inom utbildning och ute i biblioteksverksamheten. Anledningen är sannolikt det som författarna själva för fram i förordet till sin bok, nämligen det faktum att det då boken skrevs saknades litteratur som behandlade beståndsuppbyggnad av medier för svenska folkbibliotek. I länder som England och USA såg situationen annorlunda ut. Likaså i vårt grannland Danmark där det också fanns en litteratur och diskussion inom det här området som i flera stycken legat före Sverige.¹¹

År 2013 gav Kungliga biblioteket ut skriften *Nyckeltal 1.0*.¹² Skriften tar upp och beskriver vanliga nyckeltal för folkbibliotek som används för att mäta strukturkvalitet, processkvalitet och resultatqualitet. Tidigare ansvarade Statens kulturråd för att samla in och sammanställa folkbibliotekens statistik, ett uppdrag som nu Kungliga biblioteket har fått av regeringen. Skriften har tillkommit i samverkan mellan Kungliga biblioteket och de regionala biblio-

---

9 Höglund, Anna-Lena, *Mäta för att veta: om metoder att mäta biblioteksverksamhet*, Statens kulturråd, Stockholm, 1992 och Höglund, Anna-Lena, ”Äntligen en riktig fråga?": undersökning av referensverksamheten vid sex huvudbibliotek i Östergötland, Länsbibl. Östergötland, Linköping, 1997.

10 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001.

11 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 8.

12 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, 2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>.

teksverksamheterna. Här betonas också att det i redovisningen av nyckeltalen är viktigt att lyfta fram och peka på faktorer som påverkat fluktuationer i talen.¹³

Överhuvudtaget kan skriften *Nyckeltal 1.0* ses som ett smörgåsbord för folkbiblioteken att använda i arbetet med att kvalitetssäkra och följa upp verksamheten. Det görs också en koppling till arbetet med biblioteksplaner och hur nyckeltal kan användas där. Den nya bibliotekslagen trycker på att kommuner och landsting ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet.

År 2011 fick Kungliga biblioteket en ny instruktion från regeringen. Runt denna period avtecknade sig en mer tydlig ambition till en nationell bibliotekspolitik som fortfarande inte helt har satt sig. I bibliotekslagens 17:e paragraf skrivs det att den myndighet som regeringen utser ska ha nationell överblick och tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp arbetet med de biblioteksplaner som antagits. Det här är en tydlig förändring gentemot tidigare. Den kommer sannolikt på sikt också leda till en större medvetenhet beträffande bibliotekens beståndsutveckling nu när redskap och ett mer tydligt nationellt uppdrag och ansvarstagande framträder.

Också skriften *Biblioteksplan 2.0* som Kungliga biblioteket gett ut sammanfattar väl den diskussion som förs.¹⁴ Skriften avslutas med ett längre citat där det talas om att bristen på nationell samordning sannolikt lett till bristen på en jämn biblioteks-

---

13 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, s. 5. 2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>.

14 *Biblioteksplan 2.0* Dnr 232-KB 924-2013. <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftBiblioteksplan.pdf>.

standard, och att detta gäller både på kommunnivå och på regional nivå.¹⁵
”Att det inte tidigare gjorts en mer samlad uppföljning på nationell nivå av folk- och skolbiblioteken har också medfört att det saknas en gemensam syn på standard, kriterier för uppföljning och utarbetande av biblioteksplaner. Både behovet av mer samordning och behovet av uppföljning av biblioteksplanerna motiverar ett mer samlat arbete nationellt.”

Bibliotekslandskapet håller med andra ord på att stegvis förändras jämfört med tiden för utgivningen av boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek*. Förändringen gäller inte minst uppdrag och samordning på regional och nationell nivå. Sedan Kungliga biblioteket fick ett samordningsuppdrag för hela biblioteksväsendet har arbetet pågått med att bredda den nationella biblioteksinfrastrukturen. Libris syftar idag till ett Libris där också folkbiblioteken deltar och samarbetar för en nationell katalog.¹⁶

÷

---

15 Biblioteksplan 2.0 Dnr 232-KB 924-2013, s. 20.
<http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftBiblioteksplan.pdf>.

16 Libris för folkbiblioteken – samarbete i en nationell katalog finns nu att läsa. Rapporten har tagits fram av KB tillsammans med Arbetsgruppen för folkbibliotekens medlemskap i Libris. Dnr 240-KB 243-2014 http://librisbloggen.kb.se/wp-content/uploads/2014/04/Libris-för-folkbiblioteken_140415.pdf

3. Nutida trender inom medieplanering

En intressant fråga är vad skillnaden egentligen består i när vi ska tänka medieplanering på ett strategiskt sätt idag jämfört med för ca 15 år sedan. Det är den tid som förflutit sedan Anna-Lena Höglund och Christer Klingberg gav ut boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek*. Det kan i det här sammanhanget därför vara intressant att jämföra den, som när den gavs ut enligt författarna var den första i sitt slag i Sverige som handlade om bibliotekens beståndsuppbyggnad, med annan litteratur i ämnet.¹⁷ Jämförelsen kan göras med framförallt *Nyckeltal 1.0* och till delar med *Biblioteksplan 2.0* därför att dessa två texter är framtagna av Kungliga biblioteket i samarbete med de regionala biblioteksverksamheterna. Det är den senaste kvalitetsdiskussion som finns att tillgå där fokus är på en övergripande nivå för folkbibliotekens verksamhet i landets kommuner.

Som tidigare framgått har den digitala utvecklingen lett till en tydlig förändring inom medieområdet. Det kan därför vara betydelsefullt att se hur biblioteken tänker idag, när det gäller strategisk medieplanering och de mått som används för att mäta och följa upp verksamheten, jämfört med tidigare perioder. Det är också betydelsefullt för det fortsatta arbetet att se om tidigare mått är användbara för att mäta mer än bara böcker. Hur är användbarheten när det gäller olika nyckeltal och applicerbarheten för regionala samarbeten som exempelvis Götasamarbetet?

¹⁷ Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 8.

Regional mediesamverkan, digitala medier, och att en ökad del av bibliotekets användare har ett annat modersmål än svenska är betydelsefulla ingredienser i bibliotekens medieplanering. Ytterligare en komponent som framträtt tydligare på senare år är också att biblioteken ska genomsyras av ett genomgående barnperspektiv i sin verksamhet.

Den litteratur som använts i de jämförda arbetena skiljer sig åt. Källorna är till exempel inte desamma. Boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* strävar efter att vara en ”praktisk handbok i strategiskt och praktiskt biblioteksarbete”.¹⁸ Där är källorna böcker och rapporter mestadels publicerade under 1970-, 80- och 90-talen. En metod som presenteras är McClellans metod som utarbetades i England på 1950-talet.¹⁹ Även rapporten *Measuring the performance of public libraries* är en inspirationskälla.²⁰ Det kan tyckas vara alltför gamla texter för att ha relevans idag, men då kan det vara bra att hålla i minnet att Dewey decimalklassifikations-system såg dagens ljus under senare delen av 1800-talet. Det är ett system som fått ökad aktualitet i Sverige också för de svenska folkbiblioteken. I det senare arbetet *Nyckeltal 1.0* presenteras en mängd olika nyckeltal som det är möjligt att arbeta med inom biblioteksområdet. Flera av dem med klar inriktning på bibliotekens medieprocesser och de referenser som lyfts fram är naturligt nog av nyare datum.

Här följer nu en jämförelse mellan den år 2001 utgivna *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* och den år 2013 utgivna *Nyckeltal 1.0*.

---

18 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 21.

19 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 94.

20 Moore, Nick, *Measuring the performance of public libraries: a draft manual*, General Information Programme and UNISIST, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, 1989

Strategisk medieplanering för folkbibliotek innehåller diskussioner kring kvalitet, utvärdering, bokutgivning, utgivning-bestånd-förvärv-utlåning, urvalsfilosofi, mål för biblioteksverksamheten, planeringsmodell, uppbyggnaden av mediebeståndet samt fastställande av bestånds- och förvärvsmodell. Det mest omfattande kapitlet är det som handlar om uppbyggnaden av ett mediebestånd. Denna process beskrivs noggrant. Här presenteras och diskuteras ett flertal mått:

- Utlåning
- Andel utlånade böcker vid ett speciellt tillfälle
- Aktiva låntagare
- Besök
- Besök i förhållande till utlåning
- Beståndets ålder
- Omsättningshastighet
- Beståndets utnyttjande
- Utnyttjandegrad för olika ämnen
- McClellans metod
- Utnyttjandegrad som fördelningsnyckel
- Bokbeståndets omfattning
- Bestånds- och förvärvsstorlek

Enkelt uttryckt är det dessa mått som diskuteras och på ett intressant vis sätts i relation till kvalitetsbegrepp, utvärdering, bokutgivning, bestånd, förvärv, utlåning, mål för verksamheten, planeringsmodell, medieplaner och fastställande av bestånds- och förvärvsbehov.

Författarna framhåller att begreppet medier används genomgående i boken, till skillnad från det tidigare vanligare begreppet bok. Anledningen är att ”samma metoder för beståndsstyrning kan användas på alla typer av medier”.²¹ Ingången är dock den fysiska boken och perspektivet är medieplanering för vad som ska möta de individer som besöker det fysiska bibliotekets hyllor.

Detta görs förtjänstfullt, men bokens tillkomst och förberedelsearbete ligger strax innan den starka digitala brytpunkt som folkbiblioteken idag befinner sig mitt i. Det är förmodligen anledningen till att den diskussionen saknas i boken. Istället har mycket av bibliotekens arbete kring medieplanering blivit inriktat på det självklara gallringsarbete som måste göras för att bereda plats för ny litteratur. Dessa bägge faktorer har förmodligen skymt sikten för andra intressanta perspektiv som boken behandlar.

Nyckeltal 1.0 handlar om just användningen av olika nyckeltal. Till skillnad från *Strategisk medieplanering på folkbibliotek* handlar det här om hela biblioteksverksamheten, inte bara med fokus på medier. Ambitionen är att presentera användbara nyckeltal för olika delar av biblioteksverksamheten och inte enbart föra ett strategiskt resonemang kring beståndsuppbyggnad. Det överläts till biblioteken att själva göra det strategiska urvalet av lämpliga nyckeltal för den egna verksamheten. Antalet olika variabler och exempel gör emellertid framställningen något svår att överblicka. Anledningen är sannolikt att många personer har deltagit vid sammanställning och framtagning av alla olika nyckeltal som presenteras. Framställningen har därför mer kommit att sträva efter att beskriva den mångfald av olika nyckeltal som finns än ett urval av nyckeltal att praktiskt använda på ett specifikt bibliotek. En skillnad är också

---

²¹ Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 53.

att resonemanget kring de nya e-medierna tar större utrymme och mindre uppmärksamhet ges åt resonemang mellan samspelet av olika signum. Här betonas inte bara kopplingen till lokala medieplaner utan även kopplingen till bibliotekens biblioteksplaner lyfts fram. Här har naturligtvis innehållet i den nya bibliotekslagen betydelse eftersom den lyfter fram just värdet av biblioteksplaner.

De nyckeltal (eller mått) som presenteras är för resurser, bestånd och förvärv, lån, besök, aktiviteter, personal och kompetens, biblioteksplaner och för olika typer av kvalitet. Variablerna är till synes många och spänner över ett brett register.

I avsnittet Nyckeltal för resurser tas ett antal olika variabeldefinitioner upp. Ett viktigt resonemang om gemensamma systemlösningar förs. Här pekar man på vissa problem som samarbete kan leda till när det gäller grundstatistiken, bl.a. variabler som lån och omlån, bestånd, utlåning av e-böcker etc.²² Den här typen av förändringar påverkar givetvis redovisningen av nyckeltal. Likaså stängningar, ombyggnationer, inköpsstopp etc är faktorer som krånglar till användningen av nyckeltal över tid menar författaren. Trots dessa svårigheter som kan uppstå är det viktigt att komma överens om vad som ska mätas, dels i ett kommunövergripande samarbete, typ ett län eller en region, dels vad en systemleverantör ska göra möjligt att särredovisa för ett folkbibliotek. Kopplingen mellan nyckeltal och biblioteksplan lyfts också fram.

En reflexion blir att det vid arbete med nyckeltal i ett regionalt samarbete är viktigt att det finns såväl lokala medieplaner som en regional medieplan som

---

²² Nyckeltal 1.0 DNR 232-KB 925-2013, s. 11.
2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>.

innefattar de bibliotek som ingår i mediasamarbetet. Det är även viktigt att en överenskommelse utarbetas om vilka nyckeltal som ska användas och att kopplingen till biblioteksplanen på kommunnivå och regional nivå är tydlig. Dessa planer ska givetvis vara i samklang med bibliotekslagen.

Nyckeltal för bestånd och förvärv är kanske det mest intressanta avsnittet gällande mediasamarbete. Begrepp definieras och samtidigt nämns ökade svårigheter att tolka det material som tillkommit i samband med de nya e-medierna. Överhuvudtaget är avsnittet en bra grund för den fortsatta konkreta diskussionen på hemmaplan, inte minst för Götabiblioteken och andra regionala utvecklingsarbeten kring medier.

De båda arbeten som här har diskuterats resonerar bägge om begreppet kvalitet. Ordet kvalitet har lyfts in i den nya bibliotekslagen. I *Strategisk mediehantering för folkbibliotek* diskuteras kvalitetsbegreppet som en ledningsfråga.²³ I *Nyckeltal 1.0* visas olika kvalitetstyper med hjälp av effektkedjan. Här beskrivs strukturkvalitet, processkvalitet och resultat kvalitet. Metoden som beskrivs används såväl nationellt som internationellt för att följa upp offentlig verksamhet.²⁴

Litteraturförteckningen eller uppgifter om använd litteratur är relativt sparsam i *Nyckeltal 1.0*. Däremot sammanfattas ett antal användbara länkar där folkbiblioteksstatistiken går att hitta.²⁵ Likaså finns länkar som hänvisar till nyckeltal som

---

23 Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, *Strategisk medieplanering för bibliotek*, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001, s. 15.

24 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, s. 42.
2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>.

25 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, s. 7.
2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>

kan användas för de variabler som finns omnämnda efter varje delkapitel.²⁶ En länksamling finns också till Kungliga bibliotekets rapporter om biblioteksplaner.²⁷

Konkreta förslag på vidare läsning är två böcker som givits ut av Regionbibliotek Stockholm. I *Ett steg till! En metodbok för biblioteksutveckling* har olika artikelförfattare skrivit om Tvinningprojektet som drevs av och för biblioteken i Mellansverige. Den andra boken, *Mäta och väga, om statistik och effektivitet på folkbibliotek*, syftar till att ta ett samlat grepp om folkbiblioteksstatistiken. Här finns en aktuell och relevant käll- och litteraturförteckning där också boken *Strategisk medieplanering för folkbibliotek* nämns.

Under 2014 utkom två böcker som var och en på sitt sätt belyser bibliotekens mediearbete. Det är *Vi arbetar i medborgarnas tjänst* av Åsa Söderlind och Gullvor Elf samt *Medieplanering för folkbibliotek* av Mona Quick. Den förstnämnda är en kartläggning av mediestrategiskt arbete på biblioteken på uppdrag av Svensk biblioteksförning. Boken är en bra grund för fortsatt diskussion kring framtida utvecklingsscenarier.²⁸ Den sistnämnda har mer fokus på konkreta tips och hur bibliotek praktiskt kan arbeta med medier.²⁹

---

26 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, s. 12.
2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>

27 *Nyckeltal 1.0* DNR 232-KB 925-2013, s.41.
2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>.

28 Söderlind, Åsa & Elf, Gullvor, "Vi arbetar i medborgarnas tjänst": en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument, Svensk biblioteksförning, Stockholm, 2014.

29 Quick, Mona, *Medieplanering för folkbibliotek: objektivt, subjektivt och provokativt*, BTJ förlag, Lund, 2014

Också avsnittet *Folkbiblioteken i medielandskapet* som ingår i SOU:30 är en intressant läsning därför att texten sätter in folkbiblioteken i en nutida kontext där vikten av informationskompetens förs in i diskussionen.³⁰

Något som i *Nyckeltal 1.0* omnämns som ”Inspirationsreferenser” är ett antal länkar som leder till olika källor kring resonemang om kvalitet, produktivitet, effektivitet, utvärdering, analys, mätning etc. inom offentlig sektor. Gemensamt för referenserna är att de med ett undantag mer behandlar biblioteksutveckling i stort än bibliotekets beståndsuppbyggnad.

De åtta referenserna avslutas med en skrift av Malin Ögland, *Taxonomier – verktyg för biblioteksutveckling*. Begreppet definieras som: ”Taxonomier är hierarkiska nivågrupperingar och är vanligast inom naturvetenskapen”³¹ Skriften tar också upp den redan tidigare nämnda effektkedjan.

Redan 2010 skrev Malin Ögland, Lena Lundgren och Kerstin Wockatz, i boken *Mäta och väga: om statistik och effektivitet på folkbibliotek* att ”De mått som samlas in bör inte vara för många, de ska vara giltiga en lång rad år, väl förankrade och accepterade och lätta att mäta på bibliotek med olika förutsättningar och om möjligt vara jämförbara med motsvarande företeelser i andra länder.”³² Boken kom till som ett kulturrådsfinansierat projekt.

Därför är en teoretisk diskussion på hemmaplan en viktig del i ett fortsatt utvecklingsarbete. Det kan göra det möjligt för folkbiblioteken att fortsätta att vara attraktiva mötesplatser och lyckas med sitt av bibliotekslagen definierade uppdrag. Avsikten i fortsättningen är mer fokus på beståndsuppbyggnad och här är nyckeltal ett viktigt redskap för kvalitetsarbete.

÷

---

30 Sverige. Medieutredningen, Människorna, medierna & marknaden: Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring : forskningsantologi, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/04/sou-201630/>.

31 Ögland, Malin, *Taxonomier: verktyg för biblioteksutveckling*, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2013, s. 9.

32 Ögland, Malin, Lundgren, Lena & Wockatz, Kerstin, *Mäta och väga: om statistik och effektivitet på folkbibliotek*, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2010, s. 9.

4. Ansvar och arbetsmodell

Syftet här är att tydliggöra hur Götasamarbetet vuxit fram och att peka på den politiska demokratiska förankringsprocessen samt den roll som arbetsgrupperna har och har haft. Det handlar främst om Göta system-, metadata- och webbgrupper. Tidigare benämndes metadatagruppen för kataloggruppen.

Strategin här är att all bibliotekspersonal ska vara medveten om, och ha kunskap om den politiska beslutsorganisationen som finns på kommunnivå och på regional nivå. Det är viktigt att kunna sätta detta i relation till det egna individuella uppdraget och den egna arbetsbeskrivningen, d.v.s. att förstå sin roll i den demokratiska organisationen.

Redan 2008/2009 togs de politiska besluten i Regionförbundet Östsm, Östergötlands 13 kommuner och Tranås att tillsammans ingå i ett gemensamt biblioteksdatasystem. En upphandling genomfördes därefter som resulterade i att avtal tecknades med företaget Axiell Scandinavia AB i maj 2011. Det blev biblioteksdatasystemet BOOK-IT som vann upphandlingen.

Vid ett styrgruppsmöte i mars 2013 hade Götabibliotekens bibliotekschefer att komma överens om en gemensam arbetsmodell samt vilka kostnader som skulle ingå i och vilka kostnader som skulle ligga utanför överenskommelsen. Linköpings stadsbibliotek fick systemansvar för det gemensamma biblioteksdatasystemet. Det innebär att leda systemgruppen, ansvara för uppgraderingar, säkerställa driften av systemet och se till att kompetensen upprätthölls i såväl arbetsgruppen som bland övrig personal. Norrköpings stadsbibliotek fick å sin sida ansvar för katalog och metadata samt att se till att kompetensen inom området blev tillgodosedd. I Metadatagruppens uppdrag skulle också ligga

att vara experthjälp och support inom området för Götabiblioteken. När det gällde äldresamlingar ansvarade dock respektive bibliotek för dessa enligt överenskommelsen. Såväl Linköping som Norrköping har ett rikligt bestånd av rara böcker.

Regionbibliotek Östergötland äger det gemensamma biblioteksdatasystemet. Regionbibliotekets uppdrag, som det är formulerat i överenskommelsen, är framförallt samordning. Det innebär bl.a. samordning av de olika grupper som finns inom Götasamarbetet: att bjuda in till nätverk, spridning av den kunskapsutveckling som genereras i de olika grupperna.

Förutom system och metadata omfattar överenskommelsen också webben. Regionbiblioteket har ansvaret för webbredaktionen. Uppdraget är samordning, utveckling, utbildning och redaktionellt arbete. Tanken är att biblioteken gemensamt ska samarbeta och bidra med artiklar, teman, bilder/filmer, m.m. Götabibliotekens styrgrupp, där alla bibliotekschefer ingår, har kommit överens om att barnperspektivet ska prioriteras i webbredaktionens arbete.

I frågor som inte är av policykaraktär tas beslut direkt i system- och kataloggrupp. Policyfrågor tas upp i styrgruppen. Göta metadatagrupp har blivit det nya namnet på det som tidigare hette kataloggruppen. Detta för att följa den terminologi som Kungliga biblioteket började använda sig av. Under våren 2014 övergick ansvaret att kalla samman system- och metadatagruppen från regionbibliotekets utvecklingsledare till respektive gruppledare. Utvecklingsledarens roll blev mer att bereda ärenden till styrgruppen.

Frågor

1. På vilket sätt lyfts mediesamarbetet inom Göta i styrdokument och årsredovisningar för ditt bibliotek? Hur synliggörs ditt biblioteks mediebestånd i styrdokument och årsredovisningar?
2. Vad är ditt biblioteks insats i Götasamarbetet? På vilket sätt bidrar ditt bibliotek till regionens utveckling och attraktivitet?

÷

5. Götabiblioteken som exempel – ett regionalt samarbete

Syftet med det här avsnittet är att sätta in Götabibliotekens arbete i en kontext där bibliotekens beståndsuppbyggnad sätts i relation till de överenskommelser som ligger till grund för Götasamarbetet.

Strategin för att nå detta är att skapa en acceptans för det arbetssätt som biblioteken har kommit överens om. Det innebär att olika arbetsgrupper finns och kontinuerligt arbetar med frågor knutna till beståndsutveckling på lokal, regional och nationell nivå.

Framväxten av det gemensamma biblioteksdatasystemet Göta föregicks av ett antal olika utredningar. Den första redan år 2003. Här var frågeställningen och titeln på rapporten *Biblioteken i Östergötland – en utredning om möjligt samarbete*. Rapporten är en redogörelse för den tidens aktuella frågeställningar om gemensam vision, gemensamt lånekort, samsöksfunktion i bibliotekens olika kataloger och ett fritt flöde av medier mellan biblioteken. Rapporten avslutas med en prioritetslista.³³

År 2007 var det dags för nästa utredning som innehöll en utvärdering av samarbetet mellan biblioteken i Östergötland.³⁴ Fortfarande saknades ett gemensamt låntagarregister och en gemensam bibliotekskatalog. Samma år tillkom också

³³ Önnestam, Mona, *Biblioteken i Östergötland – en utredning om möjligt samarbete*, 2003 (pdf) opubl. matr. 2014-05-20, http://www.squoosh.se/images/uploads/content/pdf/sambib_utredn_2003.pdf.

³⁴ Bergstedt, Eva, *Utvärdering av samarbetet mellan biblioteken i Östergötland*, 2007 (pdf) opubl.matr. 2014-05-21, http://www.squoosh.se/images/uploads/content/pdf/2007_utvardering.pdf.

utredningen *Gemensam satsning på RFID, biblioteksdatasystem, lånekort*.³⁵ Här var uppdraget att utreda förutsättningarna och behoven inför en föreslagen läns-gemensam satsning på RFID,³⁶ läns-gemensamt biblioteksdatasystem och lånekort på biblioteken i Östergötland. Utredandet fortsatte sedan 2008 med en fördjupad utredning och faktaunderlag vad gällde teknisk infrastruktur och kostnader för ett gemensamt biblioteksdatasystem för folkbiblioteken i Östergötland. Utredningen var en uppföljning och komplettering av utredningen *Gemensam satsning på RFID, biblioteksdatasystem och gemensamt lånekort*.³⁷

De två sistnämnda utredningarna presenterades under hösten 2008, dels på ett bibliotekschefsmöte och dels på ett styrelsemöte för Regionförbundet Östsam.³⁸ Bibliotekscheferna för folkbiblioteken, som under arbetets gång utgjort styrgrupp, beslutade sig i november 2008 att arbeta för ett gemensamt biblioteksdatasystem och att det också innebar att var och en av bibliotekscheferna skulle förankra det politiskt i den egna kommunen.

I december samma år tog Regionförbundet Östsam ett inriktningsbeslut där man ställde sig positiv till ett gemensamt biblioteksdatasystem. Därefter följde formering av olika arbetsgrupper med olika ansvarsområden, det politiska beslutsfattandet i respektive kommun, själva upphandlingsarbetet med att välja system och bibliotekens konverteringsarbete med att skapa den gemensamma

---

35 Eriksson, Elisabeth, *Gemensam satsning på RFID, biblioteksdatasystem, lånekort, 2007* (pdf) opubl.matr. 2014-05-21, http://www.squoosh.se/images/uploads/content/pdf/forstudie_2007.pdf.

36 Radio frequency identification, är en teknik som använder radiovågor för att överföra information.

37 Elf, Gullvor, *Ett gemensamt bibliotekssystem för folkbibliotek i Östergötland, Fördjupad utredning och beslutsunderlag, november 2008*.

38 Regionförbundet Östsam och Landstinget i Östergötland bildade från 1 januari 2015 tillsammans Region Östergötland. Länsbibliotek Östergötland ingår från samma datum i Region Östergötland som Regionbibliotek Östergötland.

katalogen. Norrköpings stadsbibliotek blev det bibliotek vars katalog konverterades sist. Det skedde våren 2012. Arbetet med att skapa en gemensam webb för Götabiblioteken skedde parallellt med detta arbete.³⁹

Götabiblioteken växte fram och blev ett samarbete mellan dåvarande Länsbibliotek Östergötland, de tretton östgötakommunerna samt Tranås kommun. Ett konto hos Götabiblioteken gav en användare tillgång till cirka 1,5 miljoner böcker, ljudböcker, talböcker, e-medier, filmer, spel, tidningar och därtill flera databaser med miljontals musikfiler och tidningsartiklar. Den gemensamma katalogen gjorde det möjligt att reservera och hämta medier på valfritt bibliotek. Oavsett var lånen gjordes kunde de också lämnas på valfritt huvudbibliotek, valfri filial eller bokbuss inom Östergötland samt i Tranås kommun. Det gemensamma bibliotekskortet kom att prydas av Östergötlands landskapsfågel knölsvanen, en bild som förenar och symboliserar länets bibliotek.

Frågor

1. Vad innebär Götasamarbetet för ditt bibliotek/vad skulle ett liknande samarbete innebära för ditt bibliotek?
2. Hur korresponderar det egna bibliotekets bestånd med hela Götas bestånd/hur ser det ut på ditt bibliotek?
3. För- och nackdelar med Götasamarbetet/för- och nackdelar med regionalt samarbete? Förslag på förbättringar?

÷

---

39 Bilaga 1, *Gemensamt biblioteksdatasystem i Östergötland*, Missiv 2008-11-28 (RF 67-2008-262) och Bilaga 2, *Avtal om gemensamt biblioteksdatasystem, 2010-09-30* och Bilaga 3, *Överenskommelse om gemensamt arbete i Götabiblioteken, 2013* (Diarienummer: LB 05-2010-09) och Bilaga 4, *PM för Götas styrgrupp, 2013-09-18*. Bilaga 5, *Gemensamma bibliotekstjänster i Götasamarbetet, 2014-01-13*, s. 1-2 (RF 67-2014-12)

6. Regional medieförsörjning

En regional medieförsörjningsplan inom Götasamarbetet blev än viktigare när bibliotekens kataloger slogs samman. Samarbetet kring medieförsörjning förde med sig att de olika biblioteken bidrog till kvalitet, bredd och djup genom sina olika bestånd.

Flera har lyft frågan om gemensamma medieinköp, något som också kan komma att diskuteras mer i framtiden. Det innebär inte stora inköpsmöten där medier köps in och samlas på ett bibliotek för att därefter skickas ut till olika bibliotek, utan det handlar mer om ett förfarande där medier köps in och skickas direkt till det bibliotek som ska ha mediet.

Idag finns inom Götasamarbetet en regional medieförsörjningsplan och varje kommun har arbetat fram egna medieplaner. En fråga att fortsätta diskutera framledes är att ha en gemensam medieplan. En sådan regional medieplan kan innebära att vissa medietyper köps in centralt. Det kan t.ex. handla om dataspel, databaser, medier på andra språk än svenska, vissa dyrare e-böcker. Nätverkssamarbetet har här en stor utvecklingspotential.

Genom perspektivet att helheten är större än varje enskild del blir samordningsvinsterna stora och det resulterar i bättre service till användarna av bibliotekets tjänster. Det ger möjlighet att optimera resurser och kompetens. Här skiljer sig naturligtvis behoven åt beroende på vilket bibliotek man arbetar vid.

I anslutning till, och parallellt med, arbetet att ta fram ett gemensamt biblioteksdatasystem har det också funnits en grupp vars uppdrag varit att ta fram en

ny regional medieförsörjningsplan.⁴⁰ Det arbetet var särskilt angeläget eftersom sammanslagningen av samtliga bibliotekskataloger innebar en perspektivförskjutning från den egna kommunens katalog till en stor hopslagen katalog innehållande 14 bibliotekskataloger.

Resultatet av arbetet med att ta fram en regional medieförsörjningsplan lämnade arbetsgruppen över till länets bibliotekschefer för att diskutera under de bibliotekschefsträffar som kontinuerligt ägt rum. Många menade att en ny regional medieförsörjningsplan var nödvändig därför att samarbetet kring biblioteksdatasystemet tydligare synliggjorde behovet av gemensamma och lika riktlinjer för hela länet. De som besöker biblioteken och vill använda sig av det erbjudna utbudet ska veta att reglerna är lika, oavsett vilken kommun inom Götasamarbetet det handlar om.

Samarbetet kring medieförsörjningen växte fram successivt. Det handlade också om att öka tillgången av olika medietyper och information för alla invånare i Östergötland och Tranås. Utgångspunkten var att det skulle bidra till personlig utveckling, utbildning och kulturella upplevelser.

Det fanns även en uttalad strävan att optimera resurserna och bredda beståndet. Avsikten med samarbetet mellan biblioteken var med andra ord att hålla ett mediebestånd som motsvarade behovet och efterfrågan i den egna kommunen och den efterfrågan som fanns inom Götabibliotekens område. Samarbetet omfattar samtliga förekommande medietyper som finns tillgängliga på biblioteken. Det var tänkt att inte bara handla om mediebeståndet utan också

---

⁴⁰ Arbetsgruppen har bestått av: Rolf Holm/Länsbibliotek Östergötland, Peter Åström/Linköpings stadsbibliotek, Birgitta Hjerpe/Norrköpings stadsbibliotek, Helena Agnemar/Motala stadsbibliotek, Marie Sääf/Finspångs bibliotek och Liza Bäckström/Söderköpings stadsbibliotek, Biblioteken i Östergötland, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2003-, nr 1-2 2011, s. 34.

om bibliotekspersonalens samlade kompetens. Den kompetensen var tänkt att betraktas som en gemensam resurs för hela Götabiblioteken.

Uppdraget för gruppen som arbetade med att ta fram en ny regional medieförsörjningsplan var att arbeta fram ett dokument som inte skulle bli mer omfattande än ett par sidor i omfång och att formulera ett antal målbilder. Målbilderna blev sex till antalet:

- Kunden/medborgaren i fokus och att barn/ungdomsperspektivet ska genomsyra den regionala medieförsörjningen
- Regionala nättjänster och koppling till regional medieförsörjning ska vara synkroniserade
- Minimera fjärrlån utanför länet
- Gemensam gallringspolicy för länet
- Ta hjälp av det digitala (utveckla e-tjänster för bibliotekets användare)
- Ta hjälp av hela länets bibliotekspersonal

En intressant diskussion som fördes var också tanken på en förändrad inköpsstruktur av medier. Här skulle biblioteken prova en ny modell för inköp av medier på andra språk än svenska. Modellen var tänkt att starta under januari 2012. Så blev nu inte fallet, men här beskrivs ändå den tänkta modellen. Den kom inte att genomföras eftersom regionens två största bibliotek, Linköping och Norrköping, önskade prova varsitt sätt att arbeta.

Enligt den skissade modellen skulle inledningsvis en grupp bestående av personal från kommunbiblioteken förstärkas med en person från dåvarande länsbiblioteket och en person från dåvarande Regionförbundet Östsam som arbetade med integrationsfrågor och nyanländas etablering i samhället.

Det skulle bl.a. inneburi:

- Att medier på andra språk än svenska köptes in till hela länet av en medie-urvalsgrupp som bestod av biblioteken i Linköping, Norrköping, Motala och Finspång
- Att det i medieurvalsgruppen för PASS⁴¹ också ingick en barn-/ungdoms-bibliotekarie
- Att inköpen innefattade alla medietyper, såväl tryckta som digitala medier

Efter flera turer fram och tillbaka landade diskussionen om inköp av medier på andra språk än svenska i den regionala medieförsörjningsplanen. Det resulterade i en överenskommelse som samtliga bibliotekschefer inom Götasamarbetet kunde ställa sig bakom. Huvuddragen i den överenskommelsen från 2013 beskrivs nedan. Det regionala medieförsörjningsdokumentet blev ett dokument som var tänkt att kontinuerligt förändras och byggas ut allteftersom samarbetet fortskred och fördjupades.

Övergripande riktlinjer

Vid introduktion av ny personal är det viktigt att tydliggöra riktlinjerna för Götasamarbetet. Samarbetet kring medieförsörjningen har vuxit fram med syfte att öka tillgången till olika medietyper och information för medborgaren i Östergötland till gagn för personlig utveckling, utbildning, kulturell upplevelse och en jämlik tillgång till bibliotekens resurser. Mediebestånd och den kompetens som bibliotekspersonalen har ska ses som en gemensam resurs för hela länet. För att kunna möta medborgarens behov och kunna ge bra service ska detta dokument kompletteras med att de kommunala biblioteken inom Götasamarbetet upprättar egna medieplaner.

---

⁴¹ PASS är en förkortning som tidigare användes för ”På Andra Språk än Svenska”. Nu används istället begreppet Göta mångkultur som är i överensstämmelse med IFLA:s benämning.

Målbild och viljeinriktning

Ett brett bestånd ska lägga grund för en komplett medieförsörjning inom Götasamarbetet. Ett tydligt användarfokus ska finnas, något som tar sig uttryck bland annat genom lyhördhet för inköpsförslag och att minimera låntagarnas väntetider på medier. Tillgången till information för invånarna ska vara fri och jämlik, medborgaren ska vara i fokus och ett barn- och ungdomsperspektiv ska genomsyra den regionala medieförsörjningen.

Medier

Ingen skillnad görs mellan olika medietyper. Det är viktigt att beakta den efterfrågan som finns oavsett format. Biblioteken ska arbeta för att erbjuda såväl digitala medier som fysiska medier.

Reservationskontroll

Varje bibliotek ska göra reservationskontroll minst en gång per vecka.

Kompletterande inköp

Informationsutbyte vad det gäller inköp ska ske via bibliotekens funktionsbrevlådor. Här tipsas om inköp och kompletterande inköp. En rekommendation är att överväga extra inköp vid fler än 3 reservationer/antal exemplar på det egna biblioteket.

7-dagarslån

För 7-dagarslån ska biblioteket ha minst ett ytterligare exemplar per enhet som kan reserveras.

Fjärrlån

Varje fjärrlån ska betraktas som ett inköpsförslag. Undantag kan göras vid långa köer på medier som inte längre är köpbara.

PASS – på andra språk än svenska

För depositioner gäller överenskommelser mellan enskilda bibliotek om att få en deposition. Det finns en regional PASS-grupp som träffas och diskuterar mediefrågor m.m. En policy är antagen av styrgruppen för Götasamarbetet. Depositioner går också att låna från Internationella biblioteket som år 2014 även la fram en ny Central medieförsörjningsplan för mångspråkiga medier.

Tidskrifter

Det egna kommunbiblioteket avgör vilka tidskrifter som ska köpas in och hur länge de ska sparas. Det ska framgå av periodikamodulen vad respektive bibliotek sparar. Målsättningen är att det ska synas i översiktsposten hur många årgångar de olika biblioteken sparar.

Lokalsamlingar och äldresamlingar

Beslut tas i den egna kommunen och styrs av respektive biblioteks medieplan. Vid gallring ska hänsyn tas till regionalt och nationellt intresse.

Databaser

En regional grupp bör träffas en gång per år för att diskutera urval. Målsättningen är att samtliga kommuner ska ha gemensam tillgång till alla databaser. Regionbiblioteket subventionerar en mindre del av bibliotekens kostnader för databaser.

Gallring

Götabiblioteken strävar efter att ha ett mediebestånd i länet som motsvarar den efterfrågan som finns. Inaktuellt och slitet material gallras. Särskilt fokus bör ägnas åt att gallra gamla upplagor av medier där nyare upplagor finns och endast enstaka exemplar finns kvar av äldre upplagor. Detta för att minska

antalet poster och öka överskådligheten i katalogen. Vid gallring av sista exemplaret är det viktigt att kommunicera med och erbjuda depåbiblioteket i Umeå sista exemplaret innan gallring.

De kommunala bibliotekens åtaganden

- Skapa medieplaner för medieförsörjningen i den egna kommunen som är i samklang med det regionala mediesamarbetet
- Planera medieinköp utifrån de egna kommuninvånarnas behov och det regionala mediesamarbetet
- Delta i utvecklingsarbete inom medieområdet som stärker den regionala samarbetstanken och mediesamarbetet

Regionbibliotek Östergötlands ansvar

- Stödja samarbetet i länet genom det gemensamma biblioteksdatasystemet, se till att det finns ett bra transportsystem och vara lyhörd för bibliotekens behov
- Bidra till en ökad kompetens genom utbildningar, studiedagar, konferenser och arbetsmöten inom medieområdet
- Samarbeta med Kungliga biblioteket, andra regionbibliotek och lånecentralen
- Sammankalla en arbetsgrupp två gånger om året för översyn och årlig revidering av detta dokument

Frågor

1. Hur identifiera det unika för just ditt bibliotek vad avser beståndsuppbyggnad?
2. Hur sätts ditt biblioteks beståndsuppbyggnad i relation till Götasamarbetet/hur sätts ditt biblioteks beståndsuppbyggnad i relation till den regionala biblioteksverksamheten?
3. Hur uppdateras ditt biblioteks medieplan för det egna mediestrategiska arbetet?

÷

6.1 Barn – medier⁴²

Syftet med det här avsnittet är dels att visa på bredden av olika medietyper och dels att beskriva den digitala värld som barn omges av.

Strategin innebär att få till stånd ett samspel mellan handlingsplan för barnverksamhet och mediebeståndet.

Barnkonventionens intentioner påverkar folkbibliotekens beståndsuppbyggnad när det gäller urval. Konventionen handlar om barns rättigheter, skydd och trygghet.⁴³ Därför blir ingången till urvalsfrågor annorlunda jämfört med när det handlar om vuxna, d.v.s. 18 år och äldre.

Ett exempel som belyser det är avsnittet *Folkbiblioteken i medielandskapet*.⁴⁴ Här förs begreppen ett positivt respektive ett negativt urvalsarbetet in i diskussionen. Det förstnämnda handlar om att skydda möjligheten till läsning mer än att skydda användaren från innehållet. När vi idag talar om medieurval och beståndsuppbyggnad är det en åsikt som inte är speciellt kontroversiell. Åtminstone så länge det handlar om vuxna användare.

I bibliotekslagens 8 § anges att:
”Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.”⁴⁵

⁴² Ingrid Loeld Rasch, Norrköpings stadsbibliotek, har bidragit med goda tankar i detta avsnitt våren 2015

⁴³ Barnkonventionen, <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full> 2016-05-10.

⁴⁴ SOU 2016:30.

⁴⁵ Bibliotekslag (2013:801).

Barnkonventionens artikel 17 tar upp massmediernas viktiga uppgift att säkerställa barnets tillgång till information och material från både nationella och internationella källor. Syftet är att främja barnets sociala, andliga och moraliska välfärd. Artikeln lyfter också fram vikten av att barnböcker produceras och sprids.

Vilka medietyper – barns digitala värld

Biblioteken befinner sig i en pågående brytpunkt inom medieområdet. Det påverkar bibliotekens beståndsuppbyggnad därför att barns mediekonsumtion idag till stor del utgörs av internetanvändning. Det gäller långt ned i åldrarna. Idag har det medfört att det blivit aktuellt att också prata i termer av grundkunskap i programmering för unga, t.ex. att kunna programmera en saga. Insikt om hur sökningar på internet fungerar när det handlar om logaritmer och s.k. sökbubblor är också det en sida av demokratibegreppet. Överhuvudtaget är begreppet MIK (Medie- och informationskunnighet) högst relevant idag när vi pratar om barn och ungas digitala värld.

MIK handlar om att:⁴⁶

- Förstå mediers roll i samhället
- Kunna finna, analysera och kritiskt värdera information
- Själva kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier

En kärnfråga är också hur folkbiblioteken arbetar med medie- och informationskunnighet. Beståndsdelarna brukar beskrivas som digital delaktighet och kunnighet i information, bibliotek, yttrande- och informationsfrihet, internet, spel, film, tv, nyheter, reklam och medier. Det handlar om att medvetandegöra

---

46 <http://statensmedierad.se/larommedier/medieochinformationskunnighet.366.html>, 2016-09-20.

barn och unga om hur de använder medier, men också skydda dem från skadlig påverkan. Mycket handlar om barns användning av internet. Här behöver barn och unga mer kunskap och bibliotekspersonalen behöver i det arbetet kompetensutvecklingsinsatser kopplat till barn och ungas läsande och skrivande

Med all rätt förväntar sig barns föräldrar/vårdnadshavare att det som biblioteket erbjuder präglas av kvalitet, men med en fri tillgång till internet kan barn inte skyddas på samma sätt som tidigare från material som är till skada för deras välfärd. Det var något enklare då biblioteken bara tillhandhöll tryckt material. Därför är medie- och informationskunnighet viktig för såväl barn och unga som för bibliotekets personal. Det är en del i kvalitetsarbetet kring medieurl och beståndsuppbyggnad.

När det gäller webbar sticker Barnens bibliotek och Polarbibblo ut nationellt. De är resurser som inte har en geografisk begränsning. Barnens bibliotek var tidigare ett nationellt projekt, men drivs numera av Kultur i Väst, som också ansvarar för den regionala biblioteksverksamheten. Polarbibblo drivs av Norrbottens länsbibliotek i samarbete med biblioteken i Norrbotten. Målgruppen är barn. Barnens bibliotek skriver om sig själva att det är en gratissajt med boktips för barn. Ett antal appar till IOS och Android är också knutna till webbplatsen. Här finns boktips förpackade på en mängd olika sätt. Mycket handlar om att fånga upp den digitala värld som barn och unga lever i idag.

Polarbibblo hette först Barnens Polarbibliotek och startades 1997. Till sajten kan barn och ungdomar skicka in sina egna texter och bildberättelser. Allt material som skickas in redigeras. Här finns också läsarnas egna lästips. Huvudrubrikerna på webbsidan är Läs & lyssna, Skriva, Rita, Boktips och Spela. Det innebär att det är möjligt att skriva, rita och spela direkt i den egna

datorn, mobilen eller surfplattan. Polarbibblo har som man själv säger utvecklats till att bli en slags webbtidning för och av barn som samtidigt också vill locka till läsning.⁴⁷

Ytterligare en intressant tjänst är Bibblix.⁴⁸ Det är en app för boktips som vänder sig till barn mellan 6 och 12 år. Många av boktipsen finns som e-böcker och går att ladda ner och läsa direkt på surfplattan. Appen kommer förmodligen att spridas ut i landet. Det är Stockholms stadsbibliotek tillsammans med biblioteken i Malmö och Katrineholm som tagit fram tjänsten med stöd av Kulturrådet.

Enligt Stockholms stadsbibliotek är det nya med Bibblix att det är en kombination av läsinspiration och professionellt urval av böcker som kan läsas kostnadsfritt direkt i den egna surfplattan. Boktipsen är framtagna av barnbibliotekarier.⁴⁹

Unga berättare är en novelltävling som drivs av Regionbibliotek Östergötland. Tävlningen startade år 2006. Målgruppen är barn, ungdomar och unga vuxna mellan 16 och 30 år som är bosatta i Östergötland eller i Tranås. Novellen ska vara högst fem sidor, och tio vinnare utses. Juryn offentliggör vinnarna under hösten på ett Götabibliotek. Novellerna finns tillgängliga i flera medietyper. Som elektronisk resurs finns möjlighet att ladda ner novellen som e-bok. Novellen finns också som ljudfil där författaren själv läser. Dessutom finns ett videofilmats inslag där novellisten själv berättar om sin novell.

---

47 http://www.polarbibblo.se/om_oss/index.php?colorX=colorHem, 2015-07-31.

48 <http://bibblix.se/> 2016-06-07.

49 <http://bloggar.biblioteket.se/digitalabiblioteket/bibblix-barnens-digitala-bibliotek> 2016-06-07.

Götabiblioteken webbplats har ett antal huvudrubriker. En riktar sig till Barn och ytterligare en riktar sig till Unga. Dessa sidor har boktips för respektive målgrupp i olika format som t.ex. e-böcker. För målgruppen Unga finns även tips på tv-spel som går att låna.

Några tankar som ibland förs fram i bibliotekssammanhang och gör sig särskilt påminna när det handlar om verksamhet för barn och unga är att man bygger grunden för biblioteksanvändning, läsning och skrivande genom barnen. Här är det viktigt med kunskap om barns olika åldrar och mogenhetsgrad då det gäller urval av bilderböcker, kapitelböcker och barns språkliga nivå. Det gör att bibliotekspersonalen är speciellt central när det handlar om barnverksamhet och att barns språkliga nivå ska kunna utvecklas. Barnen klarar sig inte själva på det sätt som vuxna biblioteksbesökare gör.

Tanken på biblioteket som ett samlat universum, där allt ska finnas tillgängligt på ett eller annat sätt oavsett om det är ett stort bibliotek eller en liten filial, har ändrat karaktär med internets intåg på arenan.⁵⁰ I dag behöver inte all media finnas fysiskt på biblioteket. Den här förändringen påverkar också utformningen av biblioteksrummet eftersom den påverkar besökarens motiv och användning av bibliotekens tjänster.

När det mer specifikt gäller beståndsuppbyggnad för barn- ungdomslitteratur är det ett antal nyckelbegrepp som återkommer. Det handlar om att ha koll på mediernas cirkulation, samspelet mellan mediebeståndet och verksamheten, vilken digital omvärld barnen finns i och vilka medietyper ska finnas på biblioteket för att matcha det. Mångfaldsaspekten i medieurlval är en återkommande fråga som

---

50 Exemplet kommer från Kompobib som bjöd in Maija Berndtson för att prata om biblioteket, tiden och världen: <https://peterals.wordpress.com/2015/07/27/repetitioner-maija-berntson/>.

kräver medvetenhet kring diskriminering, stereotypa inslag, hudfärg och kön. Det är positivt att Kungliga biblioteket har fört in aktiviteter som ett nyckeltal eftersom det inte bara är utlån som är viktigt. Antal tjänster som arbetar gentemot barn och unga, total biblioteksytta för målgruppen och medieanslaget är viktiga nyckeltal. Utlån är intressant men inte tillräckligt för att berätta om hela verksamheten. Cirkulationstalen är högre på barn- och ungdomssidan än på vuxensidan.

I det framtida och pågående utvecklingsarbetet med metadata i den nationella bibliotekskatalogen Libris har utformningen betydelse för hur man kan utveckla katalogtjänster för barn. Nya tjänster och appar för barn är en utmaning.

Hur samspekar verksamheten och mediebeståndet – exempel från Norrköping och Linköping

Att hitta lusten att läsa är en nyckel i arbetet med barn- och unga. I Norrköping är inte skolbiblioteksverksamheten utbyggd som i Linköping. Det har inneburit att folkbibliotekets verksamhet i Norrköping i stor utsträckning är riktad till skolan. Det handlar mycket om bokprat och projekt som biblioteket driver gentemot skolan. Det gäller såväl huvudbibliotek som filialer. Verksamhet finns också riktad till förskolor. En del i detta är att arbeta med genus. Som konkret exempel kan nämnas Prinsessvisningar med genusperspektiv där det inte är självklart att det är just flickorna som ska iträda prinsessrollen.

I dagsläget finns ingen handlingsplan för barn- och ungdomsverksamheten. Däremot finns det en plan för läsfrämjande verksamhet som ses över varje år. Planen innehåller en sammanställning av det arbete som bedrivs för barn och unga på folkbibliotek och skolbibliotek i Norrköping. Här finns en tydlig

koppling till kommunens biblioteksplan 2015–2018 där arbetet med språk- och läsutveckling beskrivs som en av bibliotekens centrala uppgifter.

Samspelet mellan verksamhet och olika medietyper beskrivs vid en läsning av planen. Där finns en åldersmässig uppdelning i åldrarna 0–2 år, 3–5 år, 6–15 år och vuxna. En bred och kvalitativ verksamhet presenteras där olika medietyper kan användas beroende på ålder, mognad och vad som i det enskilda fallet passar bäst. I berättelsen om det läsfrämjande arbetet finns även med olika medietyper som serier av berättelser för barn och unga vuxna där serierna inte sällan lyfts fram som egna små avdelningar i biblioteksrummet tillsammans med tv-spel, data, film och ljud. Textlösa böcker, eller Silent Books som de kallas, tas också upp i planen och det handlar om att bibliotek arbetar med textlösa bilderböcker tillsammans med människor som lär sig svenska. Tanken är att de textlösa bildberättelserna ska fungera som utgångspunkt för samtal oavsett vilken språkbakgrund individen har. Men det är fortfarande den tryckta boken som dominerar i verksamheten för barn och unga när vi talar om medier. Det syns inte minst visuellt vid ett besök i det fysiska biblioteksrummet för barn och unga på biblioteket.

Biblioteket vill driva på verksamheten så att den riktar sig mer mot barns fritid och föräldrarna. Det ses som grunden i arbetet med barn och ungdomar. Norrköpings kommun har ett fokus på fritidsverksamhet i områdena Hageby, Klockaretorpet och Skärblacka.

Böcker på andra språk än svenska presenteras på sagostunder och det finns tillgång till bokpåsar. Samma bok finns att läsa på flera olika språk. Bokbussverksamheten diskuteras också i det här sammanhanget. Kan det till exempel vara bättre att använda den mer riktad till skolor och förskolor istället för traditionella kvällsturer? Skolor är överhuvudtaget prioriterade, och då

framförallt årskurs 1–6, med tanken att en satsning på ungdomar också i åldern 10–13 år är en framtidsfråga.

Linköpings bibliotek har arbetat mycket med att möjliggöra barnens/användarnas delaktighet i biblioteksverksamheten och då tagit hjälp av användarna, t.ex. när det gäller:

- Att utforma rummet
- Urval av tidskrifter och andra medier
- Val av utklädselkläder
- Aktiviteter på biblioteket

Genom att helt enkelt fråga barnen och de vuxna runt barnen vad de önskar, när biblioteket ska planera en ny verksamhet, köpa in nya medier eller vara lyhörd för besökarnas önskan av program, kan de integreras i verksamheten. ”När Linköpings stadsbibliotek skulle köpa in nya tidskrifter frågade vi barnen vad de önskade och när vi skulle köpa in utklädselkläder frågade vi också barnen och de vuxna kring barnen. När biblioteket märkte att intresset för och efterfrågan på barnboksfigurerna ’Babblarna’ ökade, köpte vi dels in många babblarnaböcker, spel, musik och babblarnadockor dels ordnar vi heldagar med aktiviteter kring Babblarna. När föräldrar efterfrågar filmvisning för barn på biblioteket, har biblioteket arrangerat ’fredagsmys’ med film och vi visar film på alla skolloy, ofta från någon känd barnbok.”⁵¹

Regional samverkan

Samarbete på regional och kommunal nivå är framtidsfrågor. Likaså arbetet med att presentera biblioteket som en plats att upptäcka saker på, och där

---

51 Samtal med Anna Fahlbeck, Linköpings stadsbibliotek, hösten 2016.

det inte ser likadant ut varje gång, där det till exempel finns olika typer av experimentverkstäder som Skaparbibblan och Makerspace. I nätverket Göta-barn stödjer aktörerna varandra. Exempel på nätverkets samverkan är den gemensamma barnboksveckan, gemensamt marknadsföringsmaterial, arbetet gentemot modersmåls lärarna, novelltävlingen Unga berättare, Språkpillerdagen, Dyslexiveckan och Skriv överallt. Ett annat bra exempel på samarbete är den pågående Läsvägen som arbetar läsfrämjande med aktiviteter, marknadsföring, samarbete, biblioteket som mötesplats och det digitala spåret.

Läsvägens primära målgrupp är alla invånare i Östergötland och Tranås, d.v.s. alla medborgare i Götabibliotekens upptagningsområde/geografiska område. Av projektets aktiviteter ska 50 procent vara riktade till barn och unga. Läsvägen pågick mellan åren 2015–2016. Projektet syftade till att med läsaren i fokus ”ta fram olika koncept kring cirklar, handledningar och metodtips med inriktning på läsning, berättande, samtal och skrivande, i det fysiska rummet och digitalt.”⁵² I Läsvägen är inte utlåningssiffror det primära nyckeltalet.

I projektplanen förs en diskussion om medier i olika format och där framhålls vikten av att ta fram idéer och metoder för att kunna paketera medierna på ett sätt som gör dem intressanta för olika målgrupper och ändamål. Medier på bibliotek finns på olika språk och i olika format och det kan t.ex. handla om att visa en e-bilderbok i språkförskolan eller erbjuda bokcirkelpåsar till Finspångs finska förening.⁵³

För barn kan det handla om tematiska bokklubbar, boksnack i ridklubben, pop-up-cirklar på sommarfestivaler och boksamtal på finska, skrivarcirklar, läs- och skrivesevent med besök av olika kulturaktörer och Götabibliotekens gemensamma barnboksvecka.

---

52 Projektplan Läsvägen – läslust på Götabiblioteken, 27 mars 2015.

53 Finspångs kommun är finskt förvaltningsområde.

Regional utveckling

Arbetet för barn och unga har alltid varit prioriterat. Utmaningen är att få det att synas i verksamheten. Här är det centralt med aktiviteter som väcker lust att läsa och skriva. En annan grundläggande utvecklingsfaktor är bibliotekschefernas engagemang i frågan.

Barns perspektiv och barnperspektiv är inte alltid samma sak. Det handlar här om att låta barnen själva komma till tals för att vara med i det förändringsarbete som är deras. Hur vi på bästa sätt arbetar med denna fråga är därför en strategisk chefsfråga.

Barns rättigheter och det läsfrämjande uppdraget är centralt för biblioteken. Omprioriteringar i verksamheten på ett bibliotek ska till exempel inte få innebära att det blir färre som arbetar med barn. Det är en strukturell fråga och barnkonsekvensanalys är här ett verktyg som ska användas.

Framtiden ligger i en fördjupad satsning på Barnkonventionen, Läsvågen, barns delaktighet, faktahyllor och språktunnlar för att ta några exempel.

En viktig målgrupp på senare tid har blivit de små barnen och deras vuxna. Barn har behov av att föräldrarna/deras vuxna ägnar intresse åt deras utveckling. Mycket handlar här om arbete gentemot barn i förskoleåldern och om barn och ungas fritid. I arbetet med den målgruppen behövs ett reflekterande förhållningssätt, att kunna interagera och lyssna för att utveckla och göra verksamheten attraktiv för målgruppen.

Att jobba mer i projektform ger en möjlighet att utanför ordinarie verksamhet och tidsbegränsat pröva en utvecklingsidé. Faller projektet väl ut kan det

införlivas i den ordinarie verksamheten och på så sätt förbättra den. Ett exempel på det arbetssättet är Tvinningprojektet där flera bibliotek möttes i ett utvecklingsarbete och sedan delade erfarenheter.⁵⁴ Det innebar att bibliotekspersonal på omkring 30 olika bibliotek deltog i ett projekt som innebar att pröva olika metoder för kunskapsutveckling på bibliotek. De metoder som prövades var tvinning som metod, studiebesök, tidskriftsklubb, pedagogiska bord, processkartläggning, fokusgrupper, observationer och kollegial observation.

Pågående utvecklingsområden för regionens bibliotek är nämnda Bokstart och barns språkutveckling, att läsa, skriva och berätta i olika kreativa former i Crossmedia-spåret där berättelsen står i centrum, men där också olika medieplattformar och deltagarkulturer gör att berättelsen kan hitta nya oväntade vägar. Det handlar om att arbeta kring olika uttryckssätt för berättande och läsning, där delaktighet och skapande tillsammans med andra kopplas samman med ny teknik, nya medier och nya kunskaper.

Det regionala uppdraget är att främja verksamhets- och kunskapsutveckling, samarbete och kvalitet. Ett exempel på kvalitetsarbete när det gäller barnverksamhet är det utvecklingsarbete som påbörjats kring Leonards plåster.⁵⁵ Det handlar om bibliotekens sagostunder och om syfte, barnsyn och kvalitet. Sagostunden är en av de äldsta verksamheterna på folkbiblioteken och kan sägas utgöra en del i bibliotekens tradition. Men hur ser en sagostund ut idag? Hur resonerar biblioteken om varför sagostunden fortfarande är en av de vanligaste verksamheterna som erbjuds? Vilka målgrupper vill biblioteken nå

---

54 Aleman, Lotta, Ett steg till [Elektronisk resurs] : en metodbok för biblioteksutveckling : Tvinningprojektets slutrapport, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2009 <http://regionbiblioteket.se/publicerat/ett-steg-till-en-metodbok-for-biblioteksutveckling/>.

55 Borrman, Pia, Leonards plåster : om syfte, barnsyn och kvalitet i bibliotekets sagostund / Pia Borrman, Åse Hedemark, 2015, ISBN: 9789187293061.

med verksamheten? Vilka nås idag? Var äger sagostunden rum? Kan man tänka sig en uppsökande sagostund?

Kunskaps- och kompetensutveckling

Kunskaps- och kompetensutveckling handlar om att vara lyhörd för frågeställningar som kan lyfta verksamheten. Hur mycket lästid har till exempel bibliotekarien, hur mycket fortbildning ingår, vad innebär det vidgade textbegreppet, vilka kunskaper finns om modern pedagogik, barns litteracitet, hur är samarbetet med andra kulturutövare och föreningsliv? Hur upplevs biblioteksrummet av besökarna?

Besöksprojektet,⁵⁶ som var ett utvecklingsprojekt inom Götabiblioteken, innebar bl.a. att många fick upp ögonen för just biblioteksrummet. När det gäller barnbiblioteksverksamhet handlar det mycket om hur rummet används. På ett bibliotek ska barnverksamheten synas.

Hur man jobbar digitalt i rummet med medier som finns på nätet hör ihop med frågan hur man arbetar digitalt med barn och läsning. Det vidgade textbegreppet och diskussionen om Crossmedia och olika kreativa former för berättande ställer nya krav på kompetensutveckling. Det kräver kunskaper om barns språkutveckling och metoder för språkutveckling. Det handlar om ett kvalitetsarbete där chefer och ledare behöver mer kunskap om barnrättsfrågor, yttrandefrihetsfrågor och delaktighet som en del i demokratiarbetet.

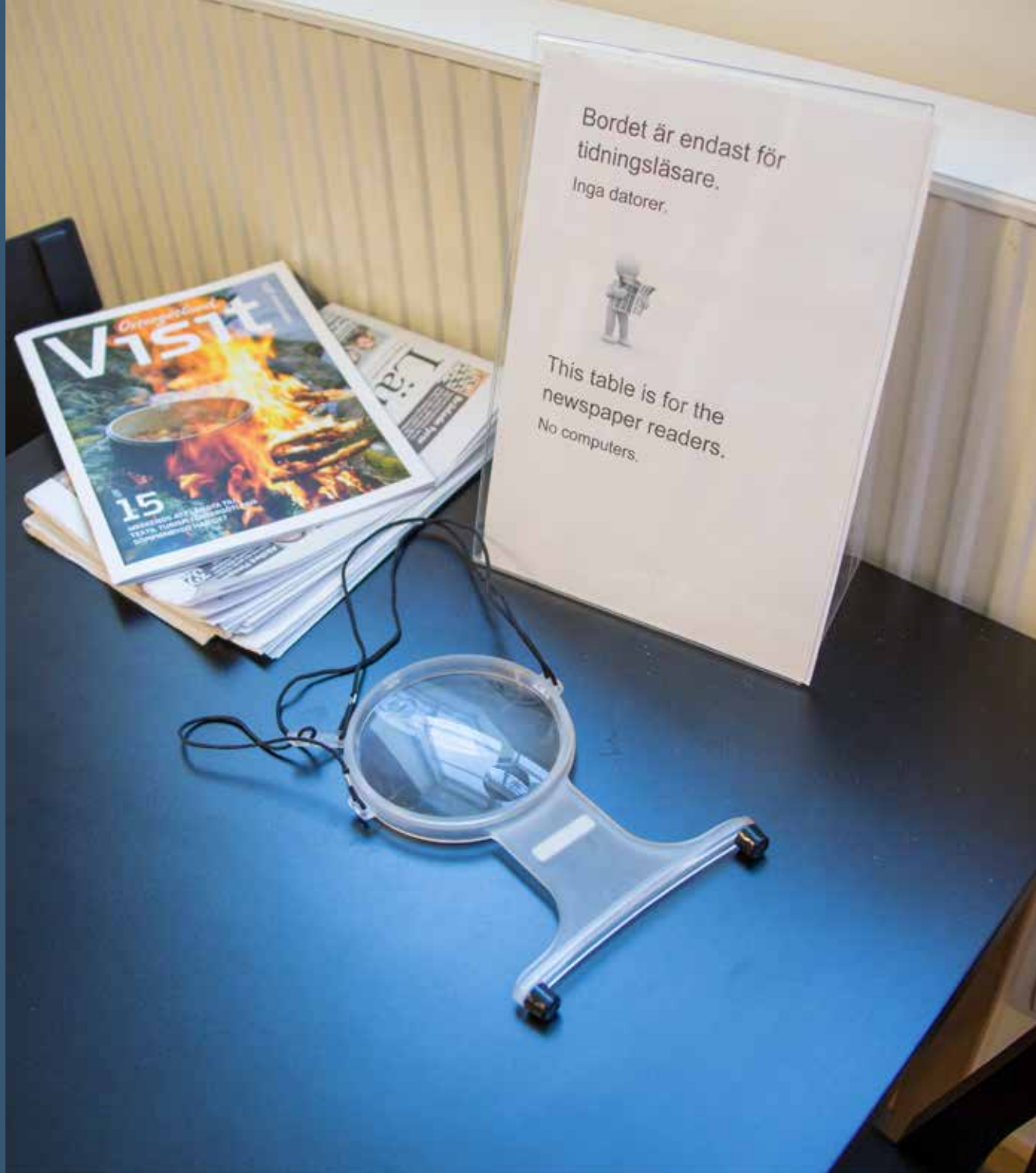
---

⁵⁶ Siljedahl, Niclas & Udd, Lena, BESÖK: bibliotekspersonal i utveckling, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2014.

Frågor

1. Beskriv hur ditt bibliotek arbetar med målgruppen, i rummet och digitalt? Metoder? Budget? Samarbeten?
2. Beskriv hur ditt bibliotek arbetar med beståndsutveckling för olika medietyper för barn och unga?
3. Behov av kompetensutvecklingsinsatser för berörd personal?

÷

6.2 Tillgänglighet – medier⁵⁷

Syftet med det här kapitlet är att peka på bibliotekens uppdrag vad det gäller tillgänglighet och medier.

Strategin för att lyckas med detta är att kunskap om målgruppen och bibliotekens olika medietyper finns hos all bibliotekspersonal.

Två av de viktigaste lagar som styr tillgänglighetsarbetet på våra bibliotek är bibliotekslagen från 2014 och Diskrimineringslagen. Den senare har ett tillägg som från 1 januari 2015 klassar bristande tillgänglighet som en form av diskriminering. Det tillägget gäller alla offentliga verksamheter oavsett antalet anställda. Att jobba med tillgänglighet på bibliotek är därför en viktig framtidsfråga och en del av bibliotekets demokratiska uppdrag.

Bibliotekslagen slår fast att en av de prioriterade grupperna är människor med funktionsnedsättning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska därför ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning. Det innebär bland annat att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.⁵⁸

Tillgänglighet

Tillgänglighet i bibliotekssammanhang är att bibliotekets lokaler, mediebestånd och tjänster ska vara tillgängliga för alla, vare sig man har en funktions-

⁵⁷ Klokskapen i detta avsnitt har sprungit fram ur samtal med Anna Fahlbeck, Linköpings stadsbibliotek och Lena Udd, Regionbibliotek Östergötland, vären 2015.

⁵⁸ SFS nr: 2013:801, §4.

nedläggning eller ej. För att en person ska kunna använda sig av biblioteket ska det vara lätt att rent fysiskt ta sig in. När det handlar om bibliotekskatalogen och webben ska det vara lätt att leta.

I skrivelsen 'Tillsammans när vi ökar tillgänglighet inom kulturlivet'⁵⁹ från Kulturrådet pekas på det kulturpolitiska. Återigen lyfts betydelsen av tillgänglighet fram och att det ska vara möjligt att på lika villkor välja och utöva konst och kultur. I verksamheten är det viktigt att ta reda på vad det är som hindrar människor med en funktionsnedsättning från att delta. Alla förändringar behöver inte vara kostsamma utan kan i en del fall vara enkla och lätta att åtgärda. Exempel på enkelt avhjälpta hinder kan vara dålig belysning. Andra åtgärder kan självfallet vara mer långsiktiga och kräva mer resurser.

I skrivelsen framhålls bland annat att:

”I grunden handlar det om att arbeta med ett inkluderande verksamhetsperspektiv där mångfald och universell design är vägledande. Det allra bästa är om tillgänglighetsperspektivet finns med från början när en verksamhet planeras.”⁶⁰

I bilagan lyfts tre delmål fram. Ett av delmålen handlar om att webbplatser och e-tjänster ska vara tillgänglighetsanpassade senast 2016. Det är uppenbart att det är betydelsefullt om man ska kunna använda sig av bibliotekets tjänster hemifrån, inte minst när det handlar om bibliotekens e-böcker, e-ljudböcker och talböcker.

---

59 Skrivelse från Kulturrådet (inkl. bilaga), 'Tillsammans när vi ökar tillgänglighet inom kulturlivet', ankom 2015-06-09.

60 Skrivelse från Kulturrådet, 'Tillsammans när vi ökar tillgänglighet inom kulturlivet', s.1, ankom 2015-06-09.

Målet för tillgänglighetsarbetet vid Regionbibliotek Östergötland är att personer med funktionsnedsättning ska kunna arbeta vid, besöka och utnyttja regionbiblioteket på samma sätt som personer utan funktionsnedsättningar. Detta handlar inte bara om den fysiska miljön utan även regionbibliotekets webb och övrig information. Regionbibliotek Östergötland ska också arbeta för, och utveckla, samma mål för länets bibliotek och den gemensamma webben Götabiblioteken.se⁶¹

Tillgänglighetsplaner tas fram av det egna folkbiblioteket. Regionbibliotekets roll är att ge stöd och har i det arbetet tagit fram en mall/lathund.⁶² Utgångspunkten är Kulturrådets rekommendationer. Folkbibliotekens tillgänglighet handlar mycket om tillgängliga medier, kunskap och medvetenhet. Lathunden tar upp förutsättningarna som diskrimineringslagen, bibliotekslagen och det faktum att offentlig verksamhet ska vara helt tillgänglig för alla i slutet av 2016. Det berör lokaler, webb, teknik, hjälpmedel, medier, ansvar, bemötande hos bibliotekspersonalen, program och aktiviteter, information och kommunikation, samarbete och samverkan. Till dessa nyckelord knyts frågor om vad som behöver utvecklas på det egna biblioteket, vems ansvar det är och en tidplan för det.

Biblioteken har generellt legat långt fram gällande tillgänglighet men kunskapen behöver ständigt erövrats på nytt. Att göra tillgänglighetsplaner är därför ett viktigt utvecklingsarbete som inte enbart behöver vara abstrakt och övergripande utan också kan handla om mindre insatser som går att tillföra direkt. Det kan handla om att t.ex. läslinjal och läslampor ska kunna tillhandahållas för den som så önskar. I det sammanhanget kan nämnas att andelen äldre i

---

61 Regionbibliotek Östergötland 16-03-29.

62 Handlingsplan för tillgänglighet – Regionbibliotek Östergötland 2015-2016.

befolkningen ökar. Den gruppen kommer i framtiden att vara större än den är idag vilket innebär att tillgänglighetsfrågor och anpassade medier kommer att få ännu större betydelse för ännu fler människor i framtiden.

Anpassade medier

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) producerar och distribuerar litteratur och tidningar på medier i tillgängligt format för personer med läsnedsättning.⁶³

Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning och erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.⁶⁴

Anpassade medier är en del i arbetet att göra biblioteket mer tillgängligt. Dessa medier finns på biblioteken men oftast inte i den kommersiella bokhandeln.⁶⁵

Förhoppningsvis innebär Epub 3, det nya standardformatet för e-böcker, fler tillgängliga produkter på den kommersiella marknaden.

”Om förlagen bara blir medvetna om Epub 3 och vilka tillgänglighetsfunktioner som finns skulle de kunna tillfredsställa de stora massorna med läs- och skrivsvårigheter eller lättare kognitiva funktionsnedsättningar. Så kan MTM koncentrera sig på att ta hand om det som är specifikt anpassat för vissa målgrupper.” menar Anne Stigell från MTM.⁶⁶

---

⁶³ <http://www.mtm.se/tillgangliga-medier/> 2016-03-29.

⁶⁴ Bibliotekslag 4§.

⁶⁵ För barn har det dykt upp nya förlag som är inriktade på material för att stärka barns språkutveckling – Hatten förlag är ett sådant exempel.

⁶⁶ <http://www.framsidan.net/2014/04/det-digitala-biblioteket/> 2016-04-06.

Medier som kan läsas på olika sätt på folkbiblioteken handlar främst om de anpassade medier som listas här nedan. Eftersom tekniken förbättras hela tiden rekommenderas att gå in på MTM:s webbplats för att hålla sig á jour.⁶⁷

- 8-sidor, en tidning med lättlästa nyheter
- Bok och ljudbok ihop/i ett paket. Bra eftersom ljudbok är tillgängligt för fler
- Böcker med olika symbolstöd, t.ex. Pictogram, Bliss och Widgit
- Böcker med tecken som stöd
- Lättläst⁶⁸ på olika nivåer⁶⁹
- Punktskrift
- Stor stil
- Taktila bilderböcker
- Talböcker
- Taltidningar
- Tidningar och tidskrifter
- Teckenspråk

Frågan om bibliotekens beståndsuppbyggnad när det handlar om anpassade medier visar tydligt den snabba teknikutvecklingens betydelse för bibliotekens medieplanering. En stark förskjutning har skett från ett renodlat fysiskt bestånd till ett både fysiskt och digitalt bestånd. Tydligast syns det på talbokssidan. Men det gäller också teckenspråk. Det svenska teckenspråket saknar tryckt form och

---

⁶⁷ Mer information om de olika medietyperna finns på MTM:s webb, <http://www.mtm.se/>.

⁶⁸ En märkbar förändring är att vi fått många nya svenskar. Vuxna som är nya i Sverige behöver träna svenska. De behöver böcker på lättläst svenska och på sitt eget språk. Det har också kommit en ny typ av bokförlag som riktar sig till vuxna. Exempel här är Vilja förlag – en del av Nypon förlag.

⁶⁹ LL-förlaget erbjuder tre olika nivåer: lätt, lättare och lättast <http://lattelast.se/ll-forlaget/vad-ar-lattlasta-bocker> 2016-03-30.

är ett rörligt och visuellt språk. Därför blir tryckta böcker i filmad form när de överförs till teckenspråk och görs sökbara i Legimus. Boken kan därefter läsas med hjälp av en dvd-spelare kopplad till tv eller dator.

En viktig fråga för biblioteken blir självfallet hur beståndsuppbyggnaden då ska se ut och hur bibliotekspersonalen ska hantera denna förändring i det dagliga arbetet som ny teknik skapar. Kanske handlar det inte om att bygga hela bestånd utan att ha ett begränsat urval och en tydlighet i hur man når de digitala medierna. Bra informationsmaterial om detta ska finnas på biblioteken och personalen behöver kontinuerlig vidareutbildning.

Målgrupp och olika sätt att jobba

Människor är olika och behöver därför läsa på olika sätt. Upphovsrättslagens paragraf 17 reglerar framställning och användning av anpassade medier för personer med funktionsnedsättning, d.v.s. personer med läsnedsättning.

Det räknas inte som en läsnedsättning att inte kunna svenska och man är därför inte berättigad att låna talböcker av bara den anledningen. Men har man däremot en läsnedsättning även på sitt modersmål är man berättigad till talböcker. MTM tar på sin hemsida upp sin policy för språklig mångfald och konstaterar att ungefär 20 procent av alla svenskar har utländsk bakgrund. Här lyfts framförallt ansvaret för de nationella minoritetsspråken fram.⁷⁰

Göta tillgänglighet är ett nätverk med stor samlad kunskap och en plattform för erfarenhetsutbyte och samarbete. Genom att ta del av hur kolleger i andra kommuner arbetar med olika frågor behöver inte varje bibliotek uppfinna hjulet varje gång. Det kan också vara positivt att visa för beslutsfattare på olika

⁷⁰ <http://www.mtm.se/om-oss/uppdrag-och-lagar/strategier/> 2016-04-14.

nivåer i den egna organisationen hur t.ex. grannkommunen har löst liknande frågor.

Människor är olika också till ålder och inom tillgänglighetsområdet arbetar biblioteken med att stärka barns språkutveckling.⁷¹ Biblioteken har här bra material som föräldrar och förskola kan använda, t.ex. språkpiller.⁷² Det är bilderböcker som barnet får på ”recept” från logopeden för språklig stimulering och träning hemma. För små barns språkutveckling används också s.k. språkväskor, särskilt i Linköping, Norrköping och Motala.⁷³ Bibliotekens Äppelhyllor är ett annat bra och viktigt exempel som har spridit sig till samtliga bibliotek inom Götasamarbetet. En Äppelhylla är bibliotekets avdelning med medier speciellt anpassade för barn och unga med funktionsnedsättning.

Talböcker är en medietyp där tekniken, i och med möjligheten Egen nedladdning, både ändrat läsvanor och skapat nya talboksläsare. Innan tjänsten kom förknippades nog talböcker mest med en äldre målgrupp. Men i och med att det blev möjligt att själv ladda ner böcker från MTM:s webb har andelen unga talboksläsare ökat markant. Det har öppnat nya möjligheter för biblioteken att också nå denna prioriterade målgrupp inom tillgänglighetsområdet. Här behövs också relevant teknisk och pedagogisk kompetens på biblioteken.

Diskussionen om talböcker och nedladdningar är inte lika stark idag som då tjänsten var ny. Åtminstone om man bara ser till folkbiblioteken, men bilden

⁷¹ Bokstart Sverige handlar om små barns språkutveckling och är en nationell satsning med stöd av Kulturrådet. <http://www.kulturradet.se/Lasframjande/Bokstart/>.

⁷² <http://www.linkoping.se/Kultur-fritid/Linkopings-stadsbibliotek/Lasa-pa-olika-satt/Sprakpiller/> 2015-05-25.

⁷³ Språkväskor är speciellt till barn som behöver extra språkstimulans. Målgruppen är personal på förskolor, särskolor, daglig verksamhet m.m.

är inte riktigt så enkel. Därför kan det vara bra att aktualisera resonemanget om hur tjänsten Egen nedladdning och Legimus ska marknadsföras för att öka dess användning. Flera skolor har också kommit med i arbetet med tjänsten.

Det innebär sannolikt en positiv utveckling och ett ökat användande av den bland barn och unga. Bibliotekens diskussioner, engagemang och uppföljning av hur tjänsten används är nu, liksom tidigare, viktigt för spridning och kunskap om den. En framgångsrik strategi för att nå fler användare är just att arbeta med frågan om var målgruppen är. När det gäller barn och unga är skolan en sådan arena.

I framtiden kommer talböckerna att distribueras på ett annat sätt än som cd-skivor. MTM arbetar med att utveckla tjänsten att få talboken direkt till den egna Daisyspelaren. Det innebär en digital distribution av Boken kommer. Det lokala bibliotekets roll blir att informera, handleda och visa på möjligheterna med tjänsten. Också den tekniska delen att rent praktiskt få det att fungera för talboksåntagaren är en viktig del i arbetet. Konceptet bygger på bra internetuppkoppling och att låntagaren har en spelare med stöd för internetuppkoppling.

I högre grad än tidigare används talböcker och anpassade medier även av personer med läs- och skrivsvårigheter. Man brukar idag uppskatta att målgruppen är betydligt större än de tidigare beräknade fyra procenten i själva verket ca sex procent av landets befolkning.

I 2011 års ansökan till Kulturrådet för det östgötska dyslexiprojektet Allt genast formulerades syftet med projektet: att främja läsning med fokus på barn och ungdomar med dyslexi. Det handlade om att intensifiera, informera, hjälpa

och inspirera Östergötlands olika aktörer inom området så att tjänsten Egen nedladdning blev känd och använd för lässtimulans framförallt bland barn och ungdomar i länet. Vi ville kunna synkronisera detta projekt med den nationella informationskampanj om egen nedladdning som TPB (nuvarande MTM) flaggade för med start hösten 2011. Vi såg också projektet som en viktig del i den nationella kampanjen Digidel, där vårt län på flera sätt aktivt bidrog, bl.a. med projekten Biblioteken som lärmiljöer och Nytt och nöje på nätet. Det breda och övergripande syftet och målet med Allt genast som pågick från hösten 2010 till hösten 2012 var och är att göra det möjligt för alla talboksberättigade östgötar att hemifrån kunna ladda ner talböcker från Legimus, som är MTM:s digitala bibliotek. Det bygger i sin tur på att bibliotekspersonalen har kunskap och kompetens att kunna arbeta handledande, såväl gentemot förmedlare som talboksberättigade låntagare. När Allt genast startade räknade man med att det fanns omkring 25 000 talboksberättigade låntagare i Östergötland, många av dem barn och ungdomar.

Kompetens och personal

Bemötande och kompetens hos personalen är framgångsfaktorer i arbetet med tillgänglighet och tillgängliga medier. All personal som arbetar i yttre tjänst behöver ha en grundkompetens om funktionsnedsättningar. Därtill bör de känna till de olika medier och hjälpmedel som finns. Där behövs en ständigt pågående utbildning.

När det gäller målgruppen, hur stor den är, vilka typer av funktionsnedsättning det finns o.s.v. så är det rimligt att ha som utgångspunkt att den nationella statistiken har sin motsvarighet på kommunnivå, som i exemplet med invånare som har någon form av läsnedsättning. Det är ett resonemang som också går att föra när det gäller andra av bibliotekens målgrupper. Uppdraget som

bibliotekslagen anger är att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov.

Regionbiblioteket har i uppdrag att arbeta med utbildning och kompetensutveckling. Det är viktigt att grundkunskap finns hos all bibliotekspersonal, endast en lathund för nyanställda räcker inte långt. Grundkunskap handlar om att bibliotekspersonal ges möjlighet att vara med i nätverk som diskuterar tillgänglighetsfrågor, delta i kurser och konferenser, ges möjlighet att arbeta tillsammans med kolleger som har lång erfarenhet inom området eller prova på att arbeta på något annat Götabibliotek.

Frågor

1. Fundera på beståndsutveckling, hur mycket ska finnas i det egna biblioteket? Hur arbetar ditt bibliotek med olika koncept, t.ex. Äppelhyllor, Språkpillar, Boken kommer, Språkväskor? Samarbeten?
2. Hur arbetar ditt bibliotek för att lyfta fram digitala bestånd, t.ex. talböcker och teckenspråksfilmer som kan laddas ner från digitala arkiv?
3. Behov av kompetensutvecklingsinsatser för all personal? Läsombud?

÷

6.3 Medier på andra språk än svenska – Göta mångkultur

I och med bibliotekslagen från 2014 har lagstiftningen ändrats på det här området. Den kompletterande medieförsörjningen som tidigare varit en regional angelägenhet är det inte längre i samma utsträckning.

Syftet här är att exemplifiera/synliggöra olika aspekter på att bygga bestånd på olika språk.

Strategin i detta fall är att dels peka på olika förutsättningar och svårigheter för olika språk, dels på fördelen av samarbete biblioteken emellan för kompetens och beståndsuppbyggnad. För att belysa det lyfts Eritrea och tigrinja fram.

Med den nya bibliotekslagen som trädde i kraft 1 januari 2014 har den regionala biblioteksverksamheten fått en något annan inriktning när det gäller medieförsörjningen på andra språk än svenska. Lagen nämner inte längre den kompletterande medieförsörjningen som en uppgift inom det regionala uppdraget. Det har på regional nivå inneburit att det inte längre skickas ut eller går att beställa några bokdepositioner genom den regionala biblioteksverksamheten/länsbiblioteken i samma utsträckning som tidigare.

Också samarbetet mellan Internationella biblioteket, regionbibliotek och kommuner har genomgått och genomgår förändringar. Den första centrala medieförsörjningsplanen för medier på invandrar- och flyktingspråk antogs 1996. Den planen reviderades 2001 och innebar att olika länsbibliotek fick ansvar för ett antal egna språk, s.k. ansvarsspråk. För dåvarande Länsbibliotek Östergötlands del handlade det om åtta språk, nämligen arabiska, finska,

persiska, polska, serbokroatiska, sorani, spanska och turkiska. Planen från 2001 gällde fram till 2014 då den tidigare ansvarsfördelningen på språk och län togs bort.

Ytterligare en förändring är att den nya bibliotekslagen på ett helt annat sett än den tidigare lyfter fram de fem nationella minoritetsspråken. De fem nationella minoriteterna i Sverige är judar, romer, samer (som även är ett urfolk), sverigefinnar och tornedalingar. De historiska minoritetsspråken är jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli.⁷⁴ I Östergötland är Norrköping, Motala och Finspång förvaltningsområden för finska.

Den nya bibliotekslagen och Internationella bibliotekets reviderade centrala medieförsörjningsplan har bl.a. inneburit en intensifierad diskussion om hur den regionala medieförsörjningen ska organiseras för att fungera under de nya premisserna. Andra sätt och överenskommelser måste arbetas fram för att varje kommun ska kunna hålla en bra kvalitet även på detta område.

Var femte läntagare var titeln på en undersökning som belyste medieförsörjningen på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län.⁷⁵ Syftet var att ta reda på vilka arbetsformer länsbiblioteken skulle ha för att på bästa sätt arbeta med invandrarverksamheten. Undersökningen syftade också till att ta reda på om det hänt något inom eller utom biblioteken som borde påverka arbetsformerna. Frågan är fortfarande relevant.

---

74 2014-10-13, <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/default.aspx>.

75 Ekbohm, Christina, *Var femte läntagare: medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län*, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2003.

Den nämnda undersökningen gör en kort historisk tillbakablick och pekar på att antalet utrikesfödda i Sverige år 1950 var knappt 200 000 personer. Då undersökningen gjordes år 2003 var ca var femte person i Sverige invandrare eller hade utländsk bakgrund, sammanlagt 1,8 miljoner personer.⁷⁶

Av den tidigare centrala medieförsörjningsplanen framgår att det ligger på primärkommunal nivå att ge folkbiblioteksservice till språkliga minoriteter, invandrare och kommunplacerade flyktingar. Det jämföras med service till övriga kommuninvånare.

I *Var femte läntagare* förs ett resonemang om en grundregel för medieförsörjningen på andra språk än svenska. Ett resonemang som pekar fram mot den nu gällande bibliotekslagen och det mediesamarbete som vuxit fram inom Götabiblioteken. Resonemanget⁷⁷ går i korthet ut på att grundregeln är att det enskilda biblioteket har köpt in ett grundbestånd av böcker. Det kompletteras av lån från länsbiblioteket och Internationella biblioteket. En vanlig invändning är att ett sådant bestånd snabbt blir läst och sedan står stilla på hyllorna. Å andra sidan skiljer sig inte vården av dessa mindre bestånd från vården av andra mindre avdelningar. Samma tänkande behövs för att beståndet ska lånas ut och vara attraktivt för biblioteksbesökaren. Fördelen ett sådant arbetssätt för med sig är att kunskapen blir större på biblioteket om vad som efterfrågas, vad som finns att köpa, omsättningshastigheten och vad som är aktuellt i den egna kommunen. Ett samarbete mellan grannkommuner i det egna länet ger självklart också en ytterligare möjlighet.

---

76 Ekbohm, Christina, *Var femte läntagare: medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län*, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2003, s. 3.

77 Ekbohm, Christina, *Var femte läntagare: medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län*, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2003, s. 39.

I den pågående utvecklingsdiskussionen om medier på andra språk än svenska har vissa frågor dykt upp med jämna mellanrum genom åren. Det har många gånger handlat om att länsbiblioteket skulle bygga upp en samlad bokpool som länets bibliotek skulle kunna låna från. Bokpoolen skulle finnas på ett bibliotek, vanligtvis vid det s.k. värdbiblioteket. I den här frågan har Götatablioteken kommit överens om att inte ha någon pool. En anledning är att den gemensamma bibliotekskatalogen snabbt ger svar på var böcker finns och att ett utbyggt transportsystem gör att böcker snabbare än tidigare når den som beställt materialet. Dessutom är en bärande tanke, nämnd tidigare, att där efterfrågan finns ska också medierna finnas. Bibliotekens samarbete innebär att biblioteken istället är varandras pooler.

Profilinköp associeras oftast med att ett bibliotek på uppdrag låter en privat aktör köpa in viss litteratur. Biblioteket är med och skapar en profil som sedan ligger till grund för och används vid medieinköpen. Det handlar ofta om en viss del av inköpen t.ex. medier på andra språk än svenska. Alternativet är att bibliotekspersonalen själva köper in alla medier. Götatablioteken har kommit överens om att varje bibliotek själv väljer inköpsrutiner för sina medier på andra språk än svenska. Anledningen är att några bibliotek helt enkelt önskar välja egna vägar. Här kan tilläggas att sedan bibliografisk service från BTJ sagts upp har Göta metadatagrupp utarbetat riktlinjer för hur Götatablioteken ska hantera inköp och katalogpostförsörjning.

Också begreppet flytande bestånd har diskuterats till och från. På folkbiblioteken i Östergötland har frågan framförallt kommit upp när diskussionen handlar om medier på andra språk än svenska. Flytande bestånd har vid en hastig blick tittat sig praktiskt och naturligt. Resonemanget har i stora drag varit att ett flytande bestånd är bra eftersom böcker och andra medier då hamnar på

den plats/bibliotek där efterfrågan finns, och stannar kvar på den hyllan tills något annat bibliotek lånar boken. Just för medier på andra språk än svenska har Götatablioteken, när detta skrivs, valt att inte ha flytande bestånd eftersom tanken är att servicen till den prioriterade gruppen skulle försämrats med ett flytande bestånd. Kanske ett flytande bestånd skulle passa bättre på, låt oss säga, studentlitteratur.

För depositioner gäller överenskommelser mellan enskilda bibliotek inom Götasamarbetet, om att det är möjligt att få en deposition.⁷⁸ Det har sin bakgrund i att regionbiblioteket sedan årsskiftet 2013/2014 inte längre har ansvar för den kompletterande medieförsörjningen. Den nya bibliotekslagen ger inte längre länsbiblioteken det uppdraget. Konkret innebär det att biblioteken ska ha ett mediebestånd som motsvarar efterfrågan i den egna kommunen. Den gemensamma katalogen innebär samtidigt att det går att se och beställa det som finns i hela bibliotekssystemet. Vid större beställningar kontaktar man aktuellt bibliotek och stämmer av om det fungerar att låna en större mängd böcker.

Beträffande basbestånd gäller att varje bibliotek ska ha ett basbestånd på andra språk än svenska.⁷⁹ Det har diskuterats vad ett basbestånd är och hur det ska se ut. Ett förslag till basbestånd skulle kunna se ut så här: lexikon, grammatika, svensk språkkurs, körkortsbok, matlagning, medicin/hälsa, psykologi, barnböcker, framför allt bilderböcker.

Basbeståndets innehåll diskuterades redan under 2010 i arbetet med biblioteken som lärmiljöer. Märker biblioteken att det finns en efterfrågan på ett visst språk

---

78 Enl. beslut Riktlinjer för medieförsörjning, 22 maj 2014.

79 Enl. beslut i Göta styrgrupp 5 februari 2014.

så måste biblioteket köpa in åtminstone lexikon och grammatika. När det gäller övriga inköp så är vissa bibliotek så små att det knappast är aktuellt att köpa in egna böcker (till exempel skönlitteratur). Det viktiga är basbeståndet.

Ett förslag som framträder när det gäller inköp av sådant som inte är att betrakta som basbestånd är att de mindre biblioteken lägger varsin summa i en pott för inköp. Böckerna köps sedan in centralt och ingår i ett flytande bestånd för de små biblioteken.

Under hösten 2011 började Regionbibliotek Östergötland arbeta med samhällsorientering på modersmål i Östergötland. Det är en lagstadgad verksamhet som sker i ett samarbete mellan länets kommuner. Regionbibliotek Östergötland har fått uppdraget att driva verksamheten.

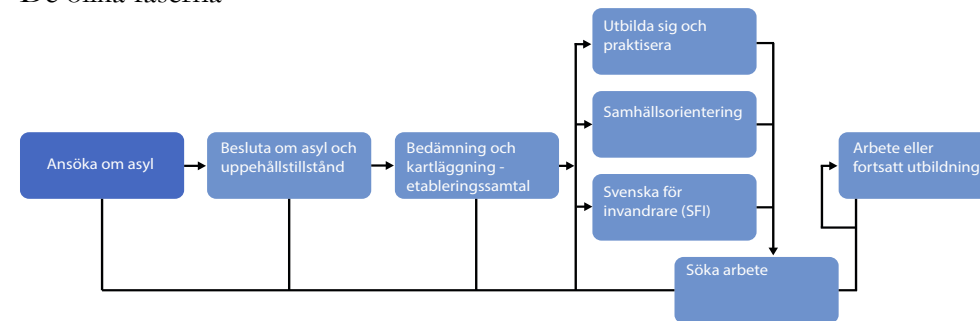
Bakgrunden till försöksverksamheten är en ny lag som ålägger kommunerna att erbjuda nyanlända flyktingar samhällsorientering på modersmål i minst 60 timmar. Syftet med utbildningen är att underlätta nyanländas etablering i arbets- och samhällsliv.

Samhällsorienteringens roll och biblioteken

Hur samhällsorienteringen kommer in i processen när en person söker asyl tydliggörs nedan.⁸⁰ Därför blir det viktigt för biblioteken att ingå i ett nätverk där tillgång också till den informationen finns, då dessa människor ofta söker sig till biblioteket i avvaktan på beslut. En källa till den kunskapen på regional nivå är bl.a. regionbibliotekets nätverk i form av Göta mångkultur och Samhällsorienteringens personal liksom nyckelpersoner i den egna kommunen.

⁸⁰ Informationsverige.se är länsstyrelsernas gemensamma portal för samhällsinformation till nyanlända 2014-12-22 <https://www.informationsverige.se/Svenska/Snabbfakta/Sidor/Fr%C3%A5n-asyl-till-arbete.aspx>.

De olika faserna⁸¹

Syftet med att driva verksamheten regionalt är att ge samtliga kommuner i regionen möjlighet att erbjuda en likvärdig samhällsorientering på modersmål genom regionala samhällskommunikatörer. Samhällskommunikatörerna talar: somaliska, arabiska, syrianska, persiska/farsi, dari, tigrinja, ryska, sorani, kurmandji, franska, engelska och svenska.

Styrgruppen för Göta ville hösten 2014 gå vidare med att skicka ut utförlig statistik till samtliga bibliotek. Närmare bestämt regional statistik kommunvis. Det statistikunderlag som beställts var om utrikes födda, och personer födda i Sverige med den ena eller båda föräldrarna utrikes födda. För individer födda i Sverige med två utrikesfödda föräldrar användes moderns födelseland. Med den statistiken som underlag skulle inköpsprofiler tas fram av varje kommun. Det blev den kontaktperson som sedan tidigare utsetts på varje bibliotek som fick i uppdrag att skapa dessa inköpsprofiler, som därefter kunde skickas in till Göta mångkulturgrupp. Göta mångkultur är den regionala grupp där Linköping, Norrköping, Motala och Finspång ingår.

⁸¹ <https://www.informationsverige.se/Svenska/Snabbfakta/Sidor/Från-asyl-till-arbete.aspx> 2015-01-04.

Gruppen arbetar med frågor inom mångkulturområdet, med fokus på mediefrågor.

Redan tidigare hade en överenskommelse nåtts mellan Götabiblioteken. Den innebar att spetskompetens som arbetar för hela länet inom området skulle finnas på Linköpings stadsbibliotek (två personer) och Norrköpings stadsbibliotek (två personer). Dessa personer kan biblioteken i Östergötland kontakta vid eventuella frågor inom det mångkulturella området.

Statistiken är tänkt att bl.a. kunna vara ett hjälpmedel för planering vid inköp av medier och budgetfördelning samt verksamheten i stort. Den kan också vara till nytta vid framtagandet av en relevant medieplan. Statistiken kan på sikt även vara ett underlag kopplat till biblioteksplaner och nyckeltal för biblioteksverksamheten.

Andra viktiga faktorer för att få en uppfattning om behovet är att ha ett nära samarbete med modersmålsundervisningen och hemspråklärarna. Där kan biblioteken få uppgift om hur många vuxna det handlar om. En annan viktig, snabb och aktuell informationskälla är den kommunala enhet som har hand om nyanlända. Den fångar upp det som årsstatistiken inte fångar upp, t.ex. förändringar under kommande år. SFI (svenska för invandare) och vuxenutbildning/vuxnas lärande ger också bra information.

I arbetet med statistiken på kommunnivå och för att bygga upp ett mediebestånd har biblioteken att förhålla sig till ett antal frågor, som: hur har det sett ut i kommunen tidigare, hur ser det ut nu och hur kommer det att se ut det kommande året? Kommer kommunen att ta emot flyktingar och vilka språk kan då vara aktuella?

Nyanlända från Eritrea

Ett antal flyktingar från Eritrea har kommit till Östergötland. Många talar Tigrinja. I skriftserien *Länder i fickformat*⁸², utgiven av Utrikespolitiska institutet, behandlas Eritrea i nummer 218. Eritrea är ungefär en fjärdedel så stort som Sverige och ligger i nordöstra Afrika. Befolkningen uppgår till 5,2 miljoner invånare varav närmare 80% bor på landsbygden. De officiella språken är tigrinja, arabiska och engelska. Tigreanerna utgör ungefär halva befolkningen. Läs- och skrivkunnigheten var år 2008 77 procent hos män och 54,5 procent hos kvinnor. Man uppskattar att var tredje eritrean över 15 år varken kan läsa eller skriva.⁸³

Eritrea i Linköping

Linköpings stadsbibliotek köper in och registrerar media på tigrinja centralt. Personal från filialerna kommer sedan in och hämtar den litteratur de behöver. När böcker ska ut till förskolorna plockas böckerna från bibliotekshyllan, packas och läggs i kartonger för att skickas med internpost. Denna praktiska procedur upprepas när böckerna ska tillbaka till stadsbiblioteket. Medier på tigrinja är svårt att köpa in eftersom det inte ges ut speciell mycket varken för barn, ungdomar eller vuxna. Bibliotekets inköpsansvariga för tigrinja berättar att man sedan tidigare haft litteratur på språket, och att man under 2015 köpt in tolv nya böcker för vuxna och 24 nya böcker för barn och ungdomar. I det här fallet har det slumpat sig så att samtliga köpts från BTJ. Inköpen har inte varit speciellt omfattande. En förklaring till det står att finna i det statistiska underlaget: Det finns endast 41 individer som talar tigrinja i Linköpings kommun.

---

82 Lindahl, Ylva & Daleke, Pia, *Länder i fickformat*. 218, Etiopien, Eritrea, [omarb. och aktualiserad version, Utrikespolitiska institutet (UI), Stockholm, 2011.

83 Beskrivningen av Eritrea bygger på: Lindahl, Ylva & Daleke, Pia, *Länder i fickformat*. 218, Etiopien, Eritrea, [omarb. och aktualiserad version, Utrikespolitiska institutet (UI), Stockholm, 2011.

Stadsbiblioteket i Linköping driver sedan flera år ett kulturrådsfinansierat projekt i samarbete med kommunens förskolor kallat ”Arvet som sker”. Förskolorna skriver listor på de språk som de skulle vilja ha fler böcker skrivna på. Därefter skickas listorna in till biblioteket som försöker skaffa litteratur efter önskemål. Rent praktiskt handlar det om långlån. Förskolan lånar inte på förskolans bibliotekskort utan böcker skickas från biblioteket via internpost till förskolan. Föräldrarna kan sedan i sin tur låna av förskolan. Böckerna lämnas också tillbaka på förskolan. Efterfrågan på böcker skrivna på tigrinja är inte särskilt stor i Linköping eftersom inte många talar språket.

Eritrea i Motala

Statistik från 2013/2014 visar att det i Motala finns flest människor i Östergötland med anknytning till Eritrea. Närmare bestämt 178 individer.

En hastig titt på bibliotekshyllorna (okulär besiktning) visar att bibliotekets synliga mediebestånd på tigrinja är litet i omfång. Ansvarig bibliotekarie berättade att efterfrågan på litteratur inte är så stor. Intresset har främst gällt körkortsböcker. Biblioteken i Motala har framförallt satsat på lexikon och grammatika. Ansvar för medier på andra språk än svenska har varit uppdelat på flera personer som framförallt har träffat målgruppen via samhällskommunikatörerna, de som håller i utbildningarna för nyanlända. Det har då blivit ett personligt möte där man talat om att böcker finns på tigrinja. Det har emellertid visat sig att de flesta nyanlända helst vill läsa på svenska för att kunna lära sig det nya språket.

Informationen till nämnda målgrupp har också handlat om att visa hur det går till att köpa egna böcker. Det finns en önskan hos många att själva köpa och

äga vissa böcker. Här har det visat sig att ett bra sätt att nå olika grupper är att gå via deras föreningar. En eritreansk förening bildades 2013 i Motala.

Motala bibliotek har sedan 2012 köpt in all vuxenlitteratur via BTJ. Det blir ändå inte mycket. Även barnböcker har beställts via BTJ. För vissa böcker har leveranstiden varit upp till ett halvår. En orsak till denna långa väntan kan vara att böckerna köpts med katalogposter och att det fört med sig att leveranstiden blivit lång, då de först ska katalogiseras innan de skickas iväg. De böcker som köpts in lånas heller inte speciellt mycket.

I Motala kommun finns samarbete med samhällskommunikatörerna för nyanlända, integrationssamordnarna och nätverk för mångkultur.

En sammanfattning av erfarenheterna från Motala skulle kunna se ut så här: Det viktigaste är inte att ha böcker på tigrinja, viktigast för gruppen är att lära sig svenska. Det innebär att ett bestånd av böcker på lätt svenska ska finnas, likaså grammatika och lexikon. Däremot är det viktigt att ha barnböcker på tigrinja, så att vuxna kan läsa för barn på modersmålet. Det kommer inga frågor om och det lämnas inte heller inköpsönskemål för medier på språket från låntagarna. Detta gäller nyanlända eritreaner. För andra språkgrupper kan bilden te sig annorlunda och därför kräva andra metoder och sätt att arbeta.

Samtal med en samhällskommunikatör från Eritrea⁸⁴

Bibliotekshyllorna på Linköpings stadsbibliotek och på Motala bibliotek visar att bokbeståndet skrivet på tigrinja är litet. En förklaring, som tidigare nämnts, är helt enkelt att det är svårt för biblioteken att få tag på litteratur eftersom

---

84 Samtal våren 2015 med Ukbit Andu, samhällskommunikatör, Regionbibliotek Östergötland.

det inte finns så mycket utgivet. Inte ens på Motala bibliotek finns det särskilt mycket, trots att det är den kommun i länet där det bor flest människor från Eritrea.

Vid samtal med en av regionbibliotekets anställda, som kommer från och är uppväxt i Eritrea samt talar tigrinja, bekräftas bilden av svårigheten med att få tag i litteratur från Eritrea på språket tigrinja. Det kan därför vara viktigt för biblioteken att den litteratur som biblioteken idag har tillgång till köps i flera exemplar på samma språk. Det är också viktigt att komma ihåg att många av de människor som kommer till Sverige, som har flytt från krig och icke demokratiska samhällen, har med sig en historia som skiljer sig från historien i det land de kommer till. Därför kan begrepp som exempelvis ”läslust” bli problematiskt för en individ att relatera till. Därför kan tillgången till personal som talar det egna språket vara viktigare än tillgången till böcker och litteratur. I hemlandet var kanske det muntliga berättandet viktigare än böcker eftersom tid till det senare var knapp. Läsandet var mer förknippat med lärande än med lustläsning.

Vad kan då biblioteken generellt bli bättre på och vara uppmärksamma på när det gäller uppdraget att arbeta med litteratur på andra språk än svenska? En koncentrerad sammanfattning kan formuleras som att satsningen när det gäller böcker bör ha fokus på barn och unga och innefatta rikligt med språklexikon.

Nedan några ytterligare tankar:

- Fråga målgruppen om önskemål
- Personal som kan språket (i det här fallet tigrinja)
- Samhällskommunikatörer som är med vid biblioteksvisningar, alternativt själva genomför biblioteksvisningar i samarbete med ordinarie bibliotekspersonal

- Ta reda på hur synen på läsning är i den aktuella målgruppen
- Språkböcker är ofta intressanta för målgruppen
- Kan berättande vara lättare och passa bättre än läsning?
- Gamla datorer läser inte tigrinja
- Språkcafé – här är det viktigt att tiden passar målgruppen och exempelvis läggs på annan tid än SFI. Det kan också vara svårt för ensamstående föräldrar med barn att komma loss
- Biblioteket bör prata mer om språkets betydelse med föräldrar och barn

Komplexiteten i bibliotekens uppdrag att arbeta med olika språkgrupper framgår i det här exemplet. Det är värdefullt för biblioteken, och de aktuella målgrupperna, att detta synliggörs. Inte bara i praktisk verksamhet utan också i biblioteksplaner, medieplaner och de dokument som beskriver bibliotekens mångkulturarbete i den egna kommunen. Hur den beskrivningen görs ser säkert olika ut beroende på den egna kommunens storlek och struktur.

Profil-inköp-beståndsuppbyggnad

Storleken på kommunen och hur många i den egna kommunen som har annat modersmål än svenska påverkar självfallet hur mycket arbete och resurser som läggs på detta område. En liten kommun ser kanske inte nyttan av en speciell medieplan och att i den specificera en profil för medier på andra språk än svenska. Man kanske tycker att det räcker med att skriva in något i sin biblioteksplan. Många bibliotek saknar också en skriven medieplan. En liten kommun med korta avstånd och beslutsvägar kanske anser sig ha så pass bra kontakter med flyktingsamordnaren att behov kan lösas då de uppstår. De har sannolikt heller inte så många olika språk som en större kommun.

En kommun som planerar att arbeta med en handlingsplan för medier på andra språk än svenska behöver formulera tydliga riktlinjer, vad som ska ingå och vad syftet är. Speciellt om det finns ett regionalt samarbete och en gemensam katalog.

Profil-inköp-beståndsuppbyggnad på andra språk än svenska

Huvudfrågan i den egna kommunen är hur man tänker kring medieförsörjningen på andra språk än svenska utifrån bibliotekets uppdrag och den framtagna årliga regionala och kommunala statistiken. Till det ska läggas den alldeles färsk information som den egna kommunen har, t.ex. om nyanlända flyktingar som kommit eller ska komma. Punktlistan nedan ska ses som en hjälp vid arbetet att formulera en sådan medieförsörjningsplan:

- Kort inledande text i medieplanen om varför biblioteket gjort den valda inriktningen
- Syfte: Att kunna erbjuda ett mediebestånd som motsvarar efterfrågan som finns i den egna kommunen på andra språk än svenska
- Inköpskällor – vilka är identifierade?
- Basbestånd – hur ser det ut?
- Hur det egna mediebeståndet förhåller sig till det samlade Götabeståndet
- Digitala medier
- Kontaktperson – vem?
- Utbildningsinsatser – för kontaktpersonen? Rutin för att Regionbibliotek Östergötland tar fram och skickar den årliga statistiken
- Rutin för att kontaktpersonen för medier på andra språk än svenska har relevanta kunskaper om dagsläget i kommunen och fortbildas inom området

Frågor

1. Hur arbetar ditt bibliotek med olika språkgrupper? Finns det en särskild handlingsplan?
2. Hur kan ditt bibliotek arbeta utifrån den årliga kommunstatistiken över utrikes födda och personer födda i Sverige med den ena eller båda föräldrarna utrikes födda?
3. Vilka språkgrupper finns i kommunen?
4. Hur stor del av mediebudgeten används till andra språk än svenska?

÷

6.4 Nationella minoritetsspråk och finskt förvaltningsområde

Syftet är att lyfta fram de nationella minoritetsspråken och att peka på det nya uppdrag som bibliotekslagen från 2014 anger. I arbetet med att bygga ett bestånd är det viktigt att ta hänsyn till detta nya uppdrag.

Strategin är att stärka de nationella minoriteterna och tillhandahålla medier på de nationella minoritetsspråken genom utbildning och samarbete.

De fem erkända nationella minoriteterna i Sverige är judar, romer, samer (som även är ett urfolk), sverigefinnar och tornedalingar. De historiska nationella minoritetsspråken är jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli.⁸⁵

I Östergötland finns tre finska förvaltningsområden: Norrköping, Finspång och Motala.

⁸⁵ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/ny-lag-om-nationella-minoriteter.aspx> 2015-01-04 Dessutom gäller särskilda rättigheter för finsk-, samisk- och meänkielitalande inom respektive förvaltningsområde. Dessa rättigheter är bland andra:

- Enskilda har rätt att använda språken vid muntliga och skriftliga kontakter med myndigheter i enskilt ärende där myndigheten är beslutsfattare.
- Myndigheten är skyldig att ge muntligt svar på samma språk samt att på begäran ge skriftlig översättning av beslut och motivering. Myndigheten kan bestämma särskild tid och plats där servicen ges på minoritetsspråk.
- Förvaltningsmyndighet ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i minoritetsspråken.
- Kommunerna har särskilda skyldigheter att anordna äldre- och barnomsorg, helt eller delvis på minoritetsspråken om någon i förvaltningsområdet önskar detta.

De nationella minoritetsspråken har fått en starkare ställning i den nya bibliotekslagen. Där sägs i 5 paragrafen att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på:

- De nationella minoritetsspråken
- Andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska
- Lättläst svenska.

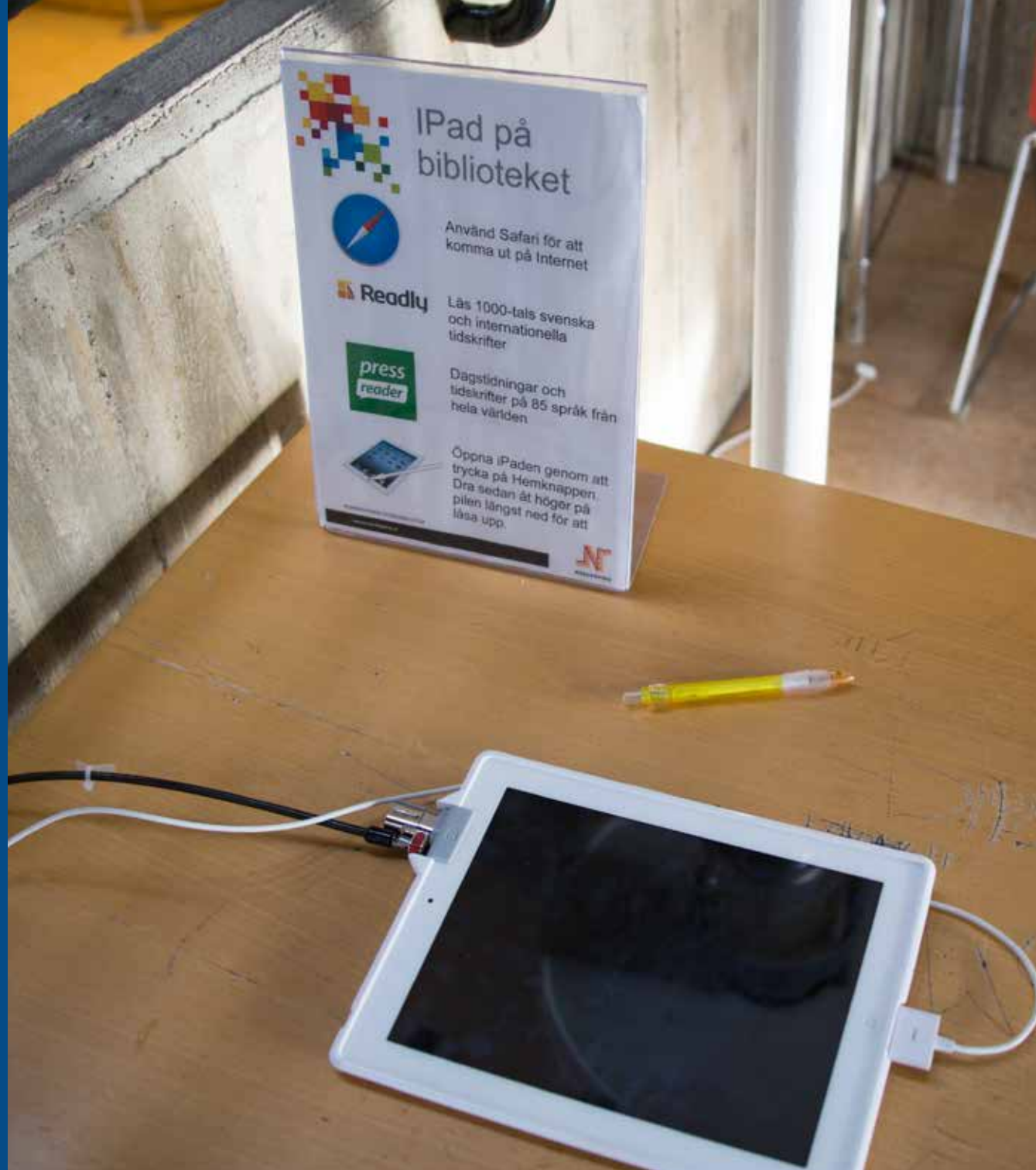
I Östergötland arbetar biblioteken främst med finska och romani chib. Det gäller framförallt Linköping, Norrköping, Motala och Finspång.

Göta mångkulturgrupp är ett regionalt nätverk där frågor kring arbetet med de nationella minoritetsspråken diskuteras. Kontaktpersoner för medier på andra språk än svenska ska dessutom finnas på samtliga bibliotek i länet.

Frågor

1. Hur är ditt biblioteks verksamhet upplagt med nationella minoriteter och aktuellt mediebestånd?
2. Vilket samarbete finns mellan bibliotek i kommuner som är förvaltningsområde för ett minoritetsspråk, för t.ex. beståndsuppbyggnad och aktiviteter?
3. Vilka kontakter finns med företrädare för nationella minoriteter?

÷

6.5 Ny webb

Den nuvarande Götawebben är idag ca åtta år gammal och har på olika sätt uppdaterats under den perioden. Arbetet som nu pågår med att ta fram en ny webb är egentligen ett ständigt pågående utvecklingsarbete som under hösten 2015 intensifierades i och med att en förstudie beställdes. Den är ett led i arbetet med att ta fram en ny Götawebb. Här har projektledning hämtats från Region Östergötland. En arbetsgrupp bestående av personal från regionbiblioteket och folkbiblioteken har jobbat med att ta fram en behovsbild utifrån användarna av webben.

Förstudien har formulerat effektmål och genomfört en behovskartläggning. Behoven beskrivs ur perspektiven personal, användare och prioriterade målgrupper och har grupperats till ett antal behovskategorier. Att noggrant belysa och kartlägga med utgångspunkt i behov har medfört att krav och åtgärder formulerats. Dessa delas in i tre typer:

- Krav och riktlinjer för en ny webb
- Åtgärder i nuvarande webb
- Utredningsfrågor

Tanken med den nya webben är att den ska vara responsiv. Det innebär att den ska fungera bra oavsett om man besöker den via dator, mobil eller läsplatta och den ska ha funktioner som stämmer väl överens med vad användarna kan behöva. Den framtida webben blir mer mobil och inriktad på bibliotekens tjänster och vad man kan göra. Det handlar mycket om att lyfta fram bibliotekens medier.

Utmaningen för Götatabiblioteken är att förankra och komma överens om en gemensam målbild för den gemensamma regionala nya Götawebben. I förankringsprocessen är bibliotekschefernas insatser också i detta arbete en framgångsfaktor.

6.6 E-böcker

Syftet här är att förklara den modell som Götabiblioteken valt när det handlar om att ladda ner e-böcker. Ytterligare ett syfte är att öka användningen av e-böckerna.

Beståndsuppbyggnaden skiljer sig åt jämfört med den fysiska boken i hur den är tillgänglig.

Strategiskt är det på sikt viktigt att få in beståndet av e-böcker i den vanliga katalogen så att de finns där bland de andra medierna.

I arbetet med e-resurser har fokus handlat mycket om e-böcker. Orsakerna till det är flera. I ett biblioteksperspektiv har det inledningsvis handlat om att efterfrågan ökat, diskussion om lämpliga avtal och hur biblioteken budgetmässigt ska hantera de ökade kostnader som den ökade nedladdningen fört med sig. Det har även handlat om möjligheten att ”puffa” för enskilda titlar som finns som e-bok, och som det är lång kö på för den fysiska boken. På så sätt kan man korta köerna och man behöver inte köpa in överexemplar av dagsländor. Här finns också möjlighet att skraddarsy hur man visar olika genrer, nya e-böcker etc. Regionbibliotek Östergötland har programmerat en egen applikation som gör det lättare för låntagare/användare att ladda ner e-böcker.

Det avtal som de flesta bibliotek haft inledningsvis har handlat om en kostnad för varje nedladdning där biblioteket satt en övre gräns för antalet nedladdningar. Det har inneburit att taket snabbt har nåtts när efterfrågan ökat. Valet har då stått mellan att införa begränsningar eller plussa på med pengar. Några bibliotek har valt att helt stänga av tjänsten därför att budgetutrymmet tidigt blivit förbrukat. Flera bibliotek har upplevt svårigheter att planera

mediebudgeten när kostnader infunnit sig som varken varit planerade eller budgeterade. Utvecklingen med en ökad efterfrågan på bibliotekens e-böcker har fortsatt och förstärkts under 2010-talet. Det har inneburit att diskussionen om bl.a. andra avtalstyper blivit än viktigare att få till. Diskussionerna har förts upp på nationell nivå.

På regional nivå, där Regionalbibliotek Östergötland är aktör, pågår en diskussion på flera plan för ”e-boksfrågan”. Dels en diskussion med de leverantörer som just nu befinner sig på marknaden och dels en mer intern diskussion om vilken policy biblioteken i Östergötland ska ha för medietypen e-böcker i förhållande till pappersböcker.

Konkret har frågeställningarna på regional nivå handlat om att:

- Utarbeta ett förslag till policy för urval/inköp av e-böcker i förhållande till alla medier
- Komma överens om hur stor del av totala mediebudgeten som bör gå till e-böcker
- Utvärdera hur den befintliga policyn används⁸⁶
- Göra urval i Elib m.fl. tjänster för de e-böcker som ska tillhandahållas för Götabiblioteken
- Hantera katalogposter och metadata för e-böckerna

I arbetet med de frågor som ovan formulerats har två olika grupper fått i uppdrag att lämna förslag till Göta styrgrupp. Dels är det Göta mediegrupp som

---

⁸⁶ Riktlinjer för medieförsörjning inom Götasamarbetet, Beslut i Göta styrgrupp 5 februari 2014-06-02 <http://www.lansbibliotek.ostsam.se/tjanster/kategori/goetabiblioteken/riktlinjer-foer-medieforsorjning>.

främst arbetar med den övergripande policyn och dels är det en mindre grupp som parallellt arbetar med urval. Här har arbetet inte varit helt oproblematiskt därför att förändringarna skett snabbt på e-bokmarknaden.

En sammanfattning av den inledande diskussionen ger vid handen, utan någon inbördes prioritering, att en policy för inköp bör vara konkret. Samma policy vid urval ska gälla som för tryckta böcker när det gäller kvalitet, och ett viktigt syfte är att korta reservationsköerna.

De inledande diskussionerna handlade mycket om ekonomi. Huvudfrågan kom att bli hur stor andel av mediebudgeten, i det totala inköpet av böcker, som biblioteken kan tänka sig att lägga på e-böcker.

Götabiblioteken tog i början av 2012 beslutet att säga upp avtalet med Elib, som inledningsvis var den enda aktören på e-bokmarknaden för bibliotek att teckna avtal med. Skälen var framförallt ett missnöje med de avtalsformer som erbjöds, vilka medförde svårigheter för biblioteken att långsiktigt och med framförhållning budgetera för nedladdningskostnaderna. Det fanns också ett missnöje med situationen där biblioteken inte kunde delta i urvalsarbetet och därmed inte kunde arbeta med en medveten beståndsutveckling. Det var anledningen till att det under en övergångsperiod uppstod ett mer begränsat utbud än tidigare. Biblioteken började förhandla med nya aktörer som dök upp på e-bokmarknaden.

För att kunna hantera kostnaderna arbetade Götabiblioteken fram ett poängsystem. Där fick varje låntagare maximalt 12 poäng under en låneperiod på 28 dagar. Antalet böcker som varje låntagare fick möjlighet att låna var avhängigt hur många poäng varje bok fått. Även nya låntagare som skickade

in lånekortsansökan från Götabibliotekets hemsida fick möjligheten att låna två e-böcker under 30 dagar, innan de fått sitt fysiska lånekort. E-böckerna delades in i fem olika poängklasser: 0 poäng, 1 poäng, 2 poäng, 3 poäng upp till 12 poäng med möjlighet att kombinera lån av böcker med olika poäng för den som ville.

Anledningen till att böckerna som kan laddas ner är poängsatta är att bokförlagens priser för e-böcker kom att variera, liksom deras priser för tryckta böcker. För att biblioteken ska kunna planera sin budget för e-böcker, måste regler för antal nedladdningar sättas i relation till kostnaderna för biblioteket. Utifrån förlagens priser blev därför e-böckerna poängsatta. Låntagaren ser vid varje nedladdning hur många poäng e-boken har och hur många poäng som är kvar under den egna låneperioden. På webbplatsen där låntagaren laddar ner sina e-böcker finns en beskrivning av vilka böcker som kan finnas inom de olika poängklasserna:

En ungefärlig beskrivning av vilka böcker som kan finnas inom de olika poängklasserna ser ut så här:

- 0 poäng - E-böcker som är producerade av biblioteken i Östergötland och deras låntagare
- 1 poäng - För storläsaren som läser allt möjligt. Här finns litteratur från senare år men också äldre litteratur i alla genrer. Här finns också äldre klassiker
- 2 och 3 poäng - För dig som vill ha nyare litteratur men inte är beroende av att läsa det allra senaste
- 4 och 5 poäng - För dig som vill ha ny och efterfrågad litteratur
- 6, 8, 10 och 12 poäng - Omtalad och ny litteratur som förlagen satt höga priser på

Den inledande och fortsatta diskussionen har mycket kommit att handla om vad bibliotek i olika kommuner har för uppfattning om policy och hur stor del av medieanslaget som ska och kan avsättas till e-böcker och hur det ska jämkas samman till ett gemensamt förhållningssätt för de bibliotek som ingår i Götasamarbetet. De framträdande skillnaderna har varit olika ekonomiska förutsättningar, en osäkerhet om just denna fråga är av strategisk betydelse och också en osäkerhet om det är just e-böcker som medborgare i den egna kommunen starkt efterfrågar.

För att professionellt sköta urval, inköp och beståndsuppbyggnad av också e-böckerna är det behövligt att gemensamma överenskommelser och förhållningssätt arbetas fram också på det här området. Definitionsmässigt räknas e-böcker till AV-medier, enligt *Nyckeltal 1.0*.⁸⁷

Det upplägg som Götabiblioteken valt och använder sig av har varit beroende av vad marknadsaktörerna som saluför e-böcker valt att erbjuda. Det har för bibliotekens del inneburit att det traditionella urvals- och inköpsförfarandet av medier har förändrats. Rutiner och urvalsmöjligheter skiljer sig idag åt vid en jämförelse mellan tryckta böcker och e-böcker. Bibliotekets och bibliotekariens roll att vara den som sköter medieurvalet har på e-bokens område lagts över på andra aktörer.

Aktörerna på bokmarknaden som biblioteken tecknar avtal med erbjuder e-böcker från de förlag som de i sin tur har avtal med. En förskjutning har här skett på så vis att det blir distributionsföretagen av e-böcker som står för urval

---

⁸⁷ Medier som det krävs speciell, ofta teknisk, utrustning för att höra eller se. En fördjupad definition ges i Nyckeltal 1.0 DNR 232-KB 925-2013, 2016-12-27 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>, s.49.

av de böcker som erbjuds biblioteken. Inte som tidigare biblioteken, eftersom styckvisa inköp av e-böcker inte har varit möjligt. Detta har bibliotek, Svensk biblioteksförning m.fl. reagerat mot. Sveriges kommuner och landsting (SKL) har därför fått i uppdrag att förhandla fram acceptabla lösningar på e-boksområdet för kommunbiblioteken.

Götabiblioteken kom i sina diskussioner fram till att föreslå att samma urvalspolicy som för tryckta medier ska gälla. Det innebär att biblioteken ska stå för urval och inköp. Katalogposter för e-böcker ska synas som andra medier i katalogen. Dokumentet ”Riktlinjer för medieförsörjningen i Östergötland” gäller också e-böcker. Arbetet med urval ska skötas av en utsedd urvalsgrupp.

I ett pm från december 2013 klargör SKL sina utgångspunkter för e-böcker på folkbibliotek. De går i korthet ut på:⁸⁸

- En accessbaserad differentierad utlåningsmodell
- Bibliotekens utbud
- Bruk av användardata
- Gynna det läsfrämjande uppdraget
- Tillgång till litteratur över tid
- Nationell infrastruktur

Med en accessbaserad utlåningsmodell avses en modell där alla e-böcker är möjliga för biblioteken att införskaffa så snart de utgivits. Biblioteken ska kunna välja att låna ut en e-bok obegränsat antal gånger om det så väljer.

---

88 Sveriges Kommuner och Landsting, Promemoria 2013-12-13, dnr:13/7315.

Prissättningen i SKL:s pm bygger på en differentierad prismodell, och att det är biblioteken som gör urval och genom det avgör vad de erbjuder inom ramen för det kulturpolitiska uppdraget och gällande lagstiftning. Det urvalet ska kunna ske på titelnivå och inte kunna dras tillbaka av förlag.

I november 2014 presenterade SKL att man tillsammans med bokförlaget Natur & Kultur arbetat fram en modell för utlåning av e-böcker.⁸⁹ Den innebär i korthet att Natur & Kultur tillgängliggör förlagets samtliga titlar från utgivningsdagen. Priset per utlån kommer att variera beroende av hur gammal en titel är. Det kommer m.a.o. inte som i tidigare modell vara samma pris. SKL ser självfallet gärna att andra förlag ansluter sig till modellen. Modellen är tänkt att testas under ett år.

I en hänvisning på sin hemsida skriver SKL att⁹⁰
”Biblioteken kan fritt välja vilka titlar från Natur & Kultur som de vill låna ut, inga nya titlar sätts i karantän. Varje bibliotek avgör själv hur tillgängliga olika titlar ska vara beroende på vilka kostnader biblioteken är villiga att ta. Priset för att låna ut e-böcker är inte detsamma för alla titlar, priset sätts enligt en trappstegsmodell. Modellen är accessbaserad, vilket innebär att varje titel kan lånas ut till ett obegränsat antal låntagare samtidigt. Även e-ljudböcker ingår i överenskommelsen.”

Enheten Digitala biblioteket vid Stockholms stadsbibliotek har liksom Götabiblioteken varit pådrivande i arbetet med digitala tjänster som e-böcker. Enligt deras åsikt finns det nu antligen en bra nationell överenskommelse i och med SKL:s överenskommelse med förlaget Natur & Kultur. Överenskommelsen om

---

89 <http://skl.se/skolakulturfritid/kulturfritid/bibliotekebocker.89.html> 2014-11-21.

90 <http://skl.se/skolakulturfritid/kulturfritid/bibliotekebocker.89.html> 2014-11-21.

en modell för utlåning av e-böcker uppfattar de som världsunik och är i linje med vad de själva arbetat för. Som exempel lyfts två romantitlar fram, nämligen Lena Anderssons roman *Utan personligt ansvar* och Klas Östergrens *Twist*. Dessa romaner kan nu lånas som e-bok samtidigt som de finns tillgängliga i bokhandlarna. Tillsammans med Natur & Kultur har man genom simuleringar arbetat fram denna modell.

Den slutsats som görs är att läsandet ökar, e-boksutlånen ökar och att förlagens försäljning av e-böcker också ökar.⁹¹

I en kommentar på Digitala bibliotekets blogg skrev dåvarande enhetschefen Mikael Petrén att detta är en accessbaserad modell, att de ekonomiska villkoren är rimliga och att karenserna försvinner, d.v.s. att e-boken erbjuds samtidigt på bibliotek som i bokhandel. Viktigt är att det bygger på en nationell överenskommelse. Om fler förlag hakar på skulle det kunna innebära en mer rimlig prissättning. Är prissättningen orimligt hög är också det att betrakta som en karens.⁹²

Staten och e-böcker

Litteraturutredningen⁹³ medförde att Kulturrådet inför 2012 fick i uppdrag att under en treårsperiod erbjuda stöd till e-bokproduktion av förlagens så kallade backlist. Syftet var att stärka och stimulera den inhemska bokmarknaden.

---

91 <http://bloggar.biblioteket.se/digitalabiblioteket/2014/11,> ”Äntligen en bra nationell överenskommelse om e-böcker”, upplagt av Mikael Petrén 7 november 2014.

92 <http://bloggar.biblioteket.se/digitalabiblioteket/2014/11,> ”Äntligen en bra nationell överenskommelse om e-böcker”, upplagt av Mikael Petrén 10 november 2014.

93 Sverige. Litteraturutredningen - Läsandets kultur: slutbetänkande / av Litteraturutredningen, 2012, ISBN: 9789138237984.

För att säkra tillgången till e-böcker via kommunernas folkbibliotek utreds möjligheten att göra en nationell upphandling av SKL. Anledningen är det demokratiska uppdrag som biblioteken har, som innebär att arbeta läsfrämjande bland barn och vuxna. E-böcker har blivit en vanligare utgivningsform.⁹⁴ Det är ett uppdrag som härrör från propositionen ”Läsa för livet”.⁹⁵ Propositionen innehåller också ett nytt uppdrag till Kungliga biblioteket att inleda en försöksverksamhet som innebär förmedling och tillgängliggörande av e-böcker via den nationella katalogen Libris. Regeringen har tillfört två miljoner kronor för det uppdraget.⁹⁶ Kungliga biblioteket är också med och bekostar Litteraturbanken vars huvuduppgift är att samla in och digitalisera skönlitteratur, viktigare humaniora och tillgängliggöra materialet. Litteraturbankens mål är att utveckla en webbplats som rymmer det viktigaste inom svensk litteratur.⁹⁷

För Götabiblioteken handlar arbetet med e-böcker också om att urvalsgruppen med befintlig bemanning filtrerar bort de e-böcker som inte ska erbjudas för nedladdning/utlån:

- Att metadatagruppen avgör vilka e-böcker som läggs in i katalogen/Arena
- att katalogposter för e-böcker ska synas som andra medier i katalogen när leverantörerna erbjudit en godtagbar lösning för detta

---

94 <https://skl.se/tjanster/press/nyheter/nyhetsarkiv2016/nyttinitiativforattsakratillgangentillebcker.9965.html> 2016-10-13.

95 Läsa för livet: regeringens proposition 2013/14:3, 2013.

96 <http://www.kb.se/aktuellt/nyheter/2013/E-bocker-tillgangliga-via-Libris/> 2016-10-13.

97 <http://litteraturbanken.se> 2016-10-13.

När det gäller e-böcker är det också viktigt för Götabiblioteken att komma överens om nyckeltal. Ett antal nyckeltal som Götabiblioteken enats om att använda skulle kunna göra det möjligt att följa upp kommunernas medieplaner och biblioteksplaner, tillika i den årliga statistik som Kungliga biblioteket samlar in.

Frågor

1. Hur stor andel av mediebudgeten använder ditt bibliotek till e-böcker?
2. Följs samma riktlinjer som gäller för tryckta böcker avseende kvalitet, bredd och djup?
3. Vilka är nyckeltalen för e-böckernas användning på det egna biblioteket?

÷

6.7 Medieplaner och mediestrategiskt arbete

Syftet är att visa att samarbete inom medieområdet är en framgångsfaktor för Götabiblioteken. Under de senaste 15 åren har många pratat om lokala medieplaner, men det har varit svårt att få till det. Biblioteken har haft fullt upp av sitt vardagsarbete.

Strategiskt mediearbete och medieplaner är grunden för ett biblioteks beståndsuppbyggnad. Den strategi som har varit användbar här är att arbeta utifrån ett tydligt uppdrag för Göta mediegrupp, utse kontaktpersoner på varje bibliotek som är medvetna om sitt uppdrag samt att ha en tidsplan med återkoppling. Ett tydligt regionalt uppdrag har funnits med i bilden.

2001 publicerades första upplagan av Anna Lena Höglunds och Christer Klingbergs bok *Strategisk medieplanering för folkbibliotek*, väl känd i biblioteksvärlden. Den representerar i mångt och mycket en perspektivförskjutning från samlingarna som utgångspunkt till användaren och dennes behov.

Svensk biblioteksforening gav Åsa Söderlind och Gullvor Elf på Högskolan i Borås i uppdrag att kartlägga hur det mediestrategiska arbetet ser ut inom de olika bibliotekstyperna. Det resulterade i boken *”Vi arbetar i medborgarnas tjänst”*, som gavs ut 2014.⁹⁸ Där har gjorts en genomgång av medieplaner och liknande dokument, speglade genom bibliotekens uppdrag, så som det är formulerat i bibliotekslagen och i de internationella biblioteksmanifesten

---

⁹⁸ Söderlind, Åsa & Elf, Gullvor, ”Vi arbetar i medborgarnas tjänst”: en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument, Svensk biblioteksforening, Stockholm, 2014.

Begreppet medieplanering sammanfattas så här av författarna:⁹⁹

”Medieplanering eller beståndsutveckling som sådan på bibliotek omfattar normalt flertalet delmoment och steg i en process, från urval/inköp, till marknadsföring/exponering/organisation/organisering i biblioteket och förmedlingsarbete, liksom gallring. Medieplanering kan också betraktas utifrån olika perspektiv och på olika nivåer, från att snarast vara en fråga om ”management”, att till exempel få maximal cirkulation på medierna i ett visst bibliotek, till en fråga om informationsteknik eller informationspolitik gällande fri tillgång till information som demokratisk rättighet kopplat till bibliotekets uppdrag.”

Komplexiteten framgår tydligt i denna något vida sammanfattning av vad medieplanering kan omfatta. Ofta finns det flera planer skrivna. Det kan vara den övergripande regionala biblioteksplanen och den egna biblioteksplanen för det enskilda biblioteket. Där finns sedan också medieplan, tillgänglighetsplan, plan för barn- och ungdomsverksamheten för att nämna exempel på några vanligt förekommande dokument. Gemensamt för dem alla är att de ska korrespondera med varandra.

Tidigt 2015 beslutade Göta styrgrupp att det var dags för Götabiblioteken att tillsammans göra en kraftsamling runt det egna arbetet med medieplaner. Arbetets namnet blev Medieplan 2015. Samtliga 14 Götabibliotek utsåg personer som skulle vara med i arbetet att realisera de tankar och den kunskap som redan fanns. Göta mediegrupp fick i uppdrag att stödja biblioteken i det arbetet. Vid arbetets början hade 4 av 14 bibliotek någon form av medieplan. Resterande saknade medieplaner.

---

⁹⁹ Söderlind, Åsa & Elf, Gullvor, ”Vi arbetar i medborgarnas tjänst”: en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument, Svensk biblioteks förening, Stockholm, 2014, s. 16.

Vid det första mötet där utsedda kontaktpersoner träffades diskuterades innehåll och form. Det som ansågs rimligt var ett dokument som till omfång var 3–6 sidor långt och som innehöll ett antal gemensamma rubriker. Ett aktuellt exempel på medieplan diskuterades ingående. Diskussionen ledde fram till att ett antal gemensamma punkter ansågs vara rimliga att ha med i samtliga medieplaner inom Göta.

Dessa gemensamma punkter vaskades fram:

- Formulera gemensamt syfte
- Formuleringar kring Götasamarbetet
- Styrdokument
- Formuleringar till fjärrlån
- Gemensamma nyckeltal för medier
- Inköp- och reservationskontroll
- Användare (det begreppet valdes framför brukare, kund, låntagare etc)
- E-medier
- Nolltillväxt mellan inköp/gallring
- Inte något bevaransvar förutom för lokalsamlingarna

Bakgrundsmaterialet, förutom den kompetens som kontaktpersonerna genom mångårigt arbete hade med sig, var som tidigare nämnts andra kommuners medieplaner, men också skriften *Nyckeltal 1.0*, som tar upp ett antal nyckeltal för biblioteksverksamheten. Här fanns också nyckeltal för medier. Diskussionen kom att handla om att komma överens om ett antal nyckeltal som skulle vara med i samtliga medieplaner som arbetades fram. Därutöver stod det var och en fritt att i den egna medieplanen plussa på med fler. Den redan nämnda boken *Vi som arbetar i medborgarnas tjänst* utgjorde också en fond i diskussionen.

Det gällde såväl för regionbiblioteket som för kommunbiblioteken. När kontaktpersonerna träffades för sitt andra möte kom man överens om att en utgångspunkt i kommunernas medieplaner skulle vara gemensamma rubriker och att omfånget skulle var 3–6 sidor. Begreppet användare skulle vara gemensamt liksom tre nyckeltal.¹⁰⁰

Frågor

1. Vem/vilka äger frågan på ditt bibliotek?
2. Hur ofta ser ni över medieplanen på ditt bibliotek?
3. Är ditt biblioteks medieplan synkroniserad med verksamhetens handlingsplaner?

÷

---

¹⁰⁰ Tre gemensamma nyckeltal (Nyckeltal 1.0):

1. mediekostnad/inv.
2. in-/utlån mellan Götabiblioteken.
3. andel av mediekostnad som går till e-böcker.

Läsa på olika

Talböcker Lättläst Storstil

Tecken som stöd

6.8 Förslag på upplägg och innehåll medieplan¹⁰¹

För att lyckas med ett biblioteks beståndsuppbyggnad behövs en egen lokal medieplan som ingår i en regional, nationell och internationell kontext. Annars riskerar beståndsuppbyggnaden att inte bli genomtänkt. Syftet här är att visa ett typexempel på hur en medieplan kan vara uppbyggd. Den är tänkt att kunna användas som en lathund i arbetet med att ta fram en medieplan.

Den strategi som använts för att ta fram lathunden har varit att genom benchmarking och en bred diskussion förbättra det egna arbetet när det handlar om beståndsutveckling. Den breda diskussionen har inkluderat kolleger som arbetat på andra bibliotek. Detsamma bör också genomsyra arbetet framåt där en löpande uppdatering är angelägen:

- Utgångspunkt är gemensamma rubriker
- Omfattning 3–6 sidor
- Begrepp: användare
- Tre gemensamma nyckeltal (Nyckeltal 1.0): mediekostnad per invånare, in/utlån mellan Götabiblioteken, samt andel mediekostnad som går till e-böcker

¹⁰¹ Arbetsgruppen Medieplan 2015, möte 22 maj 2015, Norrköpings stadsbibliotek.

Mallförslag

Medieplan för X bibliotek 2016-201X

Innehåll

Inledning och syfte

Omvärldsbevakning

Organisation

Prioriterade grupper

Medieinköp och urval

Skönlitteratur

Facklitteratur

Barn- och ungdomslitteratur

Lokalsamlingen

Anpassade medier

Databaser och e-medier

Tidningar och tidskrifter

Inköpsförslag, fjärrlån och gåvor

Gallring och magasinering

Götasamarbetet

Nyckeltal (3st) gemensamma för samtliga bibliotek inom Götasamarbetet

Avslutning

Styrande dokument

Bilaga 1 Biblioteksplan X kommun

Bilaga 2 Handlingsplan 201X-201X

Bilaga 3 Riktlinjer för medieförsörjningen inom Götasamarbetet

Bilaga 4 Uppdragsbeskrivning

Bilaga 5 Nyckeltal 1.0

Frågor

1. I vilka avseenden har du nytta av lathunden till medieplan som presenterades i det här kapitlet? Ge gärna feedback till författaren.

2. Gör en omvärldsbevakning. Medielandskapet har ändrats avsevärt under de senaste åren. Hur ser det ut framåt? Hur tänker ditt bibliotek om det?

3. Hur ser medieplanerna ut i de bibliotek som ni samarbetar med i omgivande kommuner och regionalt?

÷

7 Lokalhistoria och medier

Biblioteken i Östergötland har ett nära samarbete med Kulturarv Östergötland. Regionala och lokala kulturarvsplaner lyfter fram kommunbibliotekens lokalhistoriska rum och bestånd som en viktig arena. En övergripande vision för lokalhistoriskt material på folkbiblioteken i Östergötland är att alla enkelt ska kunna ta del av det. För att lyckas med detta är det viktigt att öka delaktigheten i arbetet med att gemensamt bygga upp det östgötska kulturarvet, öka kännedomen och användningen av östgötabibliotekens lokalsamlingar och att arkiv/bibliotek/museer samverkar för att tillgängliggöra det lokalhistoriska materialet.

Några aktörer

Östergötlands museum och Östergötlands arkivförbund (ÖLFA) bevakar lokalhistoriska arkiv runt om i länet. Också Linköpings stadsbibliotek med Stiftsbiblioteket är en resurs, liksom det regionala nätverket för Göta lokalhistoria på biblioteken.

Nätverket sammankallas av regionbiblioteket. I nätverket ingår också Östergötlands museum/ Kulturarv Östergötland som är en plattform för kulturarvsarbetet i länet, Landsarkivet i Vadstena samt folkbibliotekens kontaktpersoner. Nätverket utgör en gemensam kompetens.

Samtliga huvudbibliotek har en kontaktperson på det egna biblioteket. Uppgiften för den personen är frågor som rör lokalhistoriskt material. Kontaktpersonen ingår i folkbibliotekens regionala lokalhistoriska nätverk dit också biblioteksfilialerna räknas. I Linköpings stadsbibliotek finns Östgötarummet och Östgötasamlingen med medier – för referens och till utlån – rörande

Östergötland i allmänhet och Linköping i synnerhet. Här finns även stiftsbibliotekets samlingar av framförallt böcker och handskrifter. Innehållet i handskriftssamlingen är av lokalhistoriskt intresse genom sin koppling till länet och stiftet. I det kommunala uppdraget ingår att bibliotekets forskarmiljö ska utgöra en utgångspunkt för samarbete mellan det kommunala biblioteket, regionbiblioteket, universitetet och Östergötlands museum avseende lokalhistoria. Vid Linköpings universitet finns Centrum för lokalhistoria.

Syftet i det här kapitlet är att beskriva hur samarbete och ansvarsfördelning ser ut i nätverket och att bredda begreppet lokalhistoria så att det inbegriper mångfald, barn och unga och digitalisering.

Strategiskt är det därför angeläget att samarbeta med det omgivande samhället i nätverk och med föreningar. Det är viktigt att erbjuda relevanta databaser inom området, att arbeta med Kulturarv Östergötland/Broar till historien och se den naturliga kopplingen till lokala författare.

Medierna

Varje kommun ansvarar för sin del, såväl vad gäller mediebevakning som kostnader i samband med förvärv. När lokalhistoriskt material erbjuds biblioteket som t.ex. gåva är det viktigt att försöka fastställa värde och lämplig placering av materialet, om det är aktuellt att ta emot det. Här kan ÖLFA kontaktas för råd när det gäller arkivmaterial. ÖLFA har överblick över de enskilda arkiven i länet. Lämpligt är också att kontakta lokalt arkiv för råd, t.ex. förenings-/kommunarkiv.

Finns det en lokalhistorisk anmärkning i en katalogpost sker eventuell gallring först efter avstämning med kontaktperson för det lokalhistoriska materialet.

Böcker: Varje kommun i länet bevakar och köper in relevant litteratur till den egna kommunen. Biblioteket kan etablera ett samarbete med den lokala bokhandlaren för att underlätta bevakningen av lokalhistoriskt material.

Dagstidningar/tidskrifter: Varje kommunbibliotek beslutar själva vilka prenumerationer biblioteket ska tillhandahålla i form av lokalpress. Klippinsamlingar av tidningsartiklar finns på olika håll. När det handlar om att digitalisera kan det vara intressant att framförallt digitalisera retrospektivt, eftersom dagens och framtidens tidningar digitaliseras. På Linköpings stadsbibliotek har det skapats ett värdefullt tidningsarkiv av äldre tidningar med lokalhistorisk anknytning. Tidningsförteckningen finns utlagd på Linköpings stadsbiblioteks hemsida.

Småttryck: Bevakas av varje kommunbibliotek. Det kan vara sådant material som inte når den lokala bokhandeln. Det kan t.ex. handla om material som ges ut av hembygdsföreningar, kyrkor, skolor eller egna diktsamlingar etc. Det kan också handla om att komma överens med föreningar och institutioner i kommunen som ger ut trycksaker om hur deras material ska bevaras och tillgängliggöras. Det kan handla om att spara material ämnesvis i mappar.

Uppsatser: Aktörer på regional nivå är Linköpings universitet, särskilt Centrum för lokalhistoria. Linköping universitetsbibliotek har ett ansvar för tillgängliggörandet. Aktörer på lokal nivå är t.ex. grundskolor och gymnasieskolor i länet.

Varje kommun bör sätta sig ner med representanter i kommunen och diskutera fram ett förhållningssätt i fråga om vad som ska bevakas och hur det ska bevaras. Material som övergår från tryckt till digitalt material, t.ex. församlingsblad, kan vara en sådan fråga.

Rummet

Lokalhistoriska rum på biblioteken är ett samarbete mellan Regionbibliotek Östergötland, Kulturarv Östergötland, Östergötlands museum och kommunbiblioteken i länet. Till varje lokalhistoriskt rum bör finnas åtminstone en internetuppkopplad dator. Tillgång till skanner och cd-brännare är också önskvärt. På mindre bibliotek kan kopplingen studieplats/forskningsplats/lokalt faktarum vara befogad. Folkbiblioteken har ett lokalt uppdrag att genom en allsidig lokalhistorisk samling ge invånarna en möjlighet att lära känna sin hembygd, dess kulturarv, seder och bruk. Biblioteket ska även tillhandahålla relevanta digitala resurser och bevaka den litteraturutgivning som handlar om den egna hembygden.

Bibliotekens lokalhistoriska miljöer är en mötesplats för människor i alla åldrar, i olika livssituationer och från olika kulturer och kan därigenom också spela en viktig roll i lokalsamhällets pågående integrationsarbete med människor som kommer från andra länder.

Samlingarna

Östgötasamlingen är alla östgötakommuners lokalhistoriska samlingar. Lokalsamlingen är varje enskilt biblioteks lokalhistoriska samling. Östgötarummet kallas referenssamlingen med lokalhistorisk litteratur. Lokalhistoriskt material handlar om material som berör och speglar den egna hembygden. Vid osäkerhet om vilket material som ska betraktas som lokalhistoriskt kan olika regionala aktörer samspela. Här finns Regionbibliotek Östergötland och Kulturarv Östergötland.

Tillgängliggörandet

Genom den gemensamma bibliotekskatalogen har det lokalhistoriska materialet öppnats och gjorts mer tillgängligt på nätet. Tillgänglighetsaspekten är viktig. Lokalhistoriska arkiv tillgängliggörs via nätet, t.ex. på Kulturarv Östergötlands webbplats. Bibliotekstransporter av lokalhistoriskt material mellan Götabiblioteken ökar tillgängligheten. Lån av referenslitteratur är möjligt i de flesta fall. Långivande bibliotek avgör vad som lånas ut till annat bibliotek. Här har varje bibliotek skapat säkra rutiner för att göra det möjligt med inlån, förvaring och läsning av andra biblioteks referenslitteratur. För lokalhistoriskt material har Göta metadatagrupp i uppdrag att tillhandahålla en mall för lokala ämnesord. Det arbetet görs utifrån de riktlinjer som finns för det nationella Librissamarbetet. Denna vägledning för ämnesord för lokalhistoriskt material ska användas.¹⁰² Det bidrar till att man hittar det material som hör till samlingarna. Varje bibliotek avgör vad som ska tas med i det egna lokalhistoriska rummet. Vad medborgarna vill lokalt är en viktig fråga. Marknadsföring kan t.ex. ske via den egna hemsidan och genom tryckt informationsmaterial.

Utställningar

Lokalhistorisk utställning i Ydre – ett exempel.¹⁰³ Ett tjugotal personer var närvarande när Östergötlands elfte lokalhistoriska monterutställning invigdes på Ydre bibliotek måndagen den 18 juni 2012. Utställningarna är frukten av samarbetet mellan de lokala biblioteken, länsbiblioteket och Kulturarv Östergötland/Östergötlands museum med de lokalhistoriska rummen på länets bibliotek. I dessa miljöer lyfts lokalhistoria fram med hjälp av litteratur, bilder, filmer, datorer och utställningar.

---

102 Protokoll Göta metadatagrupp 2016-01-12.

103 Källa: <http://www.kulturarvostergotland.se/Article.aspx?m=332454&a=1656277> (2016-03-07).

Temat i Ydres utställning var smedjor och verktygstillverkning. I Östergötlands museums samlingar finns flera saxar från trakten och många arkivhandlingar från Ydrebygden rör hantverk, exempelvis saxsmide. I monterutställningen fanns det bland annat en fårsax av järn som är tillverkad i Stubbarp, Sund socken. Just från Stubbarp finns det uppgifter om flera skickliga saxsmider. Fårsaxens smed hette Johan Carlsson (1845–1921), han var från 1870-talet bosatt på gården Stubbarp.

Även de förhistoriska föremålen som visades var redskap: en flintskära, som är cirka 4000 år gammal, från Torpa socken och en lite yngre sländtrissa, från 1000-talets början, från Sunds socken. Förutom verktyg visades fotografier, kartor och några tygprover. År 1958 inventerade Hemslöjden Svinhults socken och samlade in vävprover från området. Ett rutigt ylletyg i utställningen har haft flera användningsområden, först som sjal, sedan för att förstärka en hemstickad socka!

Utställningen invigdes av kommunstyrelsens ansvarige för kultur- och fritid. Från dåvarande läns museet deltog personal som berättade om utställningens innehåll och som kunde svara på frågor om föremål och personer som fått en plats i montern.

Den lokalhistoriska montern i Ydre.
Bild: Christine Åström, Ydre bibliotek.

Föreläsare

”Gömda och glömda” är namnet på en föreläsningsserie arrangerad av Kulturarv Östergötland. Föreläsningarna äger rum på biblioteken i Östergötland. Mjölby, Kinda, Motala och Åtvidaberg har arbetat med och erbjudit I backspegeln-föreläsningar som kopplats till det utställningsmaterial som finns i biblioteksmontrarna. Finspångs bibliotek har samarbetat med hembygdsföreningar kring föreläsningar. Kinda bibliotek och Kinda kommun arbetar med guidning, teater, Kisa i backspegeln, Kindabild, Amerikavecka samt författaren Walter Ljungquist, som föddes i Kisa år 1900.

Digitala möjligheter

Biblioteken i Östergötland har en gemensam bibliotekskatalog. Det innebär också att inlagt lokalhistoriskt material återfinns i katalogen. Här är det inte bara bibliotekskatalogen som är intressant utan också andra databaser, t.ex. arkeologiska rapporter, regionala och kommunala planer, utredningar som exempelvis naturvårdsutredningar, institutions- och föreningstryck, filmer och ljudupptagningar. Det är viktigt att arbeta aktivt för en ökad digitalisering av lokalhistoriskt material, inte minst för att öka tillgängligheten till det.

Databaser: Det finns ett antal länsavtal tecknade. Ett exempel är ArkivDigital, en guldgruva för släktforskare. Varje kommun har förutom länsavtal också annat digitalt material som passar för den egna kommunen, t.ex. privata tomtinventeringar i den egna kommunen, SVAR¹⁰⁴ m.fl.

Internetresurser: På nätet finns olika resurser, t.ex. släktforskningsdatabaser, DIS (föreningen för datorhjälp i släktforskningen), filmer, foto m.m.

¹⁰⁴ Svensk arkivinformation, <https://sok.riksarkivet.se/>.

Bilder/fotografier/filmer: Kravet är inte att biblioteken primärt ska samla in bilder/fotografier/filmer utan här handlar det om att tillgängliggöra det som redan är digitaliserat. För det som inte är digitaliserat i bibliotekens samlingar är det viktigt att det finns en digitaliseringsplan om att detta ska göras. Ljudfiler och foton ska ligga ute på webben.

Musik och ljudinspelningar: Östgötaaljud är ett nätverk som samarbetar för att vårda, tillgängliggöra och levandegöra ljud. Många ljud hör till det förgångna och är viktiga att bevara. Nätverket är en resurs med ett antal olika kontaktpersoner. Verksamhet och kontaktpersoner presenteras på Kulturarv Östergötlands webbplats.

Några intressanta exempel på digitalisering är materialet till Ödeshögs digitala hembygdsbok. Här finns möjligheten att utveckla den mot skola och lärare. Upplevelsen är både digital och i verkligheten. Norrköpings bibliotek arbetar med att göra det lokalthistoriska material som finns i det stora klipparkivet sökbar i BOOKIT. Här scannar biblioteket in de innehållsförteckningar som finns, och som leder in bland de många pärmar där alla tidningsartiklar finns. Linköpings bibliotek arbetar med digitaliseringsprojektet Linköping genom tiderna.

Samarbetet med Broar till historien

En studieresa för bibliotekspersonal till Holland inom EU-projektet BESÖK¹⁰⁵ gav upphov till nya tankar och inspiration. Speciellt ett besök på biblioteket i Delft gav idéer om hur arbetet med lokalthistoria skulle kunna utföras på

---

¹⁰⁵ Siljedahl, Niclas, Bibliotekspersonal i E-län Samverkar för Ökad Kompetens, (September 2011), Hämtat från BESÖK: <http://projektbesok.se/> den 20 Mars 2014.

hemmaplan.¹⁰⁶ Där arbetade biblioteket med digitala presentationer av historiskt material i den publika biblioteksmiljön. Detta ville det lokalthistoriska nätverket undersöka vidare för att se om det kunde vara en möjlig väg också för Götatabiblioteken. En mindre grupp från nätverket träffades i september 2013. På mötet diskuterades hur digitalisering av Götatabibliotekens lokalthistoriska miljöer skulle kunna öka attraktiviteten för lokalthistoria hos de människor som bor och verkar i Östergötland. Gruppen kom fram till att en förstudie skulle undersöka olika utvecklingsmöjligheter. Målet med förstudien var att hitta konkreta förslag på hur biblioteken i Östergötland skulle kunna tillgängliggöra de lokalthistoriska samlingarna för barn och unga genom digitalisering och arbetet med läslust.

Våren 2014 presenterade dåvarande länsbiblioteket en förstudie om ”lokalthistoria på bibliotek”.¹⁰⁷ Regionförbundet Östsam hade skjutit till medel till förstudien. Syftet var att arbeta med att identifiera utvecklingsmöjligheter inom lokalthistoria och kulturarv på bibliotek för målgruppen barn och unga. En viktig fråga var hur tekniska lösningar skulle kunna vara till hjälp för biblioteken att tillgängliggöra lokalthistoria på bibliotek för målgruppen. I uppdraget låg att se på möjliga samarbeten mellan bibliotek, arkiv, museum, skola, företag, hembygdsföreningar och studieförbund.

Förnyelse och utveckling

Den traditionella bilden av lokalthistoriska miljöer eller rum på biblioteken är att fokus är på en vuxen målgrupp, där de lokalthistoriska samlingarna är

---

¹⁰⁶ Axelsson Helene, (den 27 Juni 2013), BESÖK. (Niclas Siljedahl red.) Hämtat från BESÖK: <http://projektbesok.se/2013/06/27/holland-6-delft/> den 20 Mars 2014.

¹⁰⁷ Förstudie lokalthistoria på bibliotek i Östergötland Regionförbundet (2014-03-28), Regionförbundet Östsam RF 67-2013-261.

utformade för vuxna besökare som söker efter specifik information utifrån ett lokalthistoriskt perspektiv. Biblioteken och släktforskare har här ett bra och viktigt samarbete. Det handlar om både medier och berättelser. Den ökande flyktinginvandringen bär också med sig och kommer att skapa nya berättelser. Den nämnda förstudiens uppgift har därför varit att undersöka hur de lokalthistoriska samlingarna och den traditionella målgruppen kan utökas till att mer inkludera barn och unga utifrån den nya bibliotekslagen.¹⁰⁸ Det är en stor och spännande utmaning för biblioteken.

De 13 kommunerna visar upp ett kulturarv som speglar de olika kommunernas lokala kulturarv och historia. Bibliotekens lokalthistoriska rum, eller om man så vill säga lokalthistoriska miljöer, skiljer sig åt. En del bibliotek har avgränsade rum. Några har ett antal hyllor och andra har byggt upp lokalthistoriska miljöer i det öppna rummet.

Förstudien lyfter fram att det kan vara viktigt att all information ska kunna hittas på en plats om det ska vara möjligt att behålla ungdomars intresse. Det skulle underlätta möjligheterna att koppla samman böcker, berättelser och platser. En idé som också lyfts fram är att man skulle kunna göra kulturarvet mer tillgängligt genom att skapa ljudböcker utifrån de tryckta böcker som finns i bibliotekets samlingar. Biblioteken tror på att kombinationen berättande och digitalt material ska kunna fungera för målgruppen barn och unga. Dessa ska kunna hitta och arbeta med sitt kulturarv på platsen de bor och genom nya och gamla bilder se hur kommun och bygd förändrats.

Ett antal olika utvecklingsspår utkristalliserade sig, varav Broar till historien var det som biblioteken valde att gå vidare med. Bakom det projektet står Kulturarv Östergötland och Landsarkivet i Vadstena. De har startat och drivit fram projektet.

---

108 Kulturdepartementet, Ny bibliotekslag anta, Pressmeddelande, (M. Berggren, red.) Stockholm: Catharina Henriksson, den 31 Oktober 2013.

De andra utvecklingsspåren var Kulturarvsdag för barn och unga, Kulturarv för nyanlända, Digitala miniatyrrättningar på Götawebben, Skattjakt via GPS-koordinater, Digital app, Digitalt innehåll på biblioteken, t.ex. interaktiv touch-bord och surfplatta med app.¹⁰⁹

Att nätverket för lokalthistoria på bibliotek ansåg att Broar till historien var det som kändes mest fruktbart att arbeta vidare med berodde på flera orsaker. Genom att på detta sätt etablera ett samarbete med skolor öppnar sig nya möjligheter att nå barn och ungdomar med den mångfald som finns i klasser, stadsdelar och kommuner. Starkt bidragande var givetvis också det framgångsrika samarbete som biblioteken i Östergötland haft sedan tidigare med Kulturarv Östergötland. Det har då handlat om att skapa bra lokalthistoriska miljöer på biblioteken i Östergötland, bygga upp forskarmiljöer med teknisk utrustning, i samarbete med biblioteken ta fram professionella lokalthistoriska utställningar och samarbeten kring olika föreläsningar med lokalthistorisk anknytning. Dessa samarbeten har tidigare mest haft fokus på en äldre målgrupp.

Förstudien beskriver Broar till historien så här:¹¹⁰

Skolwebbsidan är utvecklad för att lärare och elever lättare ska kunna hitta, producera och publicera material och arbeten. Bibliotekets roll i detta projekt skulle bli att synliggöra vilket material som finns på biblioteket via olika temapaketer som skulle kunna utformas utifrån varje biblioteks unika lokalthistoriska material. De temapaketer som skapas skulle i ett första skede medföra ett arbete men skulle efter publicering koncentreras till kortare insatser som mer skulle fokuseras till finslipning.

---

109 Förstudien går igenom och diskuterar vart och ett av de olika alternativen.

110 Förstudie lokalthistoria på bibliotek i Östergötland Regionförbundet (2014-03-28), Regionförbundet Östsam RF 67-2013-261, s. 28.

Biblioteken skulle även genom webbsidan kunna synliggöra vilka arbeten som eleverna producerat via en dator på plats i de lokalhistoriska avdelningarna och genom detta tillgängliggöra samlingarna digitalt. Genom att aktivt delta i de projekt skolorna då skulle arbeta med utifrån de temapaketer som biblioteken skapat skulle visningar i de lokalhistoriska samlingarna kunna anordnas. Detta skulle medföra att stöd av bibliotekarierna enkelt skulle införlivas i elevernas arbete och deras förståelse för samlingarna värde öka.

Exempel på temapaketer kan vara ”Måltider berättar en historia”, där flera bibliotek har anmält intresse att vara med och en turnéplan (Tema mat 2016) finns utformad för år 2016 och en bit in på 2017.¹¹¹ Annat kan vara teknikbaserad skattjakt där syftet är att undersöka möjligheten att använda befintliga berättelser, verkliga platser samt modern teknik för att locka barnfamiljer till läsande, letande, rörelse och umgänge på riktigt – irl. Ytterligare ett exempel är Demotek. Flera bibliotek har demoteks-hyllor, bl.a. i Kinda kommun. Här kan unga få möjlighet att visa upp sitt skapande. Det kan handla om musik, poesi, noveller, texter, foto m.m. Möjlighet finns därefter att göra det sökbart i Göta-katalogen. De här exemplen på temapaketer behöver inte enbart vara knutna till skoltid utan skulle också kunna vara användbara på sportlov och fritiden.

Frågor

1. Finns det en plan för digitalisering av det egna lokalhistoriska materialet?
2. Hur bygger ni bestånd kring lokalhistoria på ditt bibliotek?
3. Hur arbetar ditt bibliotek med lokalhistoria i ett barn- och ungdomsperspektiv?

÷

---

¹¹¹ Samtal i mars 2016 med Lena Lindgren, utställningssamordnare/museipedagog Östergötlands museum.

7.1 Östgötaförfattare

Syftet är att lyfta fram lokala författare som är eller har varit verksamma i Östergötland/i den egna kommunen, inte minst de nu verksamma, unga som äldre, och gärna debutanter. Det ska avspeglas såväl i bibliotekets beståndsuppbyggnad fysiskt på bibliotekshyllan som digitalt via den regionala webben för Götabiblioteken.

Strategiskt viktigt är att tänka digital tillgänglighet eftersom digital tillgänglighet handlar om att ta bort hinder för att också skapa en jämlik och demokratisk tillgång till kulturarv, lokalthistoria och östgötaförfattare. Det kan ske genom att arbeta med ljud, bild, webb och eget skrivande.

Regionala aktörer, som Regionbibliotek Östergötland, använder ofta ett samlingsnamn för de författare som har anknytning till den egna regionen. I Östergötland är samlingsnamnet Östgötaförfattare. I Dalarna pratar man om dalalitteratur och i Norrbotten kallas de Norrbottensförfattare etc. När vi kommer ner till enskilda kommuner möter vi oftare begreppet lokala författare.

Enskilda kommuner kan låta författarna själva skriva en presentationstext. Andra har mer officiella presentationer. Vissa bibliotek kan ha bestämt att endast nu levande författare presenteras på bibliotekets webbplats. Något bibliotek anger att författaren ska ha varit född eller bosatt i kommunen. När biblioteken talar om debutanter behöver det nödvändigtvis inte endast handla om unga debutanter. Det kan även handla om människor som i mogen ålder debuterat.

Definitionen av östgötaförfattare på Götawebben är en författare som är eller har varit verksam i Östergötland. Det innebär en minst sagt bred avgränsning. Målet är att stärka litteraturen, läsandet och berättandets betydelse i Östergötland och att lyfta fram Östergötland i litteraturen.¹¹²

Inför arbetet med att ta fram en ny regional kulturplan och en ny regional biblioteksplan från 2016 startade ett projekt där uppdraget var att ta fram ett kunskapsunderlag om litteraturens villkor och därifrån formulera strategier för det fortsatta arbetet med litteratur, skrivande och läsning.¹¹³ I uppdraget ingick frågan om aktörernas villkor och möjligheterna till stöd. Också frågan om tillgång till, och verksamhet kring, litteratur på minoritetsspråk och andra språk ingick. Många kulturaktörer intervjuades och svarade på ett antal frågor. Frågor som ställdes var bl.a. Vad behöver stärkas lokalt? och Hur är förutsättningarna för ett östgötskt litteraturcentrum?

Här kommer fortsättningsvis mer att ligga på den litterära delen och den koppling som hör begreppet östgötaförfattare till.

I kunskapsunderlagets sammanfattning lyfts det faktum fram att de flesta av intervjupersonerna anser att det blivit allt viktigare att börja med de små barnen – att få dem att känna lust att läsa. Likaså lyfts berättelsen fram av många i intervjusamtalen eftersom den ”ger inspiration till samtal, det är berättelsen som skapar gruppen”. Man pekar på ursprunget som borde framhållas oftare, det vill säga berättelsen och historien som ligger till grund för pjäsen, romanen, spelet eller filmen.”¹¹⁴

---

112 För vissa författare finns miljöer, författarhem och litterära sällskap som är bra att känna till i Östergötland framträder författarhemmen Ellen Keys Strand och Verner von Heidenstams Övralid.

113 Ekström Stockman, Annika, *Litteraturens villkor i Östergötland*, utg. Regionbibliotek Östergötland, Linköping 2015.

114 Ekström Stockman, Annika, *Litteraturens villkor i Östergötland*, utg. Regionbibliotek Östergötland, Linköping 2015, s. 6.

Att göra de författare som är verksamma i Östergötland mer synliga är något som återkommer och ligger som en underström i det framtagna kunskapsunderlaget. Dessa östgötaförfattare skulle på olika sätt bidra till ett ökat läsande, exempelvis genom besök på bibliotek, teaterscen, bokhandel, skolans olika stadier från förskola till gymnasiet och i form av författarturnéer.

Det digitala synliggörandet blir mer tydligt när frågan om ett östgötskt litteraturcentrum diskuteras. Här delas intervjugruppen, som är 65 personer, i tre delar. En tredjedel ser positivt på ett eget litteraturens hus, en tredjedel ser att ett av regionens större bibliotek kan spela den rollen och en tredjedel vill se en virtuell mötesplats. En virtuell mötesplats kan vara lockande för en yngre publik.

Kort sagt verkar alla vara ense om betydelsen av ett östgötskt litteraturcentrum, men meningarna är delade ifråga om vilken skepnad det ska iklädas. Det kunskapsunderlag som tagits fram avslutas med ett kortare avsnitt som tar upp förutsättningarna för ett östgötskt litteraturcentrum.

I kunskapsunderlaget - *Litteraturens villkor i Östergötland* - låter Annika Ekström Stockman flera röster komma till tals. Här är en av dem: ”Ett litteraturcentrum skulle framhäva litteraturen, visa att de lokala författarna finns. Att ge litteraturen fysiskt utrymme, manifesteras litteraturen, skulle höja dess status. Unga skrivare kan träffas och inspireras. Att lyfta fram de östgötska författarna ökar kompetensen hos bibliotekspersonalen. Litteraturambassadörer kan synliggöra boken ute i samhället. En samverkan mellan Universitet-Östgötateatern-Östergötlands museum och Götabiblioteken efterfrågas.”¹¹⁵

---

115 Ekström Stockman, Annika, *Litteraturens villkor i Östergötland*, utg. Regionbibliotek Östergötland, Linköping 2015, s. 26.

Götabibliotekens webb idag - Östgötaförfattare

Under fliken Östgötaförfattare finns presentationer av deckare, romaner, dikter, noveller, biografier och tips på skönlitteratur där handlingen utspelar sig i Östergötland. Det går att välja kommun på kartan eller i en meny för att få tips på böcker som utspelar sig i hemkommunen. Det finns också ihopsamlat böcker som handlar om flera kommuner i Östergötland, t.ex. titlar som utspelar sig vid Göta kanal. Författarna är sorterade dels i alfabetisk ordning, dels efter kommun. Genom länkar ges möjligheten att välja och läsa vidare i Götabibliotekens egna databaser och externa databaser. Det går även att se vilka av författarnas böcker som finns i Götakatalogen.

Götabibliotekens webb imorgon – östgötaförfattare

- Starkare koppling till dagspress och det dagsaktuella
- Starkare koppling till lokalhistoria och dess kontaktpersoner
- Bild, film, ljud och text i ett starkare samspel
- Lyfta fram en östgötaförfattare i bild/film/ljud/text i taget på webben
- Samspel med Broar till historien och bibliotekens kommande temapaket

I arbetet med att lyfta fram östgötaförfattare på webben deltar många. Det är dels personal på Regionbibliotek Östergötland, men framförallt de många ute på biblioteken i Östergötland. Inte minst de som har lokalhistoria i sina arbetsuppgifter. Det finns en kontaktperson på varje bibliotek som ingår i det regionala nätverket för lokalhistoria på biblioteken. De är nyckelpersoner i arbetet med den gemensamma webben och att där också lyfta fram och synliggöra östgötaförfattarna på webben. Det kan handla om att i samspel med regionbiblioteket med hjälp av sin mobiltelefon spela in en kort film där man berättar om en bok eller något annat som har koppling till en östgötaförfattare, eller en kort text med bild från något författarbesök, ett författarporträtt, ett boktips eller något annat som känns angeläget från den egna kommunen.

Andra exempel

En snabb utblick över hur andra regionbibliotek och kommunbibliotek arbetat med att lyfta fram lokala författare på webben visar att hur de presenteras och omfattningen av arbetet skiftar ganska mycket. I en del fall är presentationerna blygsamma och i andra fall kan de lysa med sin frånvaro. I de flesta fall följs en praxis där författaren är en person som bott och verkat i regionen. Det kan också handla om en författare som skrivit om länet. De betraktas då inte som lokala författare utan kommer med i förteckningen därför att de skrivit om platsen. Regioner och kommuner har i stort likadana uppdrag att arbeta med.

Några bra exempel på regionala webbplatser där de lokala författarna lyfts fram är t.ex. Dalalitteraturen.se som är en samlingsplats för litteratur från Dalarna. Här samlas författare med Dalaanknytning, och litterära platser runt om i Dalarna presenteras. Dessutom har sedan 2005 Dalalitteraturen presenterats på Bok & Bibliotek i Göteborg genom olika författar- och projektpresentationer. Ansvariga för Dalalitteraturen.se är Länsbibliotek Dalarna.

Ett annat sätt att arbeta med den lokala litteraturen är att digitalisera tidigare tryckta bibliografier. Så har gjorts när det handlar om litteratur om och från Gävleborg. Här finns till exempel den digitala versionen av *Om Gästrik-Hälsingelitteratur från 1996* av Bernt-Olov Andersson och det bibliografiska arbetet som gjorts av Anna-Lisa Hillbom.

Halland i litteraturen är en databas med referenser till böcker, artiklar och annan media som handlar om Halland. Det är möjligt att söka på författare, titel, men även på ämnen eller Ortsnamn. Som så ofta i dessa sammanhang är det flera aktörer som samarbetar. I detta fall är Halland i litteraturen ett samarbete mellan kommunbiblioteken i Halland, Högskolebiblioteket i Halmstad och Regionbibliotek Halland. Samarbetet syftar till att göra litteraturen om Halland

tillgänglig för skolor, hembygdsforskare och en bred allmänhet. Målsättningen är att ge en heltäckande bild över litteratur och annan media som handlar om Halland.

Norrbottens länsbibliotek presenterar författare med anknytning till länet. Med Norrbottensförfattare menas författare som är födda och uppvuxna i länet, bor eller har bott i länet en tid. Däremot behöver inte deras verk ha någon koppling till Norrbotten.

Bothnica är ett bibliografiskt samarbetsprojekt mellan länsbiblioteken i Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland som pågått sedan början av 1990-talet. Målet är att göra litteraturen om den nordligaste delen av landet tillgänglig för forskning, skolundervisning och för den intresserade allmänheten.

Region Jönköpings län vill medverka till att erbjuda möjligheter för litterärt skapande i länet och stödja ökad profilering av författare och litteratur knutna till länet. Det görs bland annat genom ett aktivt mottagande av fristadsförfattare, att man utvecklar fler litterära mötesplatser och stimulerar till ett gränsöverskridande samarbete mellan civilsamhället och offentliga organisationer för att stödja läsfrämjande insatser.

Olika policydokument och östgötaförfattare

IFLA:s olika dokument som berör bibliotek finns översatta till svenska.¹¹⁶ Här finns också IFLA:s/Unescos manifest om digitala bibliotek. Där tas betydelsen av att göra kultur- och vetenskapsarv tillgängligt för alla upp. I manifestet uttrycks det så här: ”Numera verkar bibliotek även digitalt, och deras digitala

---

¹¹⁶ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions – är en oberoende, internationell icke-statlig och icke vinstdrivande organisation som samlar informationsspecialister, bibliotek och deras användare i hela världen. Att vara biblioteks- och informationsprofessionens globala röst är det uttalade huvudsyftet.

tjänster öppnar en ny kanal till kunskaps- och informationsvärlden, och knyter samman kulturer över geografiska och sociala gränser.”¹¹⁷

I ändamålsparagrafen i den nya bibliotekslagen tar litteraturen omgående plats. Här sägs att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ”ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.”

I *Kulturplan för Östergötland 2016-2019* lyfts bibliotekens roll fram som en viktig arena för lokala författare och att digitala medier är ett verktyg för att väcka läslust att spegla lokalsamhället, kulturarv och lyfta fram lokala författare.¹¹⁸

Därför är det viktigt att de lokala författarnas betydelse för östgötalitteratur och Östergötlands kulturarv tydligt lyfts fram i såväl den regionala biblioteksplanen och den regionala medieförsörjningsplanen som i bibliotekens lokala medieplaner.

I *Läsandets kultur* konstateras att bibliotekens roll är tudelad. Där finns den traditionella rollen att tillgängliggöra litteraturen, en uppgift som tydligt lyfts fram i den tidigare bibliotekslagen (1995:1596). Idag menar utredningen att biblioteken mer än tidigare är aktiva i det läsfrämjande arbetet genom pedagogiskt arbete. Exempel på det är att guida besökarna till litteraturen, ordna författarmöten, kulturaftnar, samarbeten med skolor, förskolor och det civila

---

¹¹⁷ <http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS-INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB.pdf> 20150328 s.53

¹¹⁸ <https://www.regionostergotland.se/Om-regionen/Pressrum/Nyheter/Kulturplan-for-Ostergotland-2016-2019-antagen/> 2016-01-12.

samhället. Det handlar om att främja läsning, synliggöra och göra bibliotekens samlingar tillgängliga.¹¹⁹

I *Läsandets kultur* finns en sammanfattning som diskuterar vilka åtgärder som ska till för att bidra till att litteraturens ställning ska kunna stärkas. Arbetet med att tydligare synliggöra författare som är eller har varit verksamma i Östergötland är en del av det arbetet.

Frågor

1. Hur lyfts nu verksamma lokala författare fram i ditt bibliotek? På webben?
2. Hur samarbetar ditt bibliotek med föreningar och andra aktörer i lokalsamhället?
3. Hur arbetar ditt bibliotek för att stimulera till eget skrivande?
4. Hur tänker ditt bibliotek långsiktigt kring mediebestånd av lokala författare?

÷

---

¹¹⁹ Sverige. Litteraturutredningen, *Läsandets kultur: slutbetänkande*, Fritze, Stockholm, 2012, s. 101-102, <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/200257>.

8 Libris och Götabiblioteken

Syftet är att ge en bakgrund till Götabibliotekens beslut om övergången till Libris och arbetet i riktning mot en nationell bibliotekskatalog. Folkbiblioteken ingår i en nationell infrastruktur med sitt mediebestånd.

Strategiskt är det angeläget att Götabiblioteken likväl som andra bibliotek ser sin roll i detta utvecklingsarbete och samarbetar kring metadata, ämnesord, barnperspektiv, katalogisering och postförsörjning av utländskt material, etc. Ju fler bibliotek som ingår desto bättre blir Libris.

I samband med konverteringsarbetet då Östergötlands samt Tranås bibliotekskataloger slogs samman till en gemensam bibliotekskatalog bildades en organisation för att driva katalogarbetet i Göta. I januari 2012 fattade bibliotekschefermötet beslut om organisationen i Göta.¹²⁰ Första mötet för Göta systemgrupp hölls 14 februari och för Göta kataloggrupp 15 februari.

För kataloggruppen var det ett antal frågor som redan från början kom upp. Det var bl.a. frågor om katalogbehörighet, ämnesord, lokala ämnesord, standard och tesaurus, postförsörjning, bibliografisk service, barnperspektivet, mångspråk och övergång till Libris.

¹²⁰ Sammanställande: Rolf Holm, förvaltningsledare Göta, Länsbibliotek Östergötland.

Systemgruppen: Lars Qvint, Linköpings stadsbibliotek/Länsbibliotek Östergötland (huvudansvarig), Kerstin Ryd, Linköpings stadsbibliotek, Lisa Ekman, Norrköpings stadsbibliotek, Marie Eriksson, Söderköpings stadsbibliotek, Marie Drejstam, Åtvidabergs bibliotek, Ruzica Pucar, Vadstena bibliotek

Kataloggruppen: Charlotte Landgren, Norrköpings stadsbibliotek/Länsbibliotek Östergötland (huvudansvarig), Elisabeth Cserhalmi, Norrköpings stadsbibliotek, Anna Figaro, Linköpings stadsbibliotek, Eva Nilsson Sjöqvist, Linköpings stadsbibliotek, Marie Molander, Platengymnasiet i Motala (fokus på skolfrågor).

Kungliga biblioteket fick 2011 ett samordningsansvar för hela biblioteksväsendet. Det förde med sig att arbetet med det nationella biblioteksdatasystemet Libris sköt fart. Fler folkbibliotek blev intresserade av att ansöka om medlemskap i Libris. Det gällde också för Götabiblioteken. Hösten 2013 gjorde Göta metadatagrupp (f.d. kataloggruppen) en studieresa till Värmland och Karlstad. Tanken var att där få ta del av deras erfarenheter av ett Librismedlemskap. Efter denna studieresa var metadatagruppens uppfattning att detta utvecklingsarbete krävde ett projekt med en projektledare under ett år. Kungliga bibliotekets arbetsgrupp för folkbibliotekens medlemskap i Libris (AFML) publicerade en delrapport i juni 2013. Kontakt togs med Kungliga biblioteket och processen kunde starta. Metadatagruppen fick uppdraget att fortsätta skissa på en plan för genomförande, tidsplan och behov av projektledare. Målet var skarpt läge från 1 januari 2015. Det var då alla nyförvärv skulle börja läggas in i Libris. Den bibliografiska servicen från BTJ var uppsagd och katalogiseringen var tänkt att skötas av bibliotekens egen personal. Frågan om att också kunna lägga in hela Götas samlade bestånd i Libris, som är en juridisk fråga, är dock ännu inte löst.

Den största förändringen handlar om katalogarbetet för personalen i Göta-samarbetet när det inte längre finns bibliografisk service från BTJ. Det handlar om ansvar för katalogisering och uppdateringar i Libris m.m. Förändringen i inköpsprocessen innebär i stort ett förvärv av Librisposter istället för burkposter och registrering av bestånd i Libris och BOOK-IT- katalogen. I det pm och beslutsunderlag som togs fram inför övergången heter det att ”Flera stora förändringar inom metadataområdet sker den närmsta tiden och Libris utvecklar en nationell katalog med internationell inriktning som placerar det lokala biblioteket i ett internationellt sammanhang. Det ger våra låntagare tillgång till ’biblioteksmolnet’ och verktyg för ökad information.

Med fria poster i bibliotekskatalogen styr vi själva över hur de ska användas och vad det får kosta. I en nationell katalog får vi del av andras kompetens men vi bidrar också själva och ökar vår egen kompetens.”¹²¹

Frågor

1. Är ditt bibliotek ett Librisbibliotek?
2. Bidrar ditt bibliotek med metadata i Libris?
3. Finns det språkkompetens på ditt bibliotek som kan bidra till katalogisering av utländskt material?

÷

---

¹²¹ PM och beslutsunderlag som Charlotte Landgren, Norrköpings stadsbibliotek, arbetat fram inför medlemskapet i Libris 2013-08-09.

Biblioteket

The Library

9 Demokrati, fri åsiktsbildning och kvalitet

Syftet med det här kapitlet är att sätta in bokurvalsdiskussionen i ett sammanhang. Varför kan det finnas inköpta boktitlar som för en del av bibliotekets besökare kan upplevas som helt fel eller direkt olämpliga?

Strategin för att bygga ett bestånd med kvalitet, bredd och djup är att den ska kunna böttna i bibliotekslagen. En diskussion på hemmaplan om medieuppbyggnad, demokrati, fri åsiktsbildning, värdet av en aktuell medieplan för det egna biblioteket är därför nödvändig i det praktiska biblioteksarbetet och i bemötandet av bibliotekets användare.

Det här är ingen ny fråga för biblioteken i Sverige. Begreppen demokrati, fri åsiktsbildning och kvalitet har funnits med redan från folkbibliotekens barndom. Frågan har fått förnyad aktualitet och lyfts fram tydligare för bibliotekens vidkommande med den nya bibliotekslagen från 2014.¹²² Vilka böcker som finns på bibliotekens hyllor ifrågasätts emellanåt. Det handlar ofta om enstaka titlar eller titlar utgivna av en speciell författare. Hösten 2015 var det pseudonymen Julia Caesars böcker som uppmärksammades. De fanns inköpta på bibliotek, bl.a. bibliotek i Östergötland. Flera röster menade att innehållet var rasistiskt och därför inte borde finnas bland bibliotekets böcker.¹²³ Den typen av diskussion har hela tiden funnits och kommer alltid att finnas.

I Östergötland samt Tranås har samtliga kommuner under år 2015 arbetat fram egna medieplaner. En hel del i innehållet var gemensamma texter och återkom

¹²² SFS 2013:801.

¹²³ <http://www.expressen.se/kultur/hon-ar-julia-caesar/> 2015-10-19.

i alla medieplaner, som en följd av en serie gemensamma arbetsmöten. Det var också, inte minst, en gemensam text om vilken litteratur som biblioteken ska erbjuda. Här kom biblioteken överens om att alla medieplaner inom Götasamarbetet skulle ha med formuleringen att biblioteken också ska tillhandahålla ifrågasatta böcker som debatteras i samhället. Biblioteken har ett uppdrag att spegla rådande samhällsdebatt och verka för yttrandefrihet och fri åsiktsbildning. För att människor ska kunna bilda sig en egen uppfattning i aktuella frågor vill man kunna gå till källan och inte bara förlita sig på lösa citat. Det är en del i bibliotekens demokratiska uppdrag.

En viktig fråga, inte minst för folkbiblioteken, är hur biblioteken ska förhålla sig till denna typ av litteratur vid beståndsuppbyggnad. Bibliotekslagens paragraf 2 lyder:

”Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.”

Hur ska biblioteken i sina medieplaner formulera sig kring det demokratiska uppdraget, i vissa fall vid frågor vid inköp och urval för att hantera sitt uppdrag på ett riktigt vis? Det är en ständigt aktuell fråga och därför är det angeläget att det finns en aktuell medieplan i den egna kommunen som tar upp denna frågeställning och som också samspekar med en regional medieförsörjningsplan.

En annan sida av det demokratiska uppdraget är det som uttrycks i bibliotekslagens paragraf 7. Här lyfts folkbibliotekens roll att särskilt främja läsning och tillgång till litteratur och att ”verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet” fram. I skriften *För det demokratiska samhällets utveckling*¹²⁴ som getts ut av Svensk biblioteksförening pekar man på att lagtexten vill synliggöra vikten

124 För det demokratiska samhällets utveckling : bibliotekslagen enligt lagstiftaren, 2015, ISBN: 9789197601269, s. 19.

av att alla ska ha förmåga att utnyttja digital teknik för att inhämta, använda och värdera information från digitala informationskällor. Samma tankegång finns i det uppdrag som Statens medieråd har. De skriver på sin hemsida ”Vårt uppdrag – att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan – syftar ytterst till att stärka demokratin.”¹²⁵ På den hemsidan finns också en digital utbildning i medie- och informationskunnighet (MIK).¹²⁶

Målgruppen för MIK-arbetet är alla. Det är den målgrupp som bibliotekslagen tar upp och arbetet är en del av det demokratiska samhället. Därför kan man säga att MIK ligger i bibliotekens grunduppdrag och därför är det också viktigt att bibliotekspersonalen utbildar sig själva inom området. Viktigt för biblioteken är även att skaffa sig strategier inom området. Medieområdet har svällt och det har medfört att en viss osäkerhet infunnit sig. Det handlar inte bara om att kolla källan idag. Vill man påverka, förstå och se vilken roll man själv har i samhället måste man vara informationskunnig. Medie- och informationskunnighet är att värdera det som finns, medan digital delaktighet mer handlar om tillgänglighet och hur man praktiskt går tillväga.¹²⁷

Frågor

1. Finns det dokumenterade kriterier för inköp av medier på ditt bibliotek som gäller kvalitet, djup, bredd och fri åsiktsbildning?
2. Hur arbetar ditt bibliotek med medie- och informationskunnighet?

÷

125 <http://statensmedierad.se/omoss.213.html> (2015-11-27).

126 <http://statensmedierad.se/larommedier/mikformigdigitalubildning916.html> (2015-11-27).

127 Samtal med Kira Berg och Helena Agnemar, Regionbibliotek Östergötland, december 2015.

Slutord

För att folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet krävs att biblioteken har aktuella medieplaner och handlingsplaner kopplade till dessa. Saknas dessa instrument försvåras bibliotekens möjlighet att bidra till det demokratiska samhällets utveckling.

Regionala riktlinjer för medieförsörjningen inom Götasamarbetet finns idag. Likaså har varje kommunbibliotek antagit lokala medieplaner. En framtida utmaning på det här området är att gå vidare och enas om gemensamma inköp. Då behövs en gemensam medieplan. En regional medieplan kan innebära att vissa överenskomna medietyper köps in centralt. Det kan handla om dataspel, databaser, medier på andra språk än svenska, vissa dyrare e-böcker.

Digitalisering, medier och demokrati är framtidsfrågor för biblioteken när det handlar om beståndsförnyelse och medieplanering.

Många av de gamla nyckeltalen gäller självklart fortfarande. Det är viktigt att ha kunskap om cirkulationstal, utlåningssiffror, vilka människor som bor i området, mediekostnad per invånare etc. Det är också viktigt att mäta barn- och ungdomsaktiviteter på biblioteket, inte minst om utlåningen sjunker, och i det sammanhanget sätta verksamheten i relation till det demokratiska uppdraget som det är formulerat i bibliotekslagen.

I arbetet med att skapa ett mediebestånd som har bredd, djup och är av bra kvalitet krävs på ett helt annat sätt än tidigare digital kompetens som t.ex. digital källkritik och kunskap om digitala medier. Det handlar om ett behov av ökad informationskunnighet, MIK. Det är en av framtidens större utmaningar

eftersom mediekonsumtionen idag mer än tidigare utgörs av just digitala medier.

Den nationella biblioteksstrategin som arbetas fram uppmärksammar betydelsen av kunskap inom MIK-området. Det gäller såväl inom biblioteksområdet som för allmänheten i vårt samhälle. Aktörer här är folkbibliotek, regionbibliotek och Kungliga biblioteket som tillsammans har att formulera sig kring denna framtida utmaning.

En ökad digital medieanvändning gäller alla målgrupper som biblioteket vänder sig till. Också samhällsinformation sker oftast digitalt och därför är informationskunskap en förutsättning för att varje individ ska kunna vara delaktig och hävda rätten att själv kunna bilda sig en uppfattning i olika frågor. Det är en del av bibliotekens demokratiska uppdrag.

Andra stora utmaningar är medieförsörjningen på andra språk än svenska och de nationella minoriteterna, tillgänglighetsfrågor och hur barnkonventionens intentioner ska synas i biblioteksrummet.

Tack

Det här är en bok som inte hade blivit till om inte Götasamarbetet ägt rum. Många är de kolleger som har bidragit med tankar, åsikter och goda idéer. Några av dessa har presenterats här. Jag har hitintills arbetat 16 år med regional biblioteksverksamhet i Östergötland. Mestadels med frågor om folkbibliotekens medieförsörjning. Min arbetsplats är Regionbibliotek Östergötland.

I det här arbetet vill jag särskilt lyfta fram ett antal personer som bidragit med värdefulla synpunkter och möjliggjort arbetet. Några av dem är Kerstin Olsson, chef vid Regionbibliotek Östergötland, Annika Holmén, Kira Berg och Helena Agnemar, samtliga utvecklingsledare och Lena Udd, utvecklingsledare och tidningsredaktör på regionbiblioteket, bibliotekarie Anna Fahlbeck, Linköpings stadsbibliotek, bibliotekarie Ingrid Loeld Rasch, Norrköpings stadsbibliotek, Ukbit Andu, samhällskommunikatör Regionbibliotek Östergötland, Tonny Henriksson, Motala bibliotek samt arbetsgrupper i Östergötland inom medieförsörjningen med Elisabeth Cserhalmi, Finspångs bibliotek och Kerstin Ryd Linköpings stadsbibliotek, i spetsen.

Säkert borde fler nämnas här. Eventuella fel och brister i texten är jag själv ansvarig för.

Käll- och litteraturförteckning

Aleman, Lotta, Ett steg till [Elektronisk resurs]: en metodbok för biblioteksutveckling: Tvinningprojektets slutrapport, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2009 http://www.regionbiblioteket.se/upload/regionbiblioteket/Tvinning/Tvinning_rapport.pdf

Bergstedt, Eva, Utvärdering av samarbetet mellan biblioteken i Östergötland, 2007 (pdf) opubl. matr. 2014-05-21, http://www.squooosh.se/images/uploads/content/pdf/2007_utvardering.pdf

Bibliotekens internationella manifest, Svensk biblioteksforening, Stockholm, 2014 <http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS-INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB-UTSKRIFT.pdf>

Biblioteksplan 2.0 Dnr 232-KB 924-2013. <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftBiblioteksplan.pdf>

Ekblom, Christina, Vår femte läntagare: medieförsörjning på andra språk än svenska i Östergötlands och Jönköpings län, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2003

Ekström Stockman, Annika, Litteraturens villkor i Östergötland, utg. Regionbibliotek Östergötland, Linköping 2015

Elf, Gullvor, Ett gemensamt bibliotekssystem för folkbibliotek i Östergötland, Fördjupad utredning och beslutsunderlag, november 2008, Länsbibliotek Östergötland, Linköping 2008

Eriksson, Elisabeth, Gemensam satsning på RFID, biblioteksdatasystem, lånekort, 2007 (pdf), Länsbibliotek Östergötland, Linköping 2007

Expressen <http://www.expressen.se/kultur/hon-ar-julia-caesar/> 2015-10-19

Folkbiblioteksutredningen, Folkbibliotek i tal och tankar: en faktarapport från Folkbiblioteksutredningen, LiberFörlag, Stockholm, 1982

För det demokratiska samhällets utveckling: bibliotekslagen enligt lagstiftaren, Svensk biblioteksforening, Stockholm, 2015

Förstudie lokalhistoria på bibliotek i Östergötland Regionförbundet (2014-03-28), Regionförbundet Östsam RF 67-2013-261

Hirvonen, Maaret, Fjärrlån Analys av den förda debatten under 1990-talet med en fördjupning på Stockholms länecentral, Uppsala universitet/institutionen för ABM, magisteruppsats, 2001, www.uppsok.libris.kb.se

Höglund, Anna-Lena, Måta för att veta: om metoder att mäta biblioteksverksamhet, Statens kulturråd, Stockholm, 1992

Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer, Strategisk medieplanering för bibliotek, 1. uppl., Janus, Linköping, 2001

Höglund, Anna-Lena, ”Äntligen en riktig fråga!”: undersökning av referensverksamheten vid sex huvudbibliotek i Östergötland, Länsbibl. Östergötland, Linköping, 1997

Kulturplan för Östergötland 2016–2019 <https://www.regionostergotland.se/Om-regionen/Pressrum/Nyheter/Kulturplan-for-Ostergotland-2016-2019-antagen/> 2016-01-12

Libris för folkbiblioteken – samarbete i en nationell katalog, rapporten har tagits fram av KB tillsammans med Arbetsgruppen för folkbibliotekens medlemskap i Libris. Dnr 240-KB 243-2014 http://librisbloggen.kb.se/wp-content/uploads/2014/04/Libris-för-folkbiblioteken_140415.pdf

Lindahl, Ylva & Daleke, Pia, Länder i fickformat. 218, Etiopien, Eritrea, omarb. och aktualiserad version, Utrikespolitiska institutet (UI), Stockholm, 2011

Moore, Nick, Measuring the performance of public libraries: a draft manual, General Information Programme and UNISIST, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, 1989

Nyckeltal 1.0 DNR 232-KB 925-2013, 2014-04-16 <http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftNyckeltal.pdf>

Quick, Mona, Medieplanering för folkbibliotek: objektivt, subjektivt och provocativt, BTJ förlag, Lund, 2014

Siljedahl, Niclas & Udd, Lena, BESÖK: bibliotekspersonal i utveckling, Länsbibliotek Östergötland, Linköping, 2014

Skrivelse från Kulturrådet, Tillsammans når vi ökad tillgänglighet inom kulturlivet, ankom 2015-06-09

Svensk författningssamling (SFS 2013:801) Bibliotekslag. Kulturdepartementet, Stockholm

Sverige. Litteraturutredningen, Läsandets kultur: slutbetänkande, Fritze, Stockholm, 2012
Sverige. Medieutredningen, Människorna, medierna & marknaden: Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring: forskningsantologi, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/04/sou-201630/>

Sveriges Kommuner och Landsting, Promemoria 2013-12-13, dnr:13/7315

Söderlind, Åsa & Elf, Gullvor, ”Vi arbetar i medborgarnas tjänst”: en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument, Svensk biblioteks förening, Stockholm, 2014

Widgren, Lillemor, Att söka information: om referenslitteratur och referensarbete, Bibliotekstjänst, Lund, 1972

Widgren Matlack, Lillemor, Referensarbete, 2., helt omarb. uppl., Bibliotekstjänst, Lund, 1977

Ögland, Malin, Lundgren, Lena & Wockatz, Kerstin, Mäta och väga: om statistik och effektivitet på folkbibliotek, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2010

Ögland, Malin, Taxonomier: verktyg för biblioteksutveckling, Regionbibliotek Stockholm, Stockholm, 2013

Önnestam, Mona, Biblioteken i Östergötland – en utredning om möjligt samarbete, 2003 (pdf) opubl. matr. 2014-05-20, http://www.squoosh.se/images/uploads/content/pdf/sambib_utredn_2003.pdf

Bilagor

Bilaga 1, Gemensamt biblioteksdatasystem i Östergötland, Missiv 2008-11-28 (RF 67-2008-262)

MISSTV

2008-11-28

RF 67-2008-262

Förbundsstyrelsen

Gemensamt biblioteksdatasystem i Östergötland

Kommunbiblioteken i Östergötland har ett utvecklat mediesamarbete. Många rutiner skulle förenklas för både användare och personal om kommunbiblioteken hade ett gemensamt biblioteksdatasystem. För att kunna fatta beslut om ett gemensamt system behövs grundläggande fakta när det gäller IT-strategiska och tekniska förutsättningar, licenser och service från nuvarande biblioteks-systemleverantörer, vilken kompetens och tid som krävs för nuvarande system respektive vad som skulle krävas om man har ett gemensamt system.

Förbundsstyrelsen erhöll vid sitt sammanträde 2008-11-07 information om den utredning som gjorts kring införandet av ett gemensamt biblioteksdatasystem. För att kunna gå vidare i ärendet erfordras ett inriktningsbeslut från Regionförbundet.

Förslag till beslut

Arbetsutskottet föreslår förbundsstyrelsen besluta

att Regionförbundet Östsam ställer sig positivt till ett länsgemensamt biblioteksdatasystem

att Regionförbundet Östsam ställer sig positivt till att länsbiblioteket kan bli ägare till systemet (avtalen) under förutsättning av att det bekostas av kommunbiblioteken.

Jan Owe-Larsson
Ordförande

Bilaga:

– Rapport: Ett gemensamt bibliotekssystem för folkbiblioteken i Östergötland

Bilaga 2, Avtal om gemensamt biblioteksdatasystem, 2010-09-30

Avtal om gemensamt biblioteksdatasystem

Regionförbundet Östsam utreder tillsammans med kommunbiblioteken i Östergötland förutsättningar för att införa ett gemensamt biblioteksdatasystem för länets kommuner. För reglering av medverkan i det fortsatta samarbetet rörande ett gemensamt biblioteksdatasystem såsom upphandling av system, ansvar, fördelning av kostnader m.m. har följande avtal träffats mellan Östsam och Kinda kommun.

Östsams åtagande

Östsam ska vara systemägare för ett länsgemensamt biblioteksdatasystem och genomföra upphandling och teckna avtal om licens/nyttjanderätt för ett sådant system som omfattar kommunerna i Östergötland. Östsam ska svara för systemförvaltning samt drift och support av systemet. Drift och support kommer att upphandlas.

Östsam ska fakturera kommunerna för kostnader för licens, förvaltning m.m. av systemet.

Kommunens åtagande

Kinda kommun är beredd att ingå i och ansluta sig till ett länsgemensamt biblioteksdatasystem med det innehåll och den omfattning som framtagits/framtas inom det gemensamma utredningsprojektet.

Kommunen ska betala sin andel av kostnaderna för licens, förvaltning m.m. med belopp som faktureras av Östsam.

Kommunen ska betala kostnaden för konvertering och andra nödvändiga kostnader som kan komma att aktualiseras för att ansluta kommunen till det upphandlade biblioteksdatasystemet.

Kommunen åtar sig att säga upp gällande avtal för egna biblioteksdatasystem så att anslutning kan ske enligt den tidplan som framtas inom utredningsprojektet.

Gemensamt åtagande

När avtal om ett gemensamt biblioteksdatasystem föreligger ska parterna träffa nytt avtal som reglerar parternas samarbete avseende biblioteksdatasystemet. I detta avtal ska bland annat regleras

Östsams (systemförvaltarens) ansvar; innehåll och omfattning
Kommunens ansvar
Ansvar för utveckling
Former för samordning och samråd; kontaktpersoner, nätverk etc.
Fördelning av kostnader, fakturering etc.

Detta avtal har upprättats i två exemplar, varav parterna tagit var sitt.

Linköping 2010-10-06
Ort och datum

Kisa 20100930

Ort och datum

Kerstin Olsson
Länsbibliotek Östergötland

Männförttydligande: Alberto Necovski
Kommun: Kisa

Överenskommelse om gemensamt arbete i Götabiblioteken

Bakgrund

Under 2008/2009 fattades politiska beslut i Regionförbundet Östsam, Östergötlands 13 kommuner samt Tranås att ingå i ett gemensamt biblioteksdatasystem. Efter upphandling tecknade Länsbibliotek Östergötland avtal den 2011-05-03 med Axiell Scandinavia AB om biblioteksdatasystemet Book-IT. Avtalet för system och support gäller tio år efter "Effektiv leveransdag" som var den 2012-06-08. Avtalet kan sägas upp "intill utgången av år fyra (4) från Effektiv Leveransdag samt när som helst därefter med tolv (12) månaders uppsägningstid."

Bibliotekscheferna i Östergötland samt Tranås har vid styrgruppsmöte 2013-03-08 kommit överens om en gemensam arbetsmodell och vilka kostnader som ska ingå i betalmodellen kostnad/kommun/invånare, relaterat till systemet och samarbetet. Vid förändringar av gemensamma tjänster och samarbeten som styrgruppen beslutar om, skrivs kompletterande överenskommelser. Gemensamma kostnader för nästkommande år beslutas av styrgruppen i september innevarande år.

Ansvar och arbetsmodell

Systemansvar
Linköpings stadsbibliotek ansvarar för det gemensamma biblioteksdatasystemet, leder systemgruppen, ansvarar vid uppgraderingar och upprätthåller kompetens inom Book-IT biblioteksdatasystem.

Nuvarande systemgrupp fortsätter sitt arbete. Ytterligare medarbetare med adekvat kompetens kan bjudas in att delta i arbetet.

Syftet med systemgruppen är att upprätthålla kompetens och att bemanna jouren. Systemansvarig ansvarar för jourgruppen. Det ska finnas en utsedd biträdande systemansvarig.

Metadata

Norrköping stadsbibliotek ansvarar för katalog och metadata och att upprätthålla kompetens inom området, inklusive kompetens för katalog och metadata kopplat till Arena. Metadataansvarig leder arbetet i metadatagruppen. Det ska finnas en biträdande metadataansvarig. Nuvarande metadatagrupp fortsätter sitt arbete. Ytterligare medarbetare med adekvat kompetens kan bjudas in att delta i arbetet.

Metadatagruppen är "jourgrupp" för experthjälp och support.

Respektive bibliotek ansvarar för sina Äldresamlingar".

Webb

Länsbiblioteket ansvarar för Webbredaktionen. Det ska finnas en biträdande webbansvarig.

Nuvarande webbredaktion fortsätter sitt arbete. Webbredaktionens uppdrag är samordning, utveckling, utbildning och redaktionellt arbete. Webbredaktionen bidrar med att lägga ut material på webben om den kunskapen saknas lokalt.

Det ska finnas en webbansvarig på varje bibliotek. Biblioteken samarbetar och bidrar gemensamt med artiklar, teman, bilder/filmer, m.m. Barn är prioriterat område enligt tidigare beslut i styrgruppen.

En Arenawebbmater 0,50 tjänst, med ansvar för Arenasystem, uppgraderingar, utveckling och utbildning behöver finansieras tills kunskapen finns i webbredaktionen.

Samordning

Länsbiblioteket äger det gemensamma biblioteksdatasystemet och ansvarar för förvaltning och samordning mellan grupperna. Länsbiblioteket ansvarar också för att bjuda in till nätverk för delaktighet, spridning av kompetens och för att ta till vara på den kunskapsutveckling som kommer att ske inom dessa grupper och inom Götabibliotekens samarbete i stort.

2

I denna överenskommelse ingår de tjänster som beskrivs ovan samt kostnaderna för biblioteksdatasystem, webb, drift, bibliografisk service och Postens e-brev och webbmater (preciseras i bilaga).

Onlinebetalningar för övertidsavgifter kommer in på ett särskilt bankgirokonto. Nettot från onlinebetalningarna dras av från kommunernas systemkostnader efterkommande år.

I denna överenskommelse ingår inte gemensamma kostnader för transporter, bibliotekskort, databaser eller marknadsföringsmaterial.

Kostnaderna faktureras kommunbiblioteken fyra gånger om året i början av varje kvartal.

Länsbibliotek Östergötland/
Regionförbundet Östsam

Linköpings stadsbibliotek

Linköping den

Linköping den

Joakim Kärrborg

Regiondirektör

3

Länsbibliotek
Östergötland

2013-09-18

PM för Götas styrgrupp

- **Bakgrund**

Vi har ett gemensamt biblioteksdatasystem för 14 kommuner. Beslut behöver fattas

- Syfte med gruppen

Beslut om drift, utveckling och ekonomi

- Deltagare i gruppen

Bibliotekschef eller utsedd med mandat att fatta beslut från respektive kommun. Adjungerad kan bjudas in vid behov. Från länsbiblioteket deltar länsbibliotekarien, förvaltningsledare för system och katalog, samt webbansvarig.

- Innehåll/aktiviteter

Ta emot frågor och underlag från arbetsgrupper, rådet och enskilda som rör det gemensamma systemet.

Initiera frågor

Utveckla Götasamarbetet

Fatta beslut. 14+1. 1 kommun 1 röst. Vid röstetal 7-7 behövs konsensusbeslut

Olika typer av beslut:

Majoritetsbeslut: policy, rutiner, utvecklingsfrågor

Konsensusbeslut: ekonomiska frågor

Bordläggning kan initieras av alla beslutsfattare

- **Ordförande:** länsbibliotekarie, t.f. utses av länsbibliotekarien

- **Särskilda uppdrag:** arbetsgrupper utses vid behov: 2013-09-18 finns metadatagrupp, systemgrupp, webbgrupp, utvecklingsgrupp och ett råd

- **Möten** minst 6 gånger per år. Frågor ska först beredas i Götas råd. Mötestider läggs i länsbibliotekets kalender.

- **Avstämning** med chef/uppdragsgivare/ägare/. Styrgruppens beslut ska gälla. Varje chef har ansvar att förankra och genomföra på hemmaplan. Beslutades av styrgruppen den 14 november 2013.

Länsbibliotek Östergötland
Postadress: Box 1791
Postnummer: 581 17 Linköping

Telefon: 013-26 27 60

www.lansbibliotek.ostsam.se
lansbibliotek@ostsam.se

Kerstin Olsson

DELEGATIONSBESLUT – Reg utv-medel

1(5)

2014-01-13

RF 67-2014-12

Förbundsstyrelsen

Delegationsbeslut – Gemensamma bibliotekstjänster i Götasamarbetet

Projektbeskrivning

Götabiblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning i bibliotekslagens anda.

Götabiblioteken vill utöka sitt samarbete till att omfatta fler områden som är viktiga för samhälle och individ.

Biblioteken vill ligga i framkant för ökad läslust och eget berättande, vara en arena för kreativitet och skapande och erbjuda biblioteket som arena för olika uttryck, t.ex. e-publicering etc., i en nära dialog med användarna.

Fri och jämlik information som är enkel för alla att använda ger en förutsättning för delaktighet i det demokratiska samhället.

På en gemensam digital plattform vill vi knyta samman alla digitala resurser och verka för att de blir fritt tillgängliga för att fungera optimalt för läsande, lärande och personlig utveckling.

För att det ska bli möjligt behövs fri tillgång till bibliotekens metadata, något som bara kan ske via den nationella katalogen Libris. Ett arbete med detta skulle förutom fördelarna för Göta även bidra till den nationella infrastrukturen för fri information.

Götabiblioteken ska vara ledande i den här utvecklingen och ha ett nära samarbete med nationella aktörer som Kungliga biblioteket, Internationella biblioteket och Myndigheten för tillgängliga medier.

Syfte

Götabiblioteken, samarbetet mellan biblioteken i Östergötland och Tranås, är en bra grund för fortsatt utveckling. Idag finns ett gemensamt biblioteksdatasystem, gemensamt bibliotekskort och abonnemang på vissa gemensamma digitala resurser. Götabiblioteken har under de två senaste åren även haft gemensam kompetensutveckling tillsammans med universitetsbiblioteket.

Ett problem för användarna är att det är svårt att hitta och få tillgång till alla digitala resurser som finns hos biblioteken. Det finns ett stort utbud av digitala resurser och tjänster som inte kommer alla användare till del. Detta beror på flera olika saker:

Regionförbundet Östsam

Box 1236, 581 12 LINKÖPING Besöksadress: Snickaregatan 40

Tel: 013-26 27 00 Fax: 013-12 17 51 E-post: office@ostsam.se Hemsida: www.ostsam.se MALL 2012-01-01

Kerstin Olsson

DELEGATIONSBEVLUT – Reg utv-medel 2(5)

2014-01-13 RF 67-2014-12

- Vi äger inte våra egna katalogposter, det vill säga informationen om våra egna medier, och kan därför inte organisera eller presentera informationen utifrån användarnas behov.
- Det är idag svårt för många av våra användare att hitta rätt information i bibliotekskatalogen. Det beror på att de flesta e-tjänster har egna separata ingångar och funktioner som inte går att integrera i bibliotekskatalogen. För användarna innebär det att de måste känna till att tjänsterna finns och därefter söka separat i varje enskild tjänst.
- Tillgången till e-medier är idag starkt begränsad för bibliotekens användare på grund av inläsningar i system och dåliga avtal.

Det finns nationella riktlinjer om samverkan nationellt, regionalt och lokalt om strategier för e-samhället där man förespråkar öppna lösningar (open source-lösningar och Open Access) för att säkerställa fri tillgång till information. Kungliga biblioteket som är biblioteksmyndighet för bl.a. folkbiblioteken och SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, stödjer denna strävan. Götatabiblioteken vill vara med och bidra till den här utvecklingen för folkbiblioteken.

Ett första steg i den här riktningen är att Götatabiblioteken går med i den nationella bibliotekskatalogen Libris som bygger på öppen standard. Idag är Götatabiblioteken ett slutet system där vi "leasar" katalogposter som inte kan användas fritt efter användarnas behov. Genom att gå med i Libris deltar Götatabiblioteken i uppbyggnaden av den nationella katalogen även för folkbiblioteken och får dessutom tillgång till fria katalogposter.

Steg 2 är att skapa en "digital plattform" där alla bibliotekens tjänster och medier enkelt kan nås och presenteras flexibelt och tillgängligt. För användarna ska det finnas en ingång till all information. Kungliga biblioteket håller på att skapa "databrunnar" för e-resurser med just det här syftet för forskningsbiblioteken. Sverige håller på att gå över till en ny standard för katalogisering som kommer att göra det enklare att presentera medier.

Steg 3 är att med hjälp av den nya digitala plattformen förbättra tillgången till e-medier, både fria e-medier och de som biblioteken köper in. Fram till idag har biblioteken bara haft en enda kanal för tillgång till e-böcker och har inte kunnat köpa in e-böcker fritt. Marknaden håller nu på att förändras. Götatabiblioteken vill medverka till bättre lösningar för tillgång till både kommersiella och fria e-medier och för digitalisering av lokal litteratur. För det krävs bättre teknisk infrastruktur och nya avtal.